

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD 1937 GODINE

KNJIGA 2

XXVI REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 25 FEBRUARA 1937 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK
STEVAN ČIRIĆ

i

POTPRETSEDNIK
FRANJO MARKIĆ

SEKRETAR
DR. DRAGAN DAMIĆ

Prisutni g. g. Ministri: Ministar bez portfelja dr. Šefkija Behmen; Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković; Ministar pravde dr. Nikola Subotić; Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Dragiša Cvetković; Ministar građevina dr. Marko Kožul; Ministar šuma i rudnika Đura Janković; Ministar prosvete Dobrivoje Stošović; Ministar finansija Dušan Letica; Ministar bez portfelja dr. Miho Krek; Ministar bez portfelja Vojislav Đorđević; Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Josip Rogić.

POČETAK U 8,30 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XXV redovnog sastanka;

2 — Saopštenje zahteva Ministra pravde o izdavanju sudu narodnih poslanika;

3 — Saopštenje interpelacije Rajka Turka i drugova, narodnih poslanika, na Ministra saobraćaja o prilikama na ljubljanskoj teretnoj stanici;

4 — Molbe i žalbe;

5 — Odgovor Predsednika Narodne skupštine Stevana Čirića na kratko pitanje narodnog poslanika Stanka Lenarčiča.

Govornici: Aleksandar Lazarević (primedba na zapisnik), sekretar Narodne skupštine dr. Dragan Damić, Vojislav Lazić (o povredi Poslovnika), Stanko Lenarčič (dva puta), Predsednik Narodne skupštine Stevan Čirić (šest puta).

Dnevni red: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1937/38 godinu.

Govornici: Dr. Dragoljub Jevremović, Milan Banić, Milenko Glišić, Milan Kurilić, Potpredsednik Narodne skupštine Franjo Markić (pet puta), Stjepan Novaković, dr. Ivan Jančić, dr. Živojin Popović, Risto Grdić, Ćiro Cujan, Potpredsednik Narodne skupštine Franjo Markić (četiri puta), Predsednik Narodne skupštine Stevan Čirić (dva puta).

Predsednik Stevan Čirić: Gospodo narodni poslanici, otvaram XXVI redovni sastanak. Molim sekretara g. dr. Dragana Damića da izvoli pročitati zapisnik XXV redovnog sastanka.

Sekretar dr. Dragan Damić pročita zapisnik XXV redovnog sastanka.

Predsednik Stevan Čirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika da učini kakvu primedbu na zapisnik? (*Aleksandar Lazarević:* Molim reč.)

Ima reč narodni poslanik g. Aleksandar Lazarević.

Aleksandar Lazarević: Gospodo narodni poslanici, ja sam uzeo reč da stavim primedbu na zapisnik sa ovih razloga. Predao sam jednu interpelaciju upućenu na g. Ministra unutrašnjih dela, i ta interpela-

cija nije u zapisniku označena onako kako bi trebalo po § 32 Poslovnika da bude označena. Ja ne tražim da se u zapisnik unese sve ono što je u toj interpelaciji citirano. Ne tražim da se iznese da je taj sreski načelnik Stanimir Marković dozvolio sebi da bude izabran za predsjednika Sreske organizacije JRZ, ne tražim da se iznese onaj momenat kad je on ovakvim svojim držanjem došao u sukob sa Krivičnim zakonom, sa Zakonom o advokatima i sa svima zakonima sa kojima on kao sreski načelnik rukuje, — ali tražim da se u zapisnik unese ono, što sam ja u interpelaciji u zaglavlju stavio, a to je, da podnosim interpelaciju protiv načelnika Markovića Stanimira zbog zloupotrebe vlasti i brutalnog gaženja zakona od strane njegove, dok, međutim, to u zapisnik nije uneto, pa molim da se današnji zapisnik u tome smislu ispravi.

Predsjednik Stevan Ćirić: Ima reč sekretar g. dr. Dragan Damić, da se izjasni da li prima primedbu g. Aleksandra Lazarevića na pročitani zapisnik.

Sekretar dr. Dragan Damić: U vezi ove primedbe čast mi je izvestiti Narodnu skupštinu, a pre svega gospodina kolegu Lazarevića, da ja mislim da g. kolega uopšte nije čuo zapisnik, jer da ga je čuo, onda bi čuo i to da u zapisniku stoji i o nezakonitom radu sreskog načelnika Markovića Stanimira. U zapisnik ne može da uđe sve ono što je u interpelaciji izneseno. Ako neko želi da vidi šta je napisano u interpelaciji, on to može da vidi u samoj interpelaciji i u stenografskim beleškama. A u zapisniku stoji ovako: »Saopštava se interpelacija narodnog poslanika Aleksandra Lazarevića upućena na Ministra unutrašnjih dela o nezakonitom radu sreskog načelnika Markovića Stanimira, za koju je tražio prvenstvo.« To je jasno i precizno izneto u zapisniku.

Pošto je zapisnik tačno onako sastavljen, kako to propisuje Poslovnik, to ja ne mogu da primim ovu primedbu na zapisnik.

Predsjednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, g. sekretar ne prima primedbu na zapisnik. Da li tu primedbu prima Narodna skupština? (*Vojislav Lazić:* Prima primedbu, a ne prima zapisnik!) Gospoda narodni poslanici koji primaju primedbu g. sekretara sedeće, a gospoda koji primaju primedbu g. Aleksandra Lazarevića, ustae. (Većina sedi.) Konstatujem da je primedba na zapisnik primljena i zapisnik se ima ispraviti onako kako interpelacija glasi. (Odobranje na levisi. — Jedan glas sa desnice: Veliki uspeh!)

Izvolite, gospodo narodni poslanici, čuti zahtev g. Ministra pravde za izdavanje sudu gospode narodnih poslanika.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): G. Ministar pravde traži odobrenje za produženje krivičnog postupka protivu narodnih poslanika: g. dr. Ćimovića Jordana zbog dela iz § 297 Krivičnog zakona, i g. Gibanjeka Andrije zbog dela iz čl. 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi.

Predsjednik Stevan Ćirić: Pročitani zahtevi g. Ministra pravde uputiće se Imunitetnom odboru. Izvolite čuti jednu interpelaciju.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): G. Turk Rajko i drugovi, narodni poslanici, upućuju interpelaciju na Gospodina Ministra saobraćaja o prilikama na Ljubljanskoj teretnoj stanici. (Vidi prilog).

Predsjednik Stevan Ćirić: Pročitana interpelacija upućena je g. Ministru saobraćaja. Izvolite čuti jednu molbu.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): Obren Savić moli doživotnu mesečnu pomoć.

Predsjednik Stevan Ćirić: Pročitana molba uputiće se Odboru za molbe i žalbe.

Gospodo narodni poslanici, pre prelaza na dnevni red . . . (*Vojislav Lazić:* Molim reč o povredi Poslovnika).

Reč ima narodni poslanik g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, danas je povredjen Poslovnik kao jedan osnovni zakon naš, koga mi moramo poštovati, ali poštovanje toga zakona koliko zavisi od nas, toliko zavisi i od g. Predsjednika Skupštine, a najviše zavisi od Kraljevske vlade.

Po Poslovniku danas je dan za interpelacije i umesto da danas pretresamo interpelacije, mi radimo drugo nešto što nije Poslovnikom propisano. (*Mihajlo Lukarević:* Tebi, izgleda, da nije do budžeta. To je sabotiranje!) Gospodine, nije to sabotiranje ako je danas dan interpelacija i ako bi se danas pretresale interpelacije, jer i sam Poslovnik predviđa to i kaže da se i za vreme budžeta interpelacije pretresaju. (*Mihajlo Lukarević:* Vrlo važno). Jest, vrlo važno, za Vas nije važno, jer Vi ne znate šta je Parlamenat, Vi ne biste nikada ni došli u Parlamenat da nije bilo diktature. Vas je diktatura ovamo dovela, zato Vi i ne znate šta je Parlamenat. (*Mihajlo Lukarević:* Tebe su radikali izabrali!). Nijedan glas radikalni nije pao za mene, niti ga tražim.

Predsjednik Stevan Ćirić: Gospodine Lukareviću, molim Vas da ne upadate u reč govorniku. Ovo je već jedna uobičajena stvar da g. Lazić pravi primedbe na zapisnik ili stavlja primedbe o povredi Poslovnika. On ima prava da govori pet minuta, pa Vas molim da ga izvolite na miru saslušati, a mi ćemo posle konstatovati da povrede Poslovnika nema.

Vojislav Lazić (nastavlja): Zar nije to povreda Poslovnika, kad Kraljevska vlada kaže da nema vremena da spremi odgovore na interpelacije. To je najgora povreda. Zar od 20 oktobra do danas nije Vlada stigla da prikupi podatke. Ja sam podneo u martu mesecu prošle godine interpelaciju po ubistvu Miodraga Matića, zemljoradnika iz Križevske, koga je policija ubila; zatim sam podneo pre mesec dana interpelaciju po ubistvu zemljoradnika Svetozara Mijića iz Skele, koga je opet policija ubila, i podneo sam jednu interpelaciju o načinu sprovođenja opštinskih izbora, kad je u selu Konaticama policija ubila jednog seljaka. I Kraljevska vlada ne nalazi za potrebno da odgovori na te interpelacije za punu godinu dana. A koliko su tek drugi narodni poslanici podneli interpelacija! Ja verujem da je preko hiljadu interpelacija upućeno na Kraljevsku vladu. Kraljevska vlada kaže da nema vremena da spremi odgovore na te interpelacije i ništa lakše i zgodnije Predsedništvu nego da odgovori to i da kaže: Pošto Kraljevska vlada nije dala pristanak da odgovori na interpelaciju, makar i jednu, zato se ona ne može staviti na dnevni red. Ja verujem da Predsedništvo, kad nema interpelacija, ne bi ih moglo ni staviti na dnevni red, ali verujem da Kraljevska vlada namerno neće da stavi nijednu interpelaciju na dnevni red i da na taj način izigrava naše osveštano pravo koje imamo mi narodni poslanici da kontrolišemo Vladu preko interpelacija.

I zato ja i ovog puta protestujem zbog izvrtanja istine koja je ovde napisana, zbog neodržavanja parlamentarnog reda i rada i protestovaću većito, ne samo danas, nego uvek. Tražim pravdu, tražim rad, tražim poštenje! Jeste, gospodo, a ako ste vi, gospodo, tu da podržavate vladu, podržavajte je onako kako interesi zemlje zahtevaju a ne da je podržavate na štetu naroda, na štetu države i na štetu parlamentarizma. (Jedan glas iz većine: Vi sabotirate!) Vi sabotirate ovu državu, i sam njen opstanak, a ne samo parlamentarizam.

Predsednik Stevan Čirić: Gospodo narodni poslanici, narodni poslanik g. Lazić ovog puta je sa više uzbuđenja izrekao svoju primedbu na zapisnik ili na povredu Poslovnika. Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da nemamo ni razloga ni povoda da se zbog toga i mi uzrujavamo. Možemo mirno konstatovati da je tumačenje Poslovnika narodnog poslanika g. Vojislava Lazića i ovog puta sasvim pogrešno. Nigde ne stoji napisano da se u četvrtak ne sme ništa drugo raditi i da četvrtak mora biti slobodan dan ako nemamo za pretres ni jednu interpelaciju. G. Potpredsednik Čvrkić juče, zaključujući sednicu, konstatovao je, da nema ni jedne interpelacije za pretres i sasvim je prirodna stvar da ćemo mi učiniti svoju dužnost da u današnji dan nastavimo pretres budžeta. A što se tiče drugog pitanja, zašto nema ni jedne interpelacije koja se može staviti na pretres, to je pitanje koje smo više puta pretresli i koje u ovom trenutku nema nikakve veze sa povredom Poslovnika. Mi smo današnju sednicu zakazali pravilno i mi ćemo današnju sednicu sasvim pravilno po Zakonu o poslovnom redu i obaviti.

Pre prelaza na dnevni red, gospodo, imam čast da odgovorim na jedno pitanje koje mi je uputio narodni poslanik g. Stanko Lenarčič, a koje glasi:

»Gospod Predsednik!

Dovolite mi, da Vam stavim tem potom kratko vprašanje radi pisanja periodičnoga lista »Slovenec«.

Vem, gospod predsednik, da Vi ne morete voliti neposredno na vršenje cenzure in sem radi tega interpeliral gospoda Ministra pravde, ali Vi kot Predsednik Narodne skupščine, imate možnost da na drugi način zaščitite ugled in čast narodnih poslancev, da zabranjete zastopnikom listov, ki tako žaljivo pišejo o narodnih poslancih in o njihovih govorih, kakor to dela dopisnik »Slovenca« Jože Kroselj, vstop v Narodno skupščino.

Prosim Vas, gospod Predsednik, da mi izvolite na gornje moje vprašanje odgovoriti na prvi seji Narodne skupščine.«

Gospodo narodni poslanici, i ovo je pitanje tako, da bih ja mogao, pre svega, u odgovoru na njega pozvati se na one odgovore koje sam dao na slična kratka pitanja kad se od mene kao od Predsednika Narodne skupštine tražilo da intervenišem da štampa o Narodnoj skupštini piše ili opširnije ili detaljnije ili tačnije ili sa više saveznosti itd.

Ja sam tom prilikom odgovorio sa ovoga mesta da meni nije moguće uticati na redakcije kako će one pisati; da to ne može biti ni moje pravo, ni moja dužnost. Ovo je pitanje utoliko komplikovanije, koje je postavio g. Lenarčič, što se odnosi na jednog dopisnika iz Narodne skupštine i što na mene kolega g. Lenarčič stavlja pitanje, formulišući ga ovako: Da li sam ja voljan da tome dopisniku iz Narodne skupštine zabranim ulaz u Narodnu skupštinu zato što taj dopisnik ne piše o narodnim po-

slanicima i njihovim govorima sa dostojnom pažnjom, sa kojom bi bio dužan da piše o Narodnoj skupštini i o govorima gospode narodnih poslanika.

Gospodo, razmišljajući o tome šta mogu učiniti, ja sam došao do uverenja, da ne bih imao ni pravo ni dužnost u ovome trenutku da upotrebim tako radikalnu meru prema jednom dopisniku, jer mislim da bih na taj način stavio jedno vrlo teško pitanje na dnevni red, a to je: u kakvom se odnosu nalazi Narodna skupština i njeno Predsedništvo prema slobodnoj štampi. Ja nikako ne bih želeo da učinim neki takav postupak koji bi demantovao onu izjavu u pogledu slobode štampe koju sam ja, sa ovoga mesta, u ime vaše, ali i u svoje ime, sigurno, dao, i pri kojoj ja ostajem. Zbog toga, gospodo narodni poslanici, ja mislim da je najpravedniji odgovor koji mogu dati g. Lenarčiču taj, da ja nikako ne mogu odobriti, da ja osuđujem svako pisanje u našoj javnosti koje ne vodi računa o dostojanstvu Narodne skupštine, gospode narodnih poslanika i o njihovim govorima. Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da i novinari treba u tom pogledu da se pridržavaju onoga reda koji Zakon o poslovnom redu nama direktno propisuje i koga se mi moramo držati, pa da i oni, i ako svojevolično, držeći se toga reda, ostanu na onoj visini kojoj se tim propisima u našem Zakonu o poslovnom redu osigurava visoki nivo debatanja. Pa analogno i gospoda novinari, držeći se tih propisa, da svoje dopise šalju biranim rečima, samo će koristiti štampi i svojim listovima kad ti izveštaji o Narodnoj skupštini budu i ostanu na onoj visini na kojoj je potrebno da budu izveštaji o radu ovoga prvog državnog tela.

Ja molim g. Lenarčiča da se zadovolji ovim odgovorom, tim pre što ću se ja, kao Predsednik Narodne skupštine, staviti u kontakt sa klubom novinarskih dopisnika i izložiti im ovu žalbu i mislim da ona neće ostati bez efekta. (Odobranje.)

Ima reč g. Lenarčič.

Stanko Lenarčič: Gospodo narodni poslanici, i mnogopoštovani Gospodine Predsedniče, dozvolite mi najpre da pročitam prevod sa slovenačkoga, šta piše glasilo JRZ u Ljubljani tj. tamošnji »Slovenec«, pa posle da dam sa ovoga mesta svoju konzekventnu primedbu.

»Slovenec« od 21 februara 1937 godine br. 43 piše sledeće:

»Prvi je nastupio Vinko Gornjak (Narodni Radni klub), koji je govorio skoro u praznoj dvorani i mlatio praznu slamu. Iz njegovog govora proizlazi da je ovaj poslanik prespavao prošlu godinu, jer bi trebao znati da je sadašnja vlada za radnike učinila više nego sve bivše vlade. Ovome poslaniku nije poznato ni to, da se po zaslugi sadašnje vlade i obojice slovenačkih ministara smatra Slovenija za pasivnu pokrajinu, za kakvu se pod predašnjim režimom nije smatrala. Za poslanika ne važe, ni pored napora slovenačkih ministara i župana (predsednika) naših autonomnih gradova mere da brzo postanu likvidni naši novčani zavodi. Ništa ni ne znače za njega milijunski zajmovi koji su bili podeljeni u tome cilju. Naposletku otkrio je još političku stranu svoga srca i kazao da je doživeo sa svojim kolegama razočarenje, zbog toga što još nisu izradili politički zakoni. U tome pogledu neka bude poslanik umiren, jer sadašnja vlada izjavljuje da će politički zakoni pravovremeno doći na red i da će i poslanik lako osetiti njihove blagotvorne posledice.«

»Slovenec« od 22 februara 1937 godine piše sledeće

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine narodni poslanice, dozvolite da Vas prekinem. Po Zakonu o poslovnom redu u pogledu kratkih pitanja Vi imate prava da eventualno tražite još kakvo obaveštenje od Predsedništva i da ukratko izjavite da li ste zadovoljni ili niste zadovoljni odgovorom Predsedništva na Vaše kratko pitanje. Ali da sada to Vaše pitanje opširnije obrazložite, to Zakon o poslovnom redu ne dopušta. Uostalom, po ovoj stvari imate pravo po Poslovniku govoriti samo pet minuta i to vreme će brzo isteći i ako budete i dalje navodili pojedine citate, nećete imati vremena da završite svoj govor. Zato Vas molim da se držite Poslovnika i da ukratko kažete jeste li zadovoljni ili niste sa mojim odgovorom, odnosno ako imate još kakvo obaveštenje da tražite od Predsedništva, ja ću Vam ga rado dati.

Stanko Lenarčić (nastavlja): Jesmo mi, gospodo, za slobodnu štampu ali istovremeno tražimo i njenu objektivnost.

Iz pročitana proizlazi kakav nizak politički moral zastupa dopisnik „Slovenca“ ovoga katoličkog glasila tj. službenog glasila slovenske JRZ, g. Jože Krošelj. Način izveštavanja g. Krošlja jeste na sramotu sviju ostalih novinara.

Iako ovaj gospodin kaže, da on može pisati šta god hoće, ja Vas, mnogopoštovani Gospodine Predsedniče, molim u ime svoje i u ime uvredenih poslanika, da učinite sa ovim gospodinom obračun i da ga isterate iz Skupštine, inače, bićemo prinudeni mi sami poslanici, da ga izbacimo napolje kako znamo, mada mu je g. dr. Anton Korošec, ministar unutrašnjih poslova, venčani kum.

Taj gospodin neka zna, da se ja nisam plašio ni austrijskih vojnih sudova i da se neću bojati ni jugoslovenskih sudova, niti postupiti onako kako je postupio drugi zaštitnik g. Krošlja g. dr. Miho Krek, koji se četiri meseca sakrivao pred policijom u Beogradu da ga nije mogla pronaći. (Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Nikada u Beogradu nisam bio sve dok nisam došao na ovo mesto!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, ja sam svoj odgovor na pitanje g. poslanika Lenarčića dao. Čuli smo sada izjavu g. Lenarčića i mislim da mi je dužnost da izjavim, da niko u ovoj Narodnoj skupštini nema prava osim Predsedništva vršiti ikakav čin zabranjivanja, obračunavanja i tome slično, najmanje čin takve prirode koji se kosi sa dostojanstvom Narodne skupštine. Prelazimo na dnevni red: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1937/38 godinu.

Ima reč narodni poslanik g. Velimir Vrbić. (Čuje se: Nije tu!) Reč ima narodni poslanik g. dr. Dragoljub Jevremović.

Dr. Dragoljub Jevremović: Gospodo narodni poslanici, pre nego što bismo se odlučili da glasamo za ili protiv predloženog bužeta, odnosno pre nego što bismo se glasaњem o bužetu izjasnili za ili protiv vladine politike, zdrav razum nam nalaže da ma i u najkraћim potezima izvršimo analizu vladine dosadašње politike. Ta ће nam analiza u isti mah dati i пуно познавање правца будуће politike ove Vlade.

Pre nego što bих приступио тој анализи vladine dosadaње politike рећи ћу вам план, по

коме ћу вршити ту анализу. На првом месту истичем, да vladину dosadaњу politiku делим на њену унутрашњу и њену спољну politiku. Не знам да ли ће ми краткоћа времена дозволити, да овом приликом изнесем пред вас и оно, што би се имало рећи о vладиној спољној politici, те ћу о њој детаљно проговорити приликом расправе буџета Министарства спољних послова. Нажалост краткоћа времена неће ми дозволити ни да исцрпно претресем ни све разноврсне домене vладине унутрашње politike, те ћу овом приликом углавном говорити:

Прво, о vладиној привредној politici, разуме се само у општим потезима, док ћу се у детаље упуштати приликом расправе буџета оних министарстава, који се брину о привредној vладиној politici.

Друго, говорићу о vладиној општој просветној politici, која је по моме мишљењу од великог утицаја на нашу националну привреду.

Треће, изнећу вам у општим потезима vладину општу социјалну politiku без здравствене politike, о којој ћу опширно говорити приликом расправе буџета Министарства социјалне politike и народног здравља.

И најзад, четврто, расправљаћу о vладиној законодавној politici у вези са њеном политиком у ужем смислу, о њеној политичкој идеологији.

Да видимо сада, у кратким потезима, каква је vладина привредна politika. Господин Министар финансија каже на трећој страни свога експозеа да је обележје vладине politike у снажењу народне привреде и подизању куповне моћи широких народних маса, и ради тога, пише даље у експозеу на четвртој страни, Влада мења из основа досадашњи финансијски став ишчекивања и прелази у акцију борећи се са питањима дневне потребе настојавањем, да му створи подизањем привреде боље услове за живот.

Морам вам одмах искрено рећи, да бих гласао за буџет, овакав какав је, кад би се vладина politika у пракси слагала са овако идеално схваћеним привредним програмом каквог га је г. Министар финансија представио у своме експозеу. Јер шта би се више и могло од једне Vlade очекивати и тражити него да снажи народну привреду и подиже куповну моћ широких народних маса? И кад би збиља постојао и тај факат да је ова Влада напустила ранији финансијски став ишчекивања и прешла у акцију, да оствари овако идеално постављен свој привредни програм, како га је био Министар финансија изложио у своме експозеу, моји другови и ја прешли бисмо преко много чега, што нас иначе у vладиној politici не задовољава и гласали бисмо за овај буџет. Али, нажалост, ни на овом пољу vладине делатности као и на осталим што ћу вам доцније изнети видимо велику разлику између оног што ова Влада излаже као своју идеологију и онога, што она спроводи у практичној politici. И овде је за ову Владу једно теоријски идеал, а друго груба стварност у пракси vладине привредне делатности. Да је на жалост све овако, како рекох, најбоље се види баш из самог буџета. Ево како:

Предложени буџет већи је од прошлогodiшњег за округло 625,500.000 динара. Питање је, на кога се овај вишак има распоредити према vладином предложеном буџету? Одмах пада у очи,

да тај вишак није покривен ни са једним јединим динаром од порезе на добитак предузећа обавезних на јавно полагање рачуна као ни од порезе на дивиденде нити од пореза на ренте. Те врсте порезе неће дати Господину Министру финансија ни једне једине аспре више него ли у прошлогодишњем буџету. Господин Министар финансија тврди међутим, да је народна привреда у правцу ка бољем, да стручна проучавања указују на тенденцију повећавања националног дохотка. Па кад је тако, зашто се од те врсте порезе не очекује баш никакво повећање? Зар то не значи изузетно штитити и фаворизирати акционарска предузећа и банке? А кад то то значи, онда се поставља питање: а зашто се акционарска предузећа и банке тако изузетно повлашћују? Или, можда, г. Министар финансија сматра да повећање прихода акционарских предузећа и банака не чини већим народни доходак, јер то није народни доходак, већ то је доходак тих акционарских предузећа и банака, па га као таквог не треба ни опорезовати. Видели сте, сем тога, да се ни од пореза на ренте не очекује повећање. Па ко ће, онда, дати покриће за вишак, који се тражи предложеним буџетом. Не брините се за то! Покриће за тај вишак у новом буџету даће сироти земљорадник преко порезе од земљарине, то ће покриће дати преоптерећени занатлија и мали трговац, нарочито преко најомрзнутијег пореског облика, преко порезе на пословни промет, који баш овој врсти ситних и многобројних привредника најтеже пада. У помагању куповне моћи широких народних маса ова Влада иде дотле, да покриће овог вишка у новом буџету очекује и од службеничког пореза.

Али ова Влада иде још и даље па у трећој тачци § 18 Финансијског закона тражи и специјално овлашћење за ванредни допринос од 1% од службеничког пореза. Кад све ово знате, молим вас, метните руку на срце, па искрено реците, да ли је то снажење народне привреде и подизање куповне моћи широких народних слојева. Широки слојеви народни зову ову и овакву владину политику банкротском политиком и за њу криве не само г. Министра финансија него и целу Владу. Све то због тога, што се вишак у новом буџету не распоређује на порезу од акционарских предузећа и банака, нити на порезу од акционарских дивиденди а још мање на порезу од ренти, већ на оне порезе, које се убирају од широких а економско најслабијих народних маса, чија се куповна моћ на овај начин не повећава, као што то Влада тобож има за циљ, већ се и онако мала куповна моћ широких народних маса још више смањује. Исто овакав наopak рад ове Владе на убијање куповне моћи народних маса види се и из тога, што се један део повећања овога буџета према прошлогодишњем има да покрије посредним порезима. Зна се да је ова врста пореза, посредни порези, једна од најнеправичнијих, јер она погађа неједнако и то највише и најтеже баш најшире народне масе.

И још када се има на уму непосредност, којом се ова врста порезе убира, и немогућност, да се ова врста порезе избегне или њено плаћање ма и одложи, онда се тек види, у каквој је грдној контрадикцији господин Министар финансија и ова Влада, када у експозеу тврде, да својим радом, својом акцијом из става очекивања иду на то, да тобож подигну куповну моћ широких на-

родних маса. Зар то није управо изазивање тих широким народних маса? Више и од тога! Јер, шта то значи кад господин Министар финансија у своме експозеу, на страни 5 употреби и овакве изразе: „Наша привреда, ослобођена пореског притиска, потпомогнута корисним мерама Краљевске Владе“? Зар натоварити на нашу привреду један вишак од 625,500.000 динара у виду разних најнеправичнијих и неједнако распоређених пореза, значи ослободити привреду пореског притиска? У срезу, који ја претстављам, то значи сасвим нешто противно, тамо то значи: повећати већ постојећи тешки порески притисак.

Треба ли, господо народни посланици, да вам укажем и на друге ствари овога буџета, па да видите сав очај и беду наше привреде, ако она буде и даље руковођена правцем, који је обележила ова Влада својим досадашњим радом и овим буџетом? Да не би био сувише опширан, пошто ћу о овој ствари да вас позабавим и приликом дебате буџета појединих министарстава, ја ћу да вам укажем још само на неке вапијуће околности, у којима се налази наша привреда, а нарочито ако се упореди старање, које ова Влада указује другим ресорима, којима привреда није предмет, са старањем, које ова Влада указује Министарству пољопривреде, чији ресор обрађује највећи део наше привреде, нашу пољопривреду. Узмимо, рецимо, буџет Министарства унутрашњих послова па ћете видети да то Министарство уопсељава укупно 27.251 лице а Министарство пољопривреде има на своме буџету само 1538 лица. Шта то значи? То значи, да на унапређење пољопривреде, наше најважније привредне гране, од које живе четири петине нашега становништва, или око 12 милиона душа, раде свега 1538 лица, док на јавној безбедности раде 27.851 лице. Но, ни та цифра није потпуна. Њој треба додати још и 11.975 лица упослених у судовима такође на јавној безбедности, па да видите шта је главна брига ове Владе и да ли то значи радити на подизању куповне моћи широких народних маса. А шта тек да кажем о смешно малим цифрама Министарства пољопривреде, којима треба да унапреди нашу пољопривреду и тиме подигне куповну моћ широких народних маса.

Не могу, господо народни посланици, да завршим преглед рада ове Владе на подизању куповне моћи ове Владе а да са неколико речи не дирнем у зеницу ока ове Владе и њених званичних и незваничних агитатора, да не дирнем у Уредбу о земљорадничким дуговима, да не дирнем у изборну паролу ове Владе за недавне општинске изборе, са којом је Влада у главном и агитовала. А да у тој агитацији не би била демаскирана, Влада је преко својих Министара унутрашњих дела и правде издала најстрожију наредбу свима цензорима — државним тужиоцима и среским начелницима — да се не пусти у јавност ни једна нотица у дневним листовима, другим публикацијама, брошурама и књигама која би давала Уредби о земљорадничким дуговима друкчије тумачење од онога, које Влада званично чини преко субвенционисаних публикација или агитатора и демагога. Због тога се о тој Уредби о земљорадничким дуговима има скроз погрешно сазнање. Ово утолико пре, што су повлашћена тумачења Уредбе о земљорадничким дуговима нетачна, непотпуна и тенденциозна а сем тога из саме Уредбе

није могуће доћи скоро ни до каквог сазнања баш као да је та Уредба писана кинеским или јапанским језиком. Многи, баш рутинирани правник, морао је ту Уредбу прочитати више пута па да тек тада из тог замешатељства сазна право али очајно стање, или тачније рећи, подвалу која је извршена према нашем земљораднику, коме се прича, да је овом Уредбом растерећен дугова за половину. А да је то апсолутна неистина, да земљорадник том Уредбом није растерећен ни за један динар, ево доказа:

Уредба дели земљораднике повериоце на две групе. У прву групу улазе новчани заводи а у другу они земљораднички повериоци, који нису новчани заводи него обична смртна лица, која су своју уштеђевину дала на зајам земљорадницима.

Земљорадници, који дугују новчаним заводима а чији дуг није већи од 25 хиљада динара платиће само половину свога дуга и то за 12 година са $4\frac{1}{2}\%$ годишњег интереса а друга им се половина отписује. Ову половину свога дуга земљорадници не плаћају директно својим повериоцима, са којима им је свака даља веза прекинута овом Уредбом, већ ту половину имају да плате Привилегованој аграрној банци. Овај отпис земљорадничких дугова не пада за целу половину на терет повериоцима — новчаним заводима већ само за једну четвртину и то само у случају ако банке тај терет могу да покрију својим стварним резервама и половином свога капитала. Ако пак то не могу учинити — а банке ће увек наћи начина да то изврдају — онда држава прима на себе не само једну четвртину већ и другу четвртину, коју би, тобож, имали да носе новчани заводи. Према томе, новчани заводи у најгорем случају примају три четвртине земљорадничких дугова од државе преко Аграрне банке а са мало вештине и банкарске брзине новчани ће заводи примити и цело земљораднички дуг од државе преко Привилеговане аграрне банке. Један део свога потраживања, раније од земљорадника а сада од државе, новчани заводи примиће одмах у боновима, а други део им се води као потраживање по текућем рачуну и књижи се на терет државе код Привилеговане аграрне банке и носи 3% год. интереса плативо за 14 година.

Пре него што бисмо прешли на испитивање, како су регулисани земљораднички дугови приватним лицима, да протумачимо значај ове Уредбе у односу према новчаним заводима и земљорадницима, т.ј. да видимо, да ли је ова Уредба у интересу земљорадника или новчаних завода.

Овим, што сам овде изнео, јасно је као дан, да је Уредба о земљорадничким дуговима као чаробни штапић оживела мртва банкарска потраживања од земљорадника, која не само што нису давала никакав интерес него су била довела у сумњу и саму главницу. Сада, напротив, половину тога несигурног потраживања банке добијају као текући рачун са 3% год. интереса, а четвртину добијају у боновима са такође 3% годишњег интереса. Државни бонови су за банке у ствари готов новац. Но, ако су довољно вешти, — а нашим банкарима је вештина и брзина увек била главна особина — кажем, ако су довољно вешти, наши ће банкарски добити и целу отписану половину у државним боновима, јер су они већ давно склонили све резерве, а капитал су одавно препо-

ловили, те на тај начин имају услова, према Уредби да добију не само четвртину него и целу половину у државним боновима, т.ј. у готовом новцу. Земљораднику се лева фина песма, да су му дугови сведени на половину, јер ће их у будуће платити само за половину. Али ко плаћа другу половину земљорадничким повериоцима, новчаним заводима? Плаћа држава. А ко чини државу? Код нас четири петине државе чине земљорадници. Па ко плаћа банкама земљорадничке дугове? Опет земљорадници, само сада, не директно као банчини дужници, него као порески обвезници, јер ће држава оно, што ће платити банкама опет узети од земљорадника у облику порезе, пошто јој та сума неће пасти с неба. То ме потсећа на рад наше досетљиве браће с југа, који у Београду најрадије држе народне кујне, па кад им преостане печење, непродато од неколико дана, они од њега скувају разна јела и кад муштерије примете у тим јелима место свежег меса бајато печење, а они се извињавају са: „Муштерија бре, ако га не јадиш печено, ће га јадиш кувано“. А ова наша Влада каже земљораднику преко ове Уредбе: „Земљораднице бре, ако нећеш да платиш сиротим банкарима зеленашке дугове добровољно и директно, а оно ћу да ти га изгурам у порез, па ће да га плати држава место тебе“. (Ахим Поповић: Откуда Ви заштитник земљорадника, докторе? А где Вам је Илија, Ваш таст, да чује ово?) Таст је народни посланик и може да износи своје мишљење својом главом, драги г. Поповићу! Он може да чује шта говорим! (Један посланик из већине примећује: Може да чита из стенографских бележака!) Јесте, може да чита из стенографских бележака!

Ето, господо народни посланици, чиме се Влада пред народом хвалила! Ето, чиме је народ завадила за време ових јадних општинских избора! Је ли вам сада јасно, зашто је Влада забранила сваки коментар ове Уредбе преко штампе? Али, ако мислите, да је ово доведе речено најгоре у овој Уредби, јако се варате. У њој има и нешто горе. А ево шта је то:

Земљорадник је као дужник приватних банака имао извесне привилегије, јер се увек није могло од њега све наплатити, односно, није му се могло све продати за приватан дуг. Постојао је један минимум, који му се није могао продати. Али како је сада дужник постао дужник Привилеговане аграрне банке, он сада не ужива никакве привилегије, јер је сада према њему привилеговани поверилац, који му за дуг може продати све, па чак и последњи комад имовине, баш као да је у питању државна пореза. И тако сада земљорадник мора своје дугове платити и последњим својим иметком, јер му је ова Уредба одузела сваку заштиту, коју је досада уживао према банкама као према повериоцима. И шта видимо после ове толике рекламиране Уредбе? Ево шта: На једној страни се налазе банкарски, који су успели да обезбеде и последњи динар својих потраживања од земљорадника, а на другој су страни земљорадници, којима се сада има продати и последњи иметак. Тиме је сељак лишен и оне заштите, која му је остала од уистини великог Милоша Великог.

Интересантно је чути, како је Уредба решила односе земљорадника и његових поверилаца, који нису банкарски. Ево како је то учињено.

Ти земљораднички повериоци имају право само на половину својих потраживања с тим, да их наплате директно од својих дужника, и то за 12 година са само 3% годишње камате. У случају да се земљорадник-дужник налази у повољнијем материјалном положају од свога повериоца, онда поверилац има право да овај однос утврди преко надлежног Среског суда и земљорадник губи сваку привилегију, тј. има да плати цео дуг. Видите ли, колика је велика разлика између обичних смртних и банкара.

Дуго би нас забавило, да испитамо још неке интересантности ове толико хваљене и чувене Уредбе. Али и ово је довољно да се увиди страшна неискреност ове Владе према земљораднику, носиоцу ове државе, њеном стубу и браниоцу.

Још би се имало много штошта рећи о владиној привредној политици, али ја ћу да се задовољим овом приликом и овим, доведе реченим па ћу још коју о тој ствари детаљније рећи приликом буџета Министарства пољопривреде, трговине и индустрије и осталих, преко којих долази до изражаја владина привредна политика. Сада да пређем укратко на просветну политику ове владе:

Моје је дубоко уверење, да је просветна политика једне владе не само најшире поље њене делатности него и најтеже поље активности једне владе, која има смисла и осећаја за велику одговорност, која лежи на једној влади. Та тешкоћа долази отуда, што на том пољу делатности влада наилази на највише традиције, старих давно утртих путева, застарелих и давно преживелих метода и принципа, од којих отступити и поћи новим путевима нових времена данашњице није лака ствар. За то треба и много куражи поред пуно разумевања и воље а и много времена, јер се у тој врсти делатности не да постићи успех на брзину. Ту се реформе изводе постепено, пажљиво пратећи резултате уведених новина и на основу тога још пажљивије предвиђајући нове резултате од реформи, које се још имају уводити. За то све нису после рата биле способне ни владе, које су имале за собом народно поверење, па према томе и сређеније прилике и веће могућности за темељите просветне реформе у духу нових времена. Да за тако што ова Влада није способна, по себи се разуме и то се од ње не може и не треба очекивати. Ја за овако што, право да вам кажем, њој и не замерам. Више је интересантно, да ли је ова Влада, која није ни способна ни у могућности за велике просветне реформе, да ли је она бар била способна да одржава бар оно, што је затекла, да ли је она бар нашу просветну политику водила старим путевима, који иако нису били ни најбољи ни у духу данашњице, ипак су давали неке резултате и омогућавали нашој просвети, ако не да корача унапред а оно бар да не заостаје и не иде уназад. Ето, то је оно што нас интересује и што хоћу да у најкраћим потезима изнесем пред вас, а то је, господо народни посланици, онај минимум, који смо могли очекивати и од ове Краљевске владе, и који је она могла и дати, да се она бар на овом пољу своје делатности знала и хтела да одвоји од своје беспримерне партизанске политике. Који је и какав је тај минимум, који смо могли од ове Владе очекивати, и који је она, и оваква каква је, могла дати? Господо народни посланици, оно што је ова Краљевска Влада требала

и могла да учини на просветном пољу јесте: да је она бар подигла довољан број основних школа, гимназија и стручних школа у оној мери у којој се наша омладина повећавала, да је све те школе снабдела потребним бројем стручног особља и довољним материјалним средствима за извођење и оне просвете коју је завео још Доситеј Обрадовић. То, господо народни посланици, свакако није неки претерани захтев! То је, у сваком случају, најмање што се могло, смело и морало очекивати чак и од ове и овакве Владе! Али ова Влада ни тај минимум није била у стању да изведе! Да је овај мој закључак тачан и базиран на стварним чињеницама, не треба да идемо далеко, чак у наше срезове, па да се уверимо опипљиво о грубој стварности. Погледајте само како стоје ствари овде у Београду, у престоници, која нема довољно зграда ни за основне школе, а камоли за гимназије, грађанске и стручне школе. А да скоро у свакој школи недостаје понеки наставник, и да понеки предмет остаје скоро и необрађен или само на дохват обрађен, тек колико да се ладне оцена ученицима, то је ствар која вам је позната и из свакодневних написа по дневним листовима. Кад овде у Београду нема ни учионица, ни материјалних средстава, ни потребан стручни персонал за извођење основне, средње и стручне наставе, можете мислити како то тек изгледа у унутрашњости, по варошима, а шта тек да кажемо за једна и жалосна села. Ту су ствари до те мере очајне, да су исход сваке критике. Но ту постоје и други, поред ових општих разлога, јер је сељак до те мере осиротео, да своју децу не може слати у школу чак и кад је има у своме селу. То стога што су деца на селу радна снага још од најранијег свога детињства. Позната је ствар да дете на селу, чим почне да иде и чим може да држи прут у руци, постаје чувар живине и ситне стоке, и таман се дете у тај посао упуту и за исти ојача, а дође време за школу. Сељак, већ навикнут у својој сиротињи на ову детињу радну снагу, тешка срца се од ње одваја, и то само у случају да се не нађе начин да изигра закон и дете ослободи школе. Начин на који се то ради добро је познат свима вама, а шта то значи за нашу просвету више је него јасно. Но то има и великог значаја доцније у животу тог детета, кад одрасте и кад као неписмен или полуписмен започне самосталну борбу за опстанак. Тада тек осети значај своје неписмености или полуписмености, али то осети не само појединац већ и целина, чија привреда у данашње време не може напредовати са полуписменим или чак и кроз неписменим појединцима, преко којих у крајњој линији та наша национална привреда и национални доходак треба да дођу до изражаја. Стога држава која хоће да подигне куповну моћ широких народних маса мора и материјално да омогући тим најширим народним масама да се ослободу преко писмености за привредну делатност и непоштедну конкуренцију која данас влада у овом и оваквом економском систему. (Аћим Поповић: Ви сте већ трипут бирани. Колико сте Ви школе подигли у Срезовима овчеполском и прешевском?) Ја говорим о просветној политици ове Владе. (Аћим Поповић: Повећајте буџет за школе! То треба да учините, а Ви гласате против буџета!)

Дакле, ова Влада није успела да подигне довољан број школских зграда, још мање је обезбедила материјалне могућности за правилан рад и

оних школа, које постоје и пре него што је ова Влада дошла на власт, али понајгоре стоји са потребним стручним персоналом. И то, не због тога само, што тог персонала нема довољно да подмири постојеће потребе у персоналу с обзиром на наш прираштај у деци, већ и стога, што ова Влада није нашла могућности да упосли ни онај стручни просветни персонал, који је створен последњих година кроз постојеће за то стручне школе. Ви сви знате, господо народни посланици, да постоји неколико хиљада младих људи са пуним квалификацијама да се упосле као персонал за основне школе, гимназије, грађанске и стручне школе, али Министарство просвете нема потребног кредита за упослење тих неколико хиљада људи, који су се само и једино оспособили да ступе у државну службу као просветни, стручни персонал. И шта се дешава са тим младим, пуним полета људима? Они, или формално гладују или раде послове за које се нису спремали, па их ти послови или удаљавају од струке за коју су и они и држава трошили толике паре и труда, или их ти послови понижавају а најсрећнији од њих и даље су на терету својих родитеља, рођака и пријатеља. Је ли онда неко чудо што се комунизам шири баш код наших интелектуалаца, како је ту недавно рекао сам господин Министар унутрашњих послова? Како и не би, када један део наших интелектуалаца услед беспослице или формално гладује, или само тавори дане, док други део упослених интелектуалаца из држава ове неупослене своје рођаке, које је држава спремала само и једино за државну сврху па их по свршеној школи оставила на улици или на терет оних, који су их носили на својим леђима кроз школу, очекујући да их се опросте бар кад школу заврше. И шта мислите да је господин Министар унутрашњих дела предузео за спречавање комунизма код нас? Повећао жандармерију и тражи и нове кредите специјално за повећање персонала за сузбијање комунизма међу интелектуалцима, уместо да је Министарство просвете повећало своје кредите за упослење неупослених интелектуалаца. Сем тога г. Министар унутрашњих дела само у Београду ухапсио је око 200 ученика и ученица Београдске гимназије као и београдских малолетних скаута оба пола, а г. Министар просвете дао је истерати око 750 ђака за свагда из свију школа све због комунистичке пропаганде. Један део ових истераних ђака већ се постарао да илегално пређе границу и оде на школовање на другу страну. Ако се баш интересујете куда су ови истерани ђаци отишли на школовање, онда о томе тражите податке од г. Министра унутрашњих дела. Ја ћу вам само рећи да су то већином ђаци из Љубљане и Загреба. Ето вам углавном просветне политике ове Владе, која преко свога Министра унутрашњих послова мисли да спречи комунизам међу интелектуалцима повећањем броја жандарма и детектива, који треба да спрече гладне стомаке, да не мисле о томе, због чега гладују, када су не само вољни него и потпуно спремни за упослење и поштenu загарду.

Но, овим овде реченим не би била исцрпно изнета пред вас владина просветна политика, јер се о њој даде опширно и надугачко говорити. Али краткоћа времена и обиље и другог материјала присиљавају ме да ово излагање скратим.

При завршетку овог прегледа владине просветне политике хоћу лојално да истакнем, да се

и ова Влада на извесним пољима просветне политике показала и врло активна и врло заинтересована. То врло активно интересовање ове Владе у просветној политици јесте персонална просветна политика. Ту се ова Влада показала и заинтересована и врло активна, јер је непоштедно као ни једна влада пре тога гонила с краја на крај државе све оне просветне раднике, који нису били довољно поуздани и еластични те себе упрегли у владина кола за стварање ЈРЗ партије. Сви просветни радници који нису не само постали присталице већ и агилни агитатори ЈРЗ партије доживели су таква прогањања, да су данашњој Влади у томе конкурисали само србијански либерали и напредњаци.

Дозволите ми, господо народни посланици, да укратко прегледамо само још један домен владине унутрашње политике пре него што уземем у оцену њену законодавну политику и оценим и политичку идеологију ове Владе. Тај, иначе врло интересант домен унутрашње политике јесте владина социјална политика.

Држава, господо народни посланици, схвата се као држава — власт, чувар унутрашњег поретка и спољних граница јесте класични појам, који је већ давно застарео, јер је ново време донело држави, поред старог терета о чувању унутрашњег реда и спољних граница, још и других, нових дужности. Док је према старом схватању државе и појединца у њој, појединац сматран не само као крајње слободан него и способан и дужан да се сам о себи стара, ново време има и ново схватање па тражи од државе, да више не оставља појединца самом себи у његовом приватно-правном а нарочито у његовом приватно-привредном раду и успеху у томе раду. Појединац је постао неспособан да сам о себи води рачуна, он је тако рећи абдицирао од своје суверене слободe и самосталности и тражи моћну и благотворну заштиту државе, али то све стога, што су се односи у данашњем друштву тако умножили и комплицирали, да су се у друштвеном склопу извршиле велике диференцијације и разлике, да су постале у друштву друштвене класе, друштвени редови са посебним, међу собом потпуно супротним интересима. Та супротност је заострена до те мере, да јавни поредак долази у опасност баш од оних, за које је створен и чуван. Да не би та заостреност између друштвених редова, друштвених класа прешла у отворени сукоб, меша се држава у виду социјалног старања, у виду своје социјалне политике. Та социјална политика државе код нас огледа се у старању државе о тако званом пасивним крајевима, у старању државе о незапосленим, а и о запосленим да би за своју запосленост добила праведну накнаду, у бризи државе о старим и немоћним, о сиротим и болесним.

Ето, то вам је, господо народни посланици, у кратко социјална политика која се код нас имала спроводити. А како се она до данас код нас спроводила јесте оно што сада желим да вам изнесем.

Старање о пасивним крајевима вршено је обично на тај начин, што је Влада сиромашним становницима пасивних крајева давала каткад помоћ, обично у храни а понекад и у готовом новцу, или су на место тога организовани тако звани јавни радови за помоћ пасивних крајева.

Помоћ у храни или новцу понижава људско достојанство, ништи у човеку управо оно што

човека чини човеком, а сем тога систематски развија леност, мајку свих порока, како то каже наша народна мудрост. Сем тога, та врста помоћи не решава сам проблем пасивних крајева, већ само олакшава беду и привикава постепено људе и на горе стање, које ће доћи непосредно после те вајне помоћи. Политика јавних радова за помоћ пасивних крајева је бацање прашине у очи онима, које вајно треба помоћи. Да је то тако најбољи је доказ, кад се испита где су и како су извођени јавни радови са оном милијардом динара, добијених од благајничких бонова, који је ова Влада у прошлој години тобоже употребила на јавне радове. Ја кажем „тобож” стога, што зли језици причају, да је добар део тога новца отишао на запушавање неких рупа а не на јавне радове. Но, хајде да не верујемо злим језицима и да сматрамо да је сав тај новац отишао на јавне радове. Да ли су ти јавни радови извршени баш у пасивним крајевима? И ту зли језици веле, да није тако учињено, и да је због тога тим новцем био упослен један тако мален број грађана из пасивних крајева, да се то озбиљно и не може рачунати као нека помоћ пасивним крајевима, којима не би било много поможено чак ни онда, да им је цела сума била директно подељена као помоћ. А шта тек да кажемо, ако је од те суме сиромашним становницима пасивних крајева припало као надница неких осам до дванаест процената? Кад ствар тако стоји, онда се човек мора запитати, је ли уопште то начин да се помогне пасивним крајевима, утолико пре што та тако велика сума врло тешко пада на остале становнике, на чији се терет та сума пружа као помоћ пасивним крајевима. Пасивним крајевима треба помоћи на тај начин, што ће се отклонити они узроци који пасивне крајеве чине пасивним. А кад се ти узроци детаљно испитају, види се, да су с обзиром на данашњу технику, ти крајеви пасивни само зато, што су пасивни они који су досада овом земљом управљали. У пасивним крајевима има пуно, врло много радова, које треба извести, али приватни капитал не предузима те радове, јер налази за себе бољу ренту у извођењу радова у другим крајевима. Против оваквог гледишта приватног капитала не може се ништа речи, чак се ништа и не треба рећи, јер је то принцип на коме постоји наша друштвена организација. Осудити ово гледиште приватног капитала значило би бити против приватне својине и свега оног, што прати приватну својину. Али, то није ни потребно. Потребно је само и једино то, да се држава појави у пасивним крајевима као сталан предузимач и послодавац за извођење ових, можда моментално и нерентабилних радова са гледишта приватног капитала, али радова неопходних са гледишта општих и националних интереса. Ово утолико пре, што међу тим радовима има и таквих, који не значе само моментално упослење становника пасивних крајева, већ дефинитивно претварање пасивних крајева у сасвим нормалне крајеве, способне после тих радова за стално издржавање својих становника преко редовног упослења. Јесте, али држава те радове не може извршити, јер редовна буџетска сретства то не допуштају, а зајмове је врло тешко наћи и у земљи и у иностранству. Сем тога, превелико задживање је један несоцијалан акт данашње генерације, која своје бриге и грешке на један не-

лојалан и социјално недопуштен начин пребацује на генерације које имају доћи, и које без икакве своје кривице треба да испаштају грехе својих отаца, данашње генерације. Зато треба пронаћи редовна сретства у садашњици, и терет садашњице нека сноси садашњица, што је право и поштено и једино социјално оправдано.

Старање о незапослености стоји исто тако на мртвој тачки као и бриге о пасивним крајевима. Оно се своди на слепачку милостињу, било из државне касе било путем приватне иницијативе, јер приватни капитали нису у стању да упосле све нове и нове генерације, које пристижу, а то утолико пре, што је и за старије и искусније све мање места за упослење, а и оне који су упослени не примају од свога упослења довољно за своје издржавање, те једва таворе своје дане и тако да је и један мали незгодан случај у породици запосленог радника, порођај, болест, кратка беспослица, у стању да направи такав дар-мар у буџету запосленог радника, да се положај упосленог радника мало разликује од беле неупосленог.

Ако поставите питање, да ли беспослица долази због тога, што су код нас сви потребни радови извршени, па више нема шта да се ради, морате дати одлучан одговор, да то није ни близу случај. Напротив, пре ће бити случај да ми немамо ни довољно радника колико има посла да се изврши. Поставља се онда питање, па зашто се ти послови код нас не извршују, кад их има и кад су чак по неки од њих неопходни? Одговор на ово питање је сасвим прост. Приватном се капиталу не рентирају многи послови који већ годинама чекају на извршење, јер се приватни капитал пласирао у друге, далеко рентабилније послове. Држава опет, сирота и убога, нема пара да те послове сама изводи. И тако ствар стоји на мртвој тачки и многобројни радници у најбољој својој снази пропадају гладни и голи, као и многи други наши мртви капитали, који неискоришћени пропадају у неповрат на нашу и штету и срамоту.

На ту исту тешкоћу: немамо пара, наилази држава и кад би хтела да помогне старе, немоћне и болесне. И тако то социјално старање наше државе постаје проблем скоро немогућ за решавање. Ја не мислим тако. Ја мислим да се тај проблем: немања пара да врло лако, врло лепо и врло zgodно решити. Но о томе мало доцније. А сада да видимо у кратким потезима оно што је држава преко ове Владе на томе пољу ипак радила и шта је обећала да ће урадити.

Бедна помоћ, дељена неупосленим преко Берза рада, било у новцу или натура, као и брига о упославању неупослених преко тих Берза рада јесте нешто о чему се озбиљно не да ни говорити. А помагање Владе штрајкашима у Београду прошле године, да путем штрајка дођу до боље наднице, како се јавно похвалио и сам Претседник ове Владе, јесте нешто најжалосније што се могло десити, да не употребим јаче изразе за поступак и Претседника Владе и свих званичних органа, који су се хвалили овом тобожињом помоћи Владе и београдске полиције радницима за време штрајка. Када су неки грађани почели давати штрајкашима помоћ у храни, полиција је то најстрожије бранила, и један хлебар и бакалин једва су се извукли да због тога не оду и пред сам Суд за заштиту државе. Да је половина радника силом натерана на рад жандармима, а један велики број

протеран из Београда када није хтео да прими услове под којима је Влада наредила да се штрајк заврши јесте нешто што је свима добро познато, који су тих дана били у Београду и за ову се ствар интересовали. Ипак, све то није сметало Влади да се преко свога Претседништва похвали, како је помогла радницима при штрајковима!

Влада је стално после тога штрајка у Београду обећавала, да ће донети Уредбу о минималној надници. То нас прилично зачудило, знајући да је Претседник ове Владе одлучан противник свакога мешања државних власти у одређивању цена, јер он мисли да је за то најбољи регулатор: понуда и тражња. Господин Претседник ове Владе је одлучан присталица давнопреживелих економских принципа либералне школе, за доказ чега изволите прочитати његов говор о борби против скупље, па се нећете зачудити једног дана, ако се нареди примена Малтусове методе за сузбијање независности и обустави прираштај нашег становништва од око 300.000, а толико према подацима има код нас и неупслених. Но, иако никад нисам веровао, да ће се та Уредба донети, чудо се ипак десило: Уредба је донета и озаконила зло, које је и без ње било велико. Сада је само то зло још веће. То је и разлог што сам ја одлучан противник, да се то питање реши путем Уредбе од стране Владе, већ сам за решење тога питања путем закона. Ја сам одлучан противник уредаба, јер знам како су оне донешене. Све готово уредбе израђене су не од стране Владе него се тај посао поверавао или неком чиновничу или њима неколицини и они су правили уредбе а ресорни је Министар то подносио Влади — колегама на потпис и не прочитавши је у највећем броју случајева. Остали чланови Владе скоро никад нису прочитали разне уредбе, а једва да су се распитивали и шта је у тим уредбама расправљано, а скоро никад и како је то расправљано. Тако у тим уредбама имамо разна схватања, често пута и разноликих решавања истих питања, које је и неко друго министарство већ некако регулисало или само додирнуло у своје ресорв. И најзад се питамо, ко је донео те разне уредбе? Неки чиновничући, ко зна каквих квалификација, непознатог васпитања и образовања, непознате политичке идеологије, непознатих тежњи и стремљења, које ће све скупа доћи до изражаја у министарској уредби и постати закон за читаву државу од преко 15.000.000 становника. А међутим, добар и прави закон треба да буде кодификована правна свест нашег народа о једној датој материји, правна свест односно оно што наш народ у датом случају сматра као право. За тако што квалификована је само Народна скупштина, састављена од изабраника из свих делова наше стране земље, те закон поникао у њој и од ње једино може претстављати правну свест нашег народа. Сваки друкчији рад или је правна свест неког чиновничућа или рђав превод неке друге нације, случајно изабран само стога, што је одређени чиновник најбоље знао језик, са кога је превео поручену му уредбу. С правом је један наш посланички колега назвао те законе ненационалним, а ја бих чак рекао и противнационалним. Није истина, што је тврдио господин Министар правде, да србијански Грађански закон, иако лош превод аустриског закона, није нанео никакве националне штете Србима. Напротив, највећу пакост, коју нам је учинила Аустрија јесте, што нам

је преведен њен грађански закон, који је омогућио, да се упропасте наше сеоске породичне задрге, јер законописац, боље рећи законопреводац, није познавао правну свест нашег народа о тој материји. Нису боље прошле ни неке друге правне институције из грађанског законика, које су решене ненародски и противно схватању нашег народа.

Дакле, са свих тих разлога ја сам противник решавања уредбама појединих министарских чиновника оних проблема, које се могу и морају решити законом. Ово у толико пре, када је у питању Уредба о минималним надницама, јер она погађа највећи део оних широких народних маса, чију куповну моћ треба повећати. Но како је донета Уредба о минималним надницама учинила да је ова моја жеља остала глас вапијућег у пустињи, хтео бих да дам неколико сугестија, како се то питање требало решити.

Да је господин Министар социјалне политике хтео уистини да буде социјалан, морао је почети прво са реформом Чиновничког закона, који садржи веома много антисоцијалних одредаба.

Подела државних службеника на чиновнике, званичнике, званичнике-дневничаре и дневничаре јесте једна скроз несоцијална одредба, јер све оно што није чиновник, оно је толико исто необезбеђено и неосигурано, а уз то врло рђаво плаћено, да држава прво то треба да избаци из своје куће, да би била квалификована и морално способна, да за приватне послодавце прописује закон. Вама је свима познато, да усред Београда има државних дневничара, били они послужитељи или дактилографкиње или ко зна какви све нижи персонал, који прима између 600—800 динара месечно. А како су обично људи тога стања богати децом или другим породичним члановима које издржавају, можете мислити у коликој беди држава оставља овај свој персонал. Уз то ова врста државних службеника нема права на пензију нити на друге многобројне повластице које има категорија звања државни чиновник. Али и ове државне чиновнике, сјајно регулисане у поређењу са дневничарима и званичницима морате поделити у један већи део, који примају између 800—2000 и оне који примају 2—3000 динара, којих такође има доста. Најзад долази чиновничка буржоазија, са преко 3 и више хиљада, који једино знају зашто служе и зашто живе. Е па кад сада знате, какве све службенике имате у државној служби, питам вас: хоће ли се једном помоћи и тој државној сиротињи, тој јадној раји у државној служби, која се зове званичник и дневничар?! Хоће ли се помоћи и тој другој државној сиротињи што прима испод 2.000 динара месечно, јер и ти једва таворе своје бедне дане? Зашто званичници и дневничари не би имали пензију и све остале привилегије, које имају и државни чиновници?

Кад држава на овај начин уреди своје ствари као послодавац, онда ће тек са још више ауторитета имати права да се меша у стварима приватних послодаваца, те да и овима пропише минималну надницу за њихове намештенике и раднике, који не би смели бити ни у ком случају горе третирани него ли одговарајући персонал упуслен код државних установа.

Што се тиче питања осигурања у случају изнемоглости и старости, мислим да је крајње вре-

ме, да се и то питање реши исто онако, као што је то питање решено и код персонала у државној служби. Зашто не би и сваки други који продаје свој рад као и државни чиновници, имао осигурање у случају старости и изнемоглости у виду пензије као и државни чиновници? Зашто не би и сваки радник и сваки приватни намештеник улагао уз порезу и за то осигурање, као што то чине и државни чиновници и у истој висини као и они? Зар сваки радник и приватни намештеник не чини исто толико за стварање националног дохода као и државни чиновници? Зашто њих понижавати у старости и изнемоглости да живе од милостиње, када се и они могу обавезати на плаћање улога за пензију као и државни чиновници?! Са мало добре воље и измене Закона о осигурању радника, то би се дало савршено постићи. Ако треба да у том учествује и држава, зашто не, јер ко у главном и чини ту државу, ако не сами ти, који траже то осигурање. Њих само мало боље организовати и окуражити на плаћање тога улога и ствар би била свршена.

Сада да вам у најкраћим потезима дам коментар и значај ту пре неки дан донете Уредбе о минималним надницама.

Члан 1 Уредбе наређује, да је минимална надница динара 2 од једног часа, односно динара 16 за осмочасовни рад, колико нормално сме и траје радно дневно време. Како у месецу има најмање четири недеље, то радник за месец дана, тј. 26 радних дана прима 416 динара. То је непостижни и никад достижни идеал, јер, прво, наш календар садржи врло много празника, а сем тога ниједан радник није упослен преко целе године. Но оставимо то на страну, па погледајмо срећу и благостање, које је ова Уредба омогућила раднику са бруто динара 416. Од овога има да се одбије пореза и осигурање Уреду, те ће раднику остати око 360—380 динара месечно. Шта ће радник пре купити са овом сумом? Да ли му је довољно то за стан и сув хлеб за њега самог? Да ли може да купи одело тај радник? Какве ће он хигијенске и културне прилике створити са овако баснословном надницом? А може ли радник са овом сумом да има жену и децу? Зар није наша државна и национална срамота, да се овако што зове: решити једно важно социјално питање? Да ли се сећате шта је са званичног места речено о овој Уредби? Мал'те не, да је радничко питање код нас решено најидеалније, боље него игде на свету! Е, али толико много дати радницима уплашила се и сама Уредба, па је већ у свом другом и трећем члану предвидела, да се и ова оволика надница може и снизити за 10%?! Чујте, господо народни посланици, па ово је терати шегу са радницима, ако није и само изазивање. Но да идемо даље. Има и бољих ствари у овој Уредби! Ево шта: ова Уредба потпуно је укинула право штрајка тако, да кад је човек добро и пажљиво прочита долази до закључка, да јој је једини циљ и био да радницима укине право штрајка. Да је ово апсолутно тачно и да је то најгоре у овој Уредби ево доказа.

По чл. 15. Уредбе радници су дужни пре објаве штрајка да моле полицијску власт да их измири са послодавцима. „За време док траје обавезно помирење” — каже дословце Уредба, — „забрањена је свака колективна обустава рада”.

Шта бива ако се мирење не постигне? То је питање решено још у чл. 9 тач. 6 у вези са чл. 14 Уредбе, који приближно ово каже: „Полицијска власт ће позвати обе стране да у одређеном року закључе колективни уговор, а ако се у остављеном року уговор не закључи, полицијска власт прописаше својим решењем тарифну скалу за плаћање радника дотичне струке и та је тарифа обавезна”. За противно поступање предвиђене су казне, за чије је изрицање надлежна полиција.

Кад ствар тако стоји, које су благодети ове Уредбе за раднике? Ја сам вам навео две најглавније, а има их још неколико. Те две најглавније јесу:

Прво: Досадање бездушно експлоатисање радника од стране нескрупулозних послодаваца било је самовољно. Сада је дигнуто на степен законитости, јер Уредба сматра да је раднику довољно месечно 360—380 динара за издржавање своје и своје породице. После овако сјајног решења радничких надница, потребно је још васпитати их, да од те велике наднице одвоје коју белу пару за црне дане, то ради тога требало би да Министар социјалне политике и финансија организују дане штедне преко Поштанске штедионице, и тиме би радничко питање код нас било потпуно скинуто с дневног реда.

Друго: Досадање радничко право штрајка и иначе није много користило радницима, јер се на крају крајева у том умешала полиција, иако за то није било законског основа. Сада се то илегално мешање полиције у радничко право штрајка диже на степен законитости, што не треба ни мало да вас чуди, кад знате да је сам Претседник ове Владе на збору ЈРЗ у Београду рекао, да је београдска полиција помагала штрајкаче, јер је један део радника протерала из Београда, те тиме другом делу не само створила више посла, него их чак натерала на рад.

Приступајући анализи досадање Владине законодавне политике и њене политике у ужем смислу, тј. њене политичке идеологије, одмах морамо утврдити, да се овај Дом састаје да чује Владину политику и да о њој да своју оцену само и једино онда, кад Влади треба дати буџет и најшира овлашћења, да Влада после изгласања буџета не мора више никад у току целе буџетске године имати контакта са овим Домом, као да он више и не постоји. (Глас са левице: Ни за време буџетске дебате нећемо чути њену политику). Овај Дом, дакле, постоји за Владу само зато, да јој изгласа буџет, да јој да потребна овлашћења за најшире делање, и да она после тога свали на овај Дом сву одговорност за свој рад, иако овај Дом у Владином раду није узео баш никаквог учешћа. Да је ово моје тврђење потпуно исправно, најбоље се види из §§ 66, 67 и 68 предложеног Финансијског закона, којим параграфима Влада тражи од овог Дома да прими на знање и одобрење једну масу поверљивих и неповерљивих решења Владе, једну масу побројаних уредаба, које су измениле постојеће законе, или које су донеле нове законске прописе о стварима, о којима дотле није било законских прописа. Но § 69 предложеног Финансијског закона још је интересантнији, јер он тражи од овог Дома да ђутуре прописе и решења, који су већ донети на основу овлашћења, предвиђених у ранијим финансиј-

ским законима, и којима су постојећи закони били измењени, укинута или допуњени. Тај § 69 Финансијског закона тражи благослов овога Дома у љутуре за све оно што је Влада до данас радила, јер када би Влада поименце наводила за шта све тражи од овог Дома да прими на знање и одобрење, списак би био исто толико велики колико је и цео предложени Финансијски закон.

Да је и ово моје тврђење потпуно исправно, тј. да би тај списак био необично дуг, најбољи је доказ оно, чиме је г. Министар финансија похвалио своју Владу на страни четвртој свога експозеа. Ту г. Министар каже, да је Влада у својој законодавној делатности донела ништа мање него 273 уредаба, па г. Министар мисли, да је то нешто чиме Влада има право и нарочито да се похвали пред овим Домом. Моје је пак мишљење, да се због тога Владиног превеликог законодавног рада треба да стиде, и то много да се стиде, и Влада а и овај Дом, јер шта значи то бежање Владе од овог Дома? Ако, господо посланици из владине већине, мислите, да ми, опозиција, ласкамо себи те верујемо да Влада бежи од овог Дома зато што се боји нас опозиције, онда се ви љуто варате, јер ми смо свесни да се ова Влада не боји нас, опозиције. Ми знамо да су сва наша питања Влади, све наше интерпелације одлагане, и да ми нећемо доживети одговор ни на наша питања ни на наше интерпелације.

Можда је ова Влада противник парламентаризма као облика преко кога демократија долази до изражаја, а то значи да је ова Влада противник и демократије. Ако је то случај, онда ова Влада помаже и фашисте и остале непријатеље демократије и парламентаризма, који парламентаризму нарочито замерају да је спор. Да је ординарна неистина, да је Парламенат спор, најбољи доказ имамо у Француској, најбољем претставнику и демократије и парламентаризма, где је Парламенат са већином Народног фронта показао такву брзину, такву експедитивност, да је та неистинита критика непријатеља парламентаризма за увек отпала. Разуме се, да важи само онда, када се парламентаризам уистини практикује, а не кад се њиме хоће да маскира стварна диктатура једне Владе или режима. Али, у том случају није крив парламентаризам већ оно што се њиме маскира.

Или можда ова Влада има рђаво мишљење не о парламентаризму уопште већ само о саставу овог Парламента, тј. о онима који чине овај Дом, о посланицима овог Дома. Можда она сматра да чланови овог Дома нису способни ни за какав законодавни рад и критику, можда она сматра чланове овог Дома за неку врсту малолетника, које је ваљало због те особине ставити под туторство, што је Влада и учинила присвојивши за себе све законодавне прерогативе овог Дома противно чл. 26 Устава, који каже да законодавну власт врши Краљ и Народно претставништво заједно.

Ако сте ви, господо народни посланици, мишљења, да је ово прави разлог, што ова Влада бежи од сарадње са овим Домом, а не што принципијелно није за рад са Парламентом, онда молим не заборавите, да сте ви Влади дали могућност, да овај Дом стави под туторство и на тај начин приграби сву законодавну власт у своје руке противно Уставу.

Из овога је јасно, да је најважнији акт Владе у унутрашњој политици и према мишљењу г. Ми-

нистра финансија, мојих другова и моме тај, што је ова Влада сву законодавну власт приграбила у своје руке противно чл. 28 Устава.

Пређимо сад на један други терен, који је у непосредној вези са овом и оваквом владином законодавном делатношћу. Запитајмо се, какву политичку идеологију заступа ова Влада: Је ли она за демократију или диктатуру?

Да на ово питање дамо веродостојан одговор, многобројни је материјал, који нам стоји на расположењу. Одмах по своме доласку на власт, Влада је похитала да се изјасни, да је она за демократију и за ликвидацију свега онога, што је остало после 6 јануара а личило је на диктатуру. Влада се исто тако још одмах у почетку изјаснила и против сваког стварања партија одозго. И да би овакво своје мишљење и делом доказала, изјавила је, да ће у најскоријем времену донети слободоумне политичке законе, у које убраја и слободуман закон о штампи. Да би збиља то могла и да оствари, Влада је тражила и специјално овлашћење, да се ти и такви закони донесу по скраћеном поступку, да би се само што пре дошло до слободоумних политичких закона. Два пута су досада овој Влади давана таква овлашћења за доношење нових слободоумних политичких закона по скраћеном поступку, и оба су се пута та овлашћења угасила, а Влада као да је за то време мртвим сном спавала, па све време преспавала и од тих слободоумних политичких закона није било ни трага ни гласа. Да је ова Влада хтела у истини да донесе те слободоумне политичке законе, имала је и сувише времена да их донесе и по обичном законодавном поступку, а она то није учинила ни по скраћеном, иако је за то време тражила и два пута имала овлашћење. Човек мора да се у чуду запита, па зашто се ова Влада овако неозбиљно понела према Народној претставнишћу и тражила му ова овлашћења за политичке законе, кад је унапред знала, да од тих овлашћења неће чинити употребу? Оваква неозбиљност од стране ове Владе прелази све смелости и очекивања, која се могу замислити у јавном и политичком животу и једне мање скупине, која полаже на озбиљност, а како ли тек изгледа кад је у питању читав једна држава од преко 15 милиона житеља. Па ипак и зато мора бити неких разлога и наша је дужност, да их на брзину потражимо и укратко изнесемо.

Ова Влада би увек била за демократију и слободоумне политичке законе, када би била уверена, да за собом има већи део народних маса. Ова је Влада наклоњена демократској идеологији, дакле и она је идејно за демократију, али у пракси ова Влада спроводи диктатуру; она чак у томе прелази границе, до које су долазиле владе, које су се у своје време куражно декларисале за пуну диктатуру, и зато давале мање или више оправдане разлоге. Али те диктаторске владе нису говориле једно а радиле друго! Но, немојте се томе нимало чудити! Ова Влада врло добро зна, да је теорија једно а да је пракса друго.

Када је оваква владина политичка идеологија и политичка пракса, онда вам је сасвим јасно и то, зашто ова Влада бежи од овога Дома. Њен рад са овим Домом и њен рад у народу сасвим се поклапају. Ето, господо народни посланици, какву политику води ова Влада. Краткоћа времена не да ми, да се осврнем на неке интересантне моменте

Владине унутрашње политике, те ћу излагање о томе наставити приликом дебате буџета појединих Министарстава.

Кад ствар тако стоји, кад Влада води такву политику, и када немамо никаквих гаранција па чак ни изгледа, да ће Влада бар убудуће поћи правим путем у заштити народних интереса, принуђени смо, моји другови и ја, да у знак неслагања са оваквим радом ове Владе, гласамо против предлога буџета. (Пљескање на левици).

Potpredsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. Milan Banić.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, Beogradsko „Vreme” je u moj poslednji govor, izrečen u verifikacionoj debati u decembru prošle godine, unelo jednu upadicu, koju ja nisam čuo, a koju ni vi niste mogli čuti, jer nije uneta čak ni u stenografske beleške. Ta upadica je otprilike glasila ovako: „Govori, govori! Vala nećeš imati prilike da govoriš u budžetskoj debati!” Ja razumem smisao te upadice: velike nade vezivale su se za sastanak legitimisanog vode hrvatskog naroda i, navodno, legitimisanog vode srpskog naroda na neutralnom tlu Slovenačke, u Brežicama, pa se računalo, da će biti izlišna ova budžetska debata, i da ćemo biti poslani kući. Međutim, „Vreme” se je prevarilo, jer ja evo govorim, i baš zbog toga, ja sam se i rešio da ovu priliku obilno iskoristim. Ja ću, gospodo, govoriti u ovoj budžetskoj debati otprilike 10 do 12 časova. (Žagor). Molim Vas, ne samo danas. Možda će težište mojih razlaganja pasti na specijalnu debatu. Tamo ću verovatno govoriti o stvarima, koje će vas više interesovati. Tamo ću, na primer, da govorim o Vrhovnoj upravi i o našoj prosvetnoj politici, pa ću valjda reći koju reč i o našoj spoljnoj politici. Govoriću tamo, gospodo, i o našoj odbranbenoj politici, o našoj vojsci. A sad, dozvolite mi da odmah učinim svoju dužnost i da kažem, da ću glasati protivu celog ovog budžeta iz mnogih razloga. Ima ih čak i odviše, ali ja ću da glasam protivu ovoga budžeta prvenstveno zbog jednoga razloga.

Gospodo poslanici, u godini 1937, u godini koja je neobično značajna, može čak da bude i fatalna, da se u toj godini, na ovoj geografskoj širini i dužini, mislim u Jugoslaviji, u ovoj konstelaciji susedstava i prijateljstava pod znakom navoda, da se u ovoj godini, kada jedna Francuska daje preko polovine svoga budžeta za svoje naoružanje, da se u ovoj zemlji i u ovoj godini daje svega 21% budžeta za državnu i narodnu odbranu, to je, gospodo, po mome dubokom uverenju — da se blago izrazim — jedna apsurdna lakomislenost!

Govoriću u specijalnoj debati dabogme i o onom hrvatskom pitanju, koje je jedan naš kolega nazvao gumom za žvakanje, a ja bih rekao, ne američkom gumom nego gumom za žvakanje „made in Jugoslavija” (Smeh na leviци); govoriću o onom hrvatskom pitanju koje je postalo harmonika na kojoj svaki javni radnik u ovoj zemlji otzvira po neku pesmicu — neko otzvira više neko manje, po neko u dis-tonu, neko hoće da otzvira simfoniju pa umesto simfonije ispadne galimatijas! (Smeh na leviци). Dakle, dozvoličete i meni da i ja otsviram svoju pesmicu na toj harmonici.

Postavlja se pitanje, gospodo, koji ću stav u budžetskoj debati da zauzmem prema Vladi g. dr. Milana Stojadinovića i prema njemu lično. Da li ću, gospodo, da ga hvalim i da ga branim, da li da ga

kudim ili da ga napadam? Gospodo, vi se sećate, ako se ne varam, u Božićnjem broju „Ošišanog Ježa” donesen je jedan vic, jedna dosetka na moju adresu, vic u kome se kaže: „Banić je opasan i rizičan samo onda kad hvali i kad brani Vladu!” Ja sam se od srca nasmejao toj dosetci; ne samo da sam se nasmejao nego me je ona i frapirala. Pitao sam se, naime, odakle „Ježu” jedna moja životna tajna, čak i jedna od mojih životnih tragika?! Jer stvarno je tako dosada ispadalo: koga god sam hvalio i branio, taj je zlo prolazio, a koga sam napadao i kudilo taj je otkakao! (Smeh).

Gospodo, da vam navedem po koji primer za to. Ja sam, naprimer, u svoje vreme otkrio jednoga socijalnog pacova koji je potkradao državu na kućarinskoj porezi. Izneo sam to pred javnost. Pa znate šta se desilo? Taj je pacov tek posle toga počeo da pravi karijeru a ja sam otišao u bajbok! (Smeh). Zašto? Jer jedan od sudija, sudeći po svom „slobodnom uverenju”, našao je da nema mesta nastupanju dokaza istine!

Desilo se naprimer i ovo. Pronašao sam da je jedan od gospode Glembajevih ciganskog porekla, — a Cigani u našem političkom i javnom životu igraju važnu ulogu, — ali sam konstatovao i to, da je taj g. Glembaj — Ciganin, cinik kome nije ništa sveto, a pored toga da je i jedan neinteligentan čovek. I kad sam jednoga dana na to ukazao, učinio sam to da je taj Ciganin otkočio nebu pod oblake, a ja došao ovde, među vas da mi čak i g. Petar Bogavac kaže u brk da nemam obraza.

Ajde, još neki primer. Uzmimo, naprimer, Stjepana Radića. Dok je on govorio o mirotvornoj i čovečanskoj republici u okviru naše Kraljevine, dok je koješta lupao i hodočastio u Moskvu, ja sam ga napadao. I dok sam ga ja napadao, nije mu pala ni vlas sa glave; ali kad je priznao i monarhiju i Ustav i centralizam, ja sam ga, gospodo, hvalio i hvalio, dokle ga nisu ucecali.

Vidite, dakle, kako može da bude fatalna moja hvala. Ili uzmimo pok. Svetozara Pribičevića. Kad sam došao posle rata, iz Rusije, u našu zemlju, ja sam nalazio da je posve prirodno da se Srbi i Hrvati sporazume, čak sam mislio da je trebalo za vreme rata da prečistimo račune i da sa tako prečišćenim računima dodemo u ovu državu; ali ako se to već nije učinilo za vreme rata, onda je barem u početku zajedničkog života trebalo da se sporazumevamo. Međutim, poč. Pribičević u to vreme, kako znate, počeo je da govori o gvozdenom valjku, koji ima sve da satara na svome putu. Mada je pok. Pribičević mene cenio a i ja njega — cenio sam njegovu borbenost, njegovu sposobnost da zanese i ponese za sobom narod, i kažem, šteta je da taj čovek nije ostao na liniji unitarizma, jer bi bio poslužio i te kako i šestojanuarskom režimu, a pogotovo u ovoj prilici, u ovoj konstelaciji, koja je veoma teška — ja sam tada, od 1922—1925 godine govorio da ne valja ono što Pribičević radi, da mu ne valja ona o „gvozdenom točku” u vreme kad demokratija svuda slavi slavlje; u polemičkoj žestini, Pribičevića sam nazvao Ciganinom. I za to odoh u zatvor, a Pribičeviću moji napadaji ni najmanje nisu škodili: on je tada bio „Bog bogova” u Beogradu.

Međutim, kad je Pribičević posle toga učinio sporazum sa Radićem i likvidirao jedan latentni rat na terenu između Hrvata i Srba, koji je trajao sedam do osam godina, ja sam počeo da ga hvalim.

Pa eto šta se desilo: ja ga hvalim, a on ode u hajduke, okrenu svoje gledište za 180 gradi, sam sebi skoči u usta, kao škorpija zadade sam sebi smrt ubodom u rep! Moja hvala, dakle, dejtvovala je na nj negativno!

Meni se, gospodo, desilo i ovo. Ja sam veličao jednoga mrtvoga Velikana, a da kod toga nisam hteo nikoga da ponizim. Naprotiv, gospodo, ja sam i tada bio, i sad sam i uvek sam pripravan da gradim pijedestal svakom autoritetu, koji je potreban ovoj zemlji. A zna se, kakvi i koji su joj autoriteti potrebni! Ja sam veličao mrtvoga Velikana i zbog toga sam se zamerio! Znae nadalje, šta se desilo sa g. Jevtićem. Njega stvarno nisam ni počeo da hvalim, tek sam se spremao da ga hvalim, a već je pao. Pa zar, gospodo, da hvalim g. dr. Milana Stojadinovića? (Smeh). Ja kažem: neka Bog očuva g. dr. Milana Stojadinovića od moje hvale i moje odbrane! Jer moja hvala i moja odbrana deluju na izvesne ljude kao flit na muhe ili strihnin na miševе. Da li onda da napadam g. dr. Stojadinovića? (Čuje se: Ne! Ne!) Da ga kudim?

Gospodo poslanici, ja sam gledao sliku g. dr. Milana Stojadinovića, dok je ono bio u Sen Moricu. Gledao sam ga, kako je nabio skije na noge, uzeo skijačke štapove u ruke i isprsiо se, ali ne prsima, grudima, nego blagoutrobljem. Gledao sam sliku i mislio: »Kolika li šteta da ovako lep muškarac gubi liniju, ali liniju ne samo fizičku nego i političku!« (Pljeskanje na levici). To je bilo još pre Brežica. Ako se ne varam, g. Korošec i g. Krek na zboru u Ljubljani, ili tamo negde, branili su Jerezu ovim argumentom: »Pa, ko da nas zameni, zar ima kombinacije, koja može da nas zameni?« Gospodo, ako se ne varam i jedan mukotrpnі bard jugoslovenstva, onaj bard jugoslovenstva kome je neki separatistički Sveti Petar pokušao da otseče uho, ali ne mačem i narodnim oružjem sekirom, nego ciglom — g. dr. Andelinović je takode govorio: »Pa ko da nas JNS zameni, zar ima koga da nas zameni?« Ali, malo posle te izjave g. dr. Andelinovića, došla je zamena. Zato ovaj argumenat, koji upotrebljavaju g. Korošec i g. Krek u odbrani režima JRZ, držim da nije ni malo jak ni zgodan argumenat!

Gospodo, g. dr. Milan Stojadinović nije sunce. On je mesečina. Kad se onako šarmantno smeje, potseća na mesečinu. Ali ova mesečina, ako se ne varam, već je prešla svoj zenit, i zato ja neću da napadam ni kudim g. dr. Stojadinovića. A šta ću stvarno da radim? Pa, dok on Mačeka gladi niz dlaku, ja ću njega da gladim i niz dlaku i uz dlaku, po mogućnosti elegantno i ne grubo.

Gospodo, ozbiljno da kažem, kakav stav zauzمام, kakav ću stav zauzimati i kakav sam zauzimaо prema režimu g. dr. Milana Stojadinovića.

U klubu kome sam pripadaо, pred kraj 1935 godine povelа se reč baš o stavu našeg opozicionog kluba prema g. dr. Milanu Stojadinoviću. I stari ljudi, iskušni parlamentarci, ljudi koji su skroz na liniji liberalizma, ti ljudi u klubu su rekli: »Ništa se ne sme Stojadinoviću priznati! Mi ga moramo konzekventno i dosledno pobijati na čitavoj liniji.« Ja sam tada ustao i rekao: «Izvinite, gospodo, ja to ne mogu. Nisam to mogao da radim ni onda kada sam bio pripadnik partija. Danas nisam ni u jednoj partiji, ja sam nacionalista, i kao nacionalista vodiću računa samo o interesu ove zemlje, pa ću hvaliti ono što je urađeno njoj u prilog, a kritikovaću ono što je učinjeno na njenu štetu. I ako je g. dr. Stojadinović učinio nešto što je u interesu zemlje, ja ću to da pri-

znam, kao i obratno. Drugim rečima, figurativno rečeno, moj stav prema g. dr. Stojadinoviću, može najbolje da se karakteriše rečima: »Bogu Božije, Stojadinoviću — Stojadinovićevo. I neka mi Bog oprostī što Ga dovodim u vezu s dr. M. Stojadinovićem. (Milan Lazarević: Kad bi ti dao ministarsku stolicu, biо bi ti dobar).

Kako se kod nas debelo ušlo u anglomaniju, dozvolite mi da vas potsetim na jedan događaj, sasvim svež događaj, iz nedavne engleske parlamentarne istorije.

Bilo je to posle zauzeća Adis Abebe, od strane Italije, kada se već jasno videlo, da je sankcionistička politika u odnosu prema Italiji skrahirala. Da će ona skrahirati to sam ja predvideo u samom početku, mada nisam nikakav politički genije. Tada kada je Adis Abeba bila zauzeta, kada je bilo jasno da je politika sankcionistička skrahirala, ustao je u engleskom parlamentu jedan čovek, koji nema partije, koji je sam samcit, i koji za sobom ima, čini mi se, samo svoju kćer — ustao je Lojd Džordž, i održao dvosatnu filipiku protivu režima Baldvina, u kojoj je najvehementnije napadaо Baldvina, Idna i čitavu njihovu vladu.

Gospodin Lojd Džordž je tom pilikom i Baldvinu i Idnu i čitavoj vladi u lice skresao da nemaju karaktera, da su nesposobni i da su svojim kukavičlukom doveli Englesku u težak položaj.

Kroz čitava dva sata nije bilo ni jedne upadice, i ako je Lojd Džordž u Donjoj kući sam, a protivu njega je ogromna vladina većina koja broji na stotine poslanika. I kad je Lojd Džordž završio sa govorom, ustao je Predsednik Vlade Baldwin i rekao sledeće: „Ja gospodinu Lojdu Džordžu čestitam u ime Vlade, u ime vladine većine, čestitam mu u ime engleskoga parlamenta na ovome govoru! Jer ovaj govor služi na čast i engleskom parlamentu i parlamentarizmu“. (Jedan glas iz većine: I mi ćemo Vama!) Zašto sam to kazao? Zar ja pretendujem na položaj Lojda Džordža u ovome slavnome Domu? (Smeh) Ja odviše gledam sam u sebe i vrlo dobro znam i svoje sposobnosti i svoje mane.

Nisam ja Lojd Džordž! Nisam ja za to da budem ni Duče, ni Firer, kao što je u decembru hteo jedan govornik od većine da mi imputira. Ne uobražavam ja to sebi. Ima sposobnijih ljudi u ovoj Skupštini i za Dučea, i za Firera, i za Lojda Džordža! Mi imamo na primer prijatelja Mirka Uroševića — on je profesor pameti! (Veselost i smeh). Imamo, još i kakvih specijalista za spoljnu politiku! Imamo mi ovde na primer i profesora objektivnosti! Imamo ovde i specijaliste za logiku! Dakle, tu imate veliki izbor i za Lojda Džordža, i za Dučea, i za Firera! Ja tu ne spadam. Imamo ovde ljudi koji imaju neobično jake laktove, pa se tako lako guraju napred, da je upravo milina gledati! Ne, gospodo! Nisam ja to spomenuo zbog toga što imam neke velike ambicije. Sva moja ambicija u životu je to, da pošteno i otvoreno kažem ono što mislim, i to sam uvek govorio, bez obzira na režime.

Nego, gospodo, spomenuo sam taj govor Lojda Džordža zbog toga, da vas zamolim, da biste jedanput prestali sa praksom koja se ovde vrši u odnosu prema meni.

Ja sam svega tri puta govorio u ovome Parlamentu. Kada sam govorio prvi put, dok je bio još g. Jevtić na vlasti, aplaudirali ste mi, i to još kako. (Glasovi na desnici: Ne svi!) Ne svi, ali ogromna

većina. Nisu aplaudirali samo oni, koji su u drugoj kombinaciji hteli da bude ministri.

Kada sam govorio drugi put, u debati o budžet-skim dvanaestinama 1935 izneo sam pogrdne reči koje se iz separatističkog tabora nabacuju na drugi ustavni faktor, pa mi se desilo to da su te reči meni imputirane. kao da sam ih ja sam izmislio i izrekao.

Učinio sam tada i aluziju na pokret Dude Boškovića, govoreći o izvesnom duhovnom udaljavanju Vojvodine od Srbije, pa mi se iz ovih klupa ovde dobaćivalo, da sam ažan-provokater!

Govorio sam tada da dolaskom na vlast g. dr. Korošca, u Sloveniji jača separatizam. Događaji su mi dali za pravo: Ono sve što se ovde iznosi o današnjem stanju u Sloveniji, o radu g. dr. Korošca i njegove grupe, to je rečiti dokaz da se tamo stvarno širi i jača jedan opasan i pogibeljan separatizam. A dok sam to nagoveštavao u julu 1935, iz poslaničkih klupa na moju adresu padali su izrazi: Falot! Fakin!

Gospodo poslanici, već blizu dve godine se pogotovo nas tri mušketira, t.j. Baričevića, Kabalina i mene, ovde u Beogradu, tera u hajduke! Tera se u hajduke nas, hrvatske unitariste, koji ispovedamo i borimo se za tezu da čitava nacija ima da se okupi oko Beograda! Tera nas se u hajduke, u isto vreme dok nas oni u Zagrebu nazivaju izdajicama!

Ja vas molim, gospodo, nemojte bar vi (obraća se većini) da nas terate u hajduke, bar vi ovde koji ste naše kolege, koji ste, gospodo, na istoj listi i na istom programu ušli u ovu Narodnu skupštinu!

Mogu vas, gospodo, utešiti da nas nećete oterati u hajduke. Mi nećemo poći, ali ne radi vas! Radi ove zemlje, radi ove države, i radi nas samih! (Burno odobravanje na levlci). Jer, gospodo, ako hrvatski centrifugalisti, ako hrvatski separatisti pokazuju ogromnu izdržljivost, upornost i fanatizam u svojoj borbi za svoje separatističko gledište, onda mi, pogotovu naša trojka, smatramo svojom dužnošću da budemo isto toliko i uporni i izdržljivi i fanatici! (Živo odobravanje na levlci i uzvici: Tako je!)

Gospodo, dešava se čak i to, da se nas, pogotovu nas trojicu, odavle iz Beograda prikazuje kao Hrvatoždere, kao one koji hoće da kolju Hrvate, pogotovu hrvatsko seljaštvo. Mada je među nama trojicom g. Kabalin — kolega Kabalin sa svojim kabalinizmom — mi ipak nismo kanibali, mi nismo za kanibalizam! (Veselost).

Ja sam, gospodo narodni poslanici, smatrao za potrebno da kažem ovo kao jedan opšti uvod.

Sad bih prešao na predmet mojih izlaganja u generalnoj debati.

Taj predmet, gospodo, je stvarno jedna velika opasnost, koja nam preti, ne u vezi sa tzv. hrvatskim pitanjem, nego u vezi sa opštim stanjem u Evropi i danas u svetu.

I pre nego li predem na to izlaganje, ja ću opet da učinim dve opšte, introduktivne, ali potrebne napomene.

Kako treba danas, u ovo naše vreme, da se gleda na život i na stvari?

Dva su osnovna pogleda na život: jedan je optimistički, a drugi je pesimistički.

Optimizma je kod nas kroz ovih 18 godina bilo i odviše. Doživio sam n. pr. to, da mi jedan od uvaženih naših državnika, koga ja cenim, čak i volim, da mi je rekao na izvesne moje zamerke: „Pa, go-

spodine, zdrav čovek ne može da bude pesimista! Samo bolestan čovek je pesimista!”

To mi je rekao jedan naš državnik krajem avgusta 1934 godine. Četrdesetak dana posle toga, ubiše nam u Marselju Kralja i dovedoše državu u stanje, iz kojeg je izašla samo blagodareći tome, što stvarno Bog čuva Jugoslaviju!

Jedan naš drugi uvaženi državnik, koga ja takođe cenim i volim, rekao mi je nedavno: „Gospodine, pa ako hoćete da budete pesimista, onda je, logično to, da podete u defetizam!”

Medutim, gospodo, ja držim, ako ikada, a to danas, optimizam je blizu defetizma. Danas, gospodo, dok korifeji duha, dok n. pr. jedan Špengler, dok n. pr. jedan Berdajev, dok na pr. jedan Kajzerling — da ne spominjem druge — kažu otvoreno da preti propast ovoj našoj civilizaciji, danas, gospodo, dok mi živimo u eri najstrašnijih perturbacija i socijalnih i ekonomskih i političkih — najstrašnijih perturbacija u životu čovečanstva — zar danas da mi budemo optimisti?

Gospodo, da su optimisti bili jedan Lenjin, Staljin, Musolini, Hitler, Kemal Paša, šta bi bilo od njih i njihovih pokreta? Da su rekli: Ovo stanje, koje smo zatekli; dobro je, sve je u redu, — šta bi od njih bilo? Ništa, gospodo! Ne bi njih naprosto bilo! Ali oni su rekli: Ovo stanje ne valja — ono stvarno i nije valjalo. — i mi hoćemo da to stanje menjamo, da ga popravljamo!

Danas je opravdan, gospodo, pesimizam, ali ne pesimizam, koji obara ruke, nego konstruktivni, delotvorni, pesimizam.

Ja mislim, uostalom, da je to uvek tako i bilo u životu. Ako ti kiša curi kroz krov, pa ako si optimista, nećeš opravljati krov; a ako si pesimista, ti nećeš da skineš samo pojedine daske, nego i grede, da menjaš crepove itd.

Još jednu napomenu želim da učinim, koja je potrebna:

Švedski kancelar Oksenstjern, za vreme 30-godišnjeg rata, uzviknuo je: Parva sapientia regitur mundus — O, kad bi narodi znali, sa koliko se malo pameti upravlja državama i svetom!

Ako gledamo, kako su pojedini „geniji” u ovoj zemlji s nama upravljali kroz toliko godina, onda je zbilja Oksenstjern imao pravo! Ali ipak, gospodo, nije tako! U ovoj epohi ogromnih teškoća, nevidenih teškoća, treba i mnogo pameti i mnogo znanja, pa da se upravlja jednom zemljom.

Državniku i političaru treba, pre svega, da ima karaktera, mnogo karaktera, jer karakter stvara, karakter gradi! (Pljeskanje na levlci.) Treba, gospodo, državniku i političaru morala pogotovu u ovim epohama, ali treba i pameti i znanja. I kad čujem kod nas povik na profesionalne političare, mislim da nema ništa apsurdnije nego to. Nama baš treba profesionalnih političara. Mi imamo u politici profesionalnih nezalica, profesionalnih parazita; ali profesionalnih političara u punom smislu reči mi nezalost nemamo! (Odobravanje na levlci). Ni u politici, ni u kojoj struci!

Treba, gospodo, što više profesionalnih političara, koji će da rade, koji će da misle, da studiraju probleme, koji će biti u stanju da formulišu svoje mišljenje po tim problemima u svakom času i u svakom pravcu!

Gospodo, hajde da predem na sam predmet, i dozvolite mi da postavim na vas jedno pitanje: Uz

koga je danas narod u ovoj zemlji? (Jedan glas sa levice: Svi junaci nikom ponikošeli!)

Ranije, znate i sami vrlo dobro, onaj dobri srbijski gejak, seljak, išao je gotovo slepo za Pašićem. Išao je preko brda i dolova, išao je preko Albanije, sledio ga je i govorio: „Zna Baja, šta radi!” Ovo i ovakvo poverenje je jedna pozitivna pojava u svakom režimu. (Jedan glas sa levice: A sada je za čika Acu!)

Isto je bilo i sa pok. Stjepanom Radićem. Hrvatski seljak nije mnogo razmišljao, išao je slepo za Radićem, išao je i u mirotvornu republiku, ali isto tako i u ovu monarhiju i čak u centralizam, jer je imao slepo poverenje u svoga vodu.

A kako danas stoje stvari, gospodo?

Mi smo imali 1932, 1933, 1934 godine jednu veliku stranku JNS. Ta stranka imala je registrovanih, ubeleženih, organizovanih pristalica i članova — kažu — milion i po ili dva miliona; dakle, u svakom slučaju, jedna ogromna snaga. Dokada? Do koga momenta? Dok je ta stranka sišla s vlasti.

Došao je g. Jevtić na vlast, sproveodio je izbore i dobio milion i sedam sto hiljada glasova. Imao je stvarno većinu naroda za sobom. Do koga časa? Dok je sišao sa vlasti. Kad je sišao sa vlasti, gospodo, desilo se čak i to: Gotovo svi mi bili smo upisani u Klub, kome je bio predsednik g. Bogoljub Jevtić. (Glasovi na levi: Tako je! — Jedan glas iz većine: Tada nije bilo stranke i organizacije!) Gotovo svi mi dali smo potpis za ulazak u taj Klub.

A kad je g. Jevtić pao sa vlasti, desilo se da su ljudi naprosto otišli od njega, a da ne kažu, zbog čega odlaze; desilo se da je oko 250 članova toga Kluba otišlo i napustilo g. Jevtića, a da nije napisalo ni ono konvencionalno: „Gospodine Predsedniče, čast mi je izvestiti Vas, da odlazim iz Kluba” itd.; — naprosto su manuli rukom, okrenuli leđa i otišli!

Gospodo, čini mi se da su g. g. Velja Popović i Ivančević pokrenuli pitanje, šta će biti sa Jerezom, kad side sa vlasti. (Jedan glas iz većine: Ona ostaje!) Hajde da pokušam, da i ja odgovorim na ovo pitanje, što će s J.R.Z. da bude.

Za g. dr. Korošca nemojte se bojati. On ima blagoslov jedino-spasavajuće Svete Matere crkve. Nešto će ostati uz njega. Za g. Spahu takode ne treba da se bojite. On je danas stvarni poglavica jedne crkve, Islamske verske zajednice u ovoj zemlji. On je čak samog Alaha doveo u svoju službu! Za njega se ne treba bojati!

Predsednik Stevan Cirić: Gospodine poslaniče, molim Vas da se pristojnije izražavate.

Milan Banić (nastavlja): Hvala, g. Predsedniče! Po običaju primam sa zahvalnošću svaku Vašu uputu! Ali, šta će da bude sa g. dr. Stojadinovićem kad side sa vlasti? (Glas iz centra: On će ostati opet Milan Stojadinović!) Ja neću vredati ni g. dr. Stojadinovića, ni vas. Zato vas molim da mi ne upadate u reč. Upadica ima smisla kad je inteligentna i kad unapređuje diskusiju, a nikako drukčije. Ja se bojim da u momentu kada g. dr. Stojadinović side sa vlasti, da on neće imati blagoslov Njegove Svetosti Patrijarha Srpske pravoslavne crkve Varnave! (Pljeskanje na levi i uzvici: Neće!) Nego vratimo se na pitanje: uz koga je stvarno narod u ovoj zemlji? (Glas sa desnice: Uz Milana Stojadinovića!) Kažu ljudi: Pa ni uz Staljina, ili Musolinija, ili Hitlera, ne bi bio narod, kad bi izgubili vlast. Jest, gospodo, ali ima tu jedna mala razlika. Da Staljin, Musolini ili Hitler sidu sa vlasti, potreban je, u najmanju ruku, jedan nacionalni

kataklizam, pa čak i možda i internacionalni kataklizam. Kod g. dr. Stojadinovića, hvala budi i njemu samome, neće biti potreban kataklizam, da side sa vlasti!

Uz koga je danas stvarno narod? Šta pokazuje činjenica da svet ide za jednim čovekom dok je on na vlasti, a napušta ga čim side sa vlasti? Šta to znači? Znači, da je ovaj narod nezadovoljan. Znači, gospodo, šta više, da ovaj narod — gledajmo istini u lice — stvarno ide za onima koji ispovedaju načelo: „Čim gore, tim bolje!” stvarno narod ide za onima koji psuju i grde sve, koji ni sa čim nisu zadovoljni, narod ide za onima koji su za negaciju svega. Narod ide za dr. Mačekom samo dotle dok je on na liniji negacije; a kada dode, i ako dode na liniju afirmacije, narod neće više ići za njim. On se i boji toga, i zato je sklapanje sporazuma vrlo teška stvar. Kao što rekoh: Gledajmo istinu u lice! Pukao je grdan jaz i ponor između naroda, između širokih narodnih masa, s jedne strane, i političke klase koja vodi ovu zemlju, s druge strane! I taj jaz između naroda i političke klase, između naroda i vlastodržačke klase, to je neobično teška stvar; to je jedan gotovo sudbonosni problem po ovu zemlju, sudbonosan, i od njega, možda prvenstveno, zavisi kako će se razvijati naše prilike. (Glas sa desnice: To je u Rusiji, a ne kod nas!) Gospodo, naglašavam još jedanput: sudbonosan je problem vratiti narodu veru u njegovu političku klasu i njegovu vlastodržačku klasu!

Pa zašto je narod tako teško nezadovoljan? Zbog čega? Dajte da se zapitamo, i da damo sami sebi odgovor na to pitanje: Mi smo, gospodo poslaniči, u decembru 1936 slavili 18-godišnjicu našeg ujedinjenja i našeg oslobođenja. Ja vas molim, gospodo, dajte se po savesti upitajte: jesmo li mi danas, osamnaest godina nakon našeg formalnog, našeg takoreći fizičkog ujedinjenja i našeg političkog oslobođenja, jesmo li mi danas stvarno slobodan narod, jesmo li mi stvarno ujedinjeni?

Što se slobode tiče, gospodo, i naš seljak i naš zanatlija i naš mali trgovac i naš državni službenik i naš privatni nameštenik, — svi su oni bili ekonomski daleko slobodniji pre Svetskog rata i neposredno nakon njega, nego što su danas. Ako se tačno gleda na stvari, gospodo, mi sve više i više gazimo u pauperizaciju, mi sve više i više postajemo tuđinska ekonomska kolonija, mi se sve više i više približavamo jednom stanju koje će odgovarati kapitulacijama u hamidskoj Turskoj, mi se sve više i više približavamo jednom stanju u kome se nalazila Kina sa sistemom svojih koncesija. (Burno pljeskanje na levi.)

Gospodo, mi materijalno, ekonomski nismo slobodni. Toj činjenici moramo gledati u oči. A jesmo li duhovno slobodni? Jesmo li mi, gospodo, ujedinjeni? O političkom ujedinjenju, neću da govorim; o saradnji naših vera, o verskom približavanju, takode neću sada da govorim. Jesmo li mi nacionalno-politički ujedinjeni? Gospodo, otkako su Srbi i Hrvati došli na Balkan, nikad nije bio takav jaz između njih kao što ga imamo danas. (Pljeskanje na levi.) Nikad nismo bili razjedinjeni toliko koliko smo danas!

Gospodo, sudbina jednog naroda zavisi od njegove inteligencije, zavisi od njegove političke klase, zavisi od onih koji vode. Narodi su, uglavnom, dobri, narodi su povodljivi u svima režimima, i u demokratijama i u diktaturama; ali, kako rekoh, sudbina jedne nacije, jednog naroda, zavisi od njegove inteligencije. Kako stoji sa našom inteligencijom danas? Je li ona duhovno ujedinjena?

Gospodo, jedan deo naše inteligencije upregao se u kola crne internacionale. Pa ne samo da je sebe upregao, nego sve moguće radi da što više našeg naroda dovede takode pod jaram te crne internacionale. Drugi deo naše inteligencije, upregao se u jaram crvene internacionale i on naprosto ne birá sretstva da što više našeg naroda takode dovede u ropstvo te crvene internacionale. Treći deo inteligencije je pod jarmom bele internacionale, a četvrti je pod jarmom sive internacionale. Ja sada neću da objašnjavam, — predaleko bi me to odvelo, — šta je crna, šta bela, šta crvena, a šta siva internacionala. Ko to zna, — zna, ko ne zna, — ne zna! Ali, gospodo, ja moram reći, ja moram istaći jedan fakat: Svaka internacionala je nosilac jednog imperijalizma, ili u najmanju ruku instrument jednog imperijalizma. I služeci internacionali, ili ovoj ili onoj, mi služimo, stvarno, gospodo, hteli — ne hteli, svesno ili nesvesno, mi služimo interesu jednog tuđeg imperijalizma, ne služimo svom narodu! (Burno pljeskanje na levi.)

I danas je, gospodo, u ovoj zemlji stvoreno stanje takvo da je dobro svakom tuđem sluganu, da je dobro uopšte tuđinu u ovoj zemlji. Ona je Eldorado za tuđina i to ne samo privrednika! (Pljeskanje na levi.) Eldorado i za svakog agenta tuđinskog i za svakog onog od nas koji služi tuđinu, čak i za one koji su se upregli u kola crvene internacionale. I njima se ništa ne dešava. Ako i dođu pod udar zakona, ako i padnu u šake policije, ima neko koji će za njih da brine, a taj neko je Moskva, treća internacionala. Svakome je, gospodo, dobro u ovoj zemlji, samo smo sirotinja mi nacionalisti, mi koji hoćemo da služimo samo svom jadnom narodu, izmučenom, obezglavljenom narodu! Mi ćemo najmanje naći zaštitu u ovoj zemlji. To je, gospodo, jedna činjenica!

I dok stvari tako stoje, ja bih vas potsetio na stihove najvećeg pesnika hrišćanske civilizacije, na stihove, na jednu tercinu, Dantea Aligijerija, jednu tercinu koju bi naši snobovi, naši robovi konvencionalnosti, naši — ono što Rusi rekli — „blagorazumie” i „blagočestivie”, — nazvali prostačkom, a i samog Dantea prostakom. Jer Dante u toj tercini kaže: „Ai serva Italia...” To na našem jeziku znači: „Ropska Italijo, utočište, zbegu bola, lado bez kormilara u velikoj oluji, ti nisi gospoda ni časna matrona među zemljama...” Gospodo, šta bi naši snobovi, naši robovi konvencionalizma, tek rekli, kada bih ja mesto: „Ai serva Italia...” rekao: „Ai serva Jugoslavija...!” (Povici: Tako je! — Burno pljeskanje na levi.)

Gospodo narodni poslanici, dozvolite da vam kažem, da je moje duboko ubedenje da ćemo mi, budemo li ovako dalje radili, ne budemo li se u poslednjem času trgli, poći u susret jednoj velikoj i strašnoj katastrofi. Molim vas, da postavimo stvari i izraze na svoje mesto, jer se obično falsifikuju moje reči: Ja ne kažem da nam pretstoji jedna katastrofa, da smo neposredno pred njom, nego kažem da idemo njoj u susret, ako se ne izmeni naš način rada i mišljenja.

Mi smo, gospodo, već doživeli u našoj istoriji jednu katastrofu koja je karakterisana sa jednim — ili ako hoćete sa dve reči — katastrofu, koju označava: Petrova gora, s jedne strane, a s druge strane: Kosovo. Kako je došlo do te katastrofe? Naši istoričari su o tome pisali i ja znam što su oni pisali o tome i napisali; ali oni nam nisu jasno izneli razloge te katastrofe — propasti sredovečne države i hrvatske i srpske. Zašto nisu izneli? Zato, gospodo, jer su naši istoričari — ako se čovek posluži upoređenjem iz re-

produktivne muzike — većim delom tamburaši, ima među njima poneki violinista, poneki violinčelista, ima neki koji je i pijanista; jako ih malo ima koji su dirigenti, a nema ni jednog koji bi bio kompozitor. Naša istorijografija, prikazi našeg istoriskog života, ne vode računa o najnovijim naučnim disciplinama, o sociologiji, o ekonomskoj nauci, čak i o kulturnoj istoriji. Zato mi, u našim udžbenicima i našim istorijama, nećemo naći pravog razloga zašto smo mi doživeli Petrovu Goru, zašto smo doživeli Kosovo. A šta je, u istinu dovelo do Petrove Gore i do Kosova?

Doveo je, gospodo, feudalizam, ali naš feudalizam a ne onaj originalni, zapadnački, koji se organski razvijao na zapadu, nego kopija toga feudalizma kod nas. Upropastio nas je tada naš feudalizam koji je bio nastran, koji je bio deformiran, koji je bio snobovski, — naš feudalizam koji je od zapadnog feudalizma uzeo samo ono što je najgore i koji je na umetni način presaden ovamo. Taj feudalizam je najpre doveo Slovence u ropstvo tuđina, Nemca, a posle toga odveo je Hrvate u ropstvo rimske crkve i Arpadovića, Kolomana itd. Taj feudalizam je skinuo glavu poslednjem hrvatskom kralju Petru Svačiću. Taj isti nesolidni razvraćeni feudalizam koji je, prirodna stvar, došao do Srba docnije — preko Latinskog carstva, koje su krstaši u Carigradu bili osnovali — taj feudalizam stao je glave i sredovečnu srpsku državu.

Gospodo, znate li na primer, za karakteristiku tog feudalnog snobizma, za činjenicu, da je veliki Car Dušan imao svoju gardu sastavljenu od 800 Francuza, zapravo francuskih vitezova, feudalaca, koje je odenuo od pete do glave u srebro, u srebrene oklope, u srebrene štitove, u srebreno „svetlo” oružje. Ti naši feudalci, nesolidni i snobovski feudalci, rasparčali su Dušanovo Carstvo, pre no što su Turci udarili na nas, kod Velbužda i Kosova. Taj nesolidni feudalizam mogao je da se drži na Balkanu, da životari sve do časa, dok nije došao u sukob sa jednom superiornijom državnom i društvenom organizacijom, kao što je to tada bila Turska.

Turska, pre nego što je počela da pada u dekadenciju, — Muratova, Bajazitova, Solimanova i Selimova Turska — to je bila demokratija pogotovo vojnička, uokvirena u jednu teokratsku autokratiju. Na čelu države stajao je autokrata, Sultan, koji je u isto vreme bio i verski poglavica Turske, ali u toj autokratskoj Turskoj tada još nedekadentnoj, mogao je svaki čovek iz opanka i sa čobanskog štapa da se popne na položaj velikog vezira pod uslovom da je bio musliman i sposoban čovek. I čobani su stvarno i postajali veliki veziri. Eto, gospodo, u tom uokvirenom demokratskom uređaju države ležala je superiorna snaga Turske, kojoj su naši dedovi suprotstavili zavadene i antagonističke feudalne države, u kojima je puknuo grdan jaz između snobova-feudala i raje „sebara”. Zato je i moralo da dode do Velbužda, Kosova i Krbavskog polja. Posle Kosova, srpski narod ostao je bez nacionalne elite: feudalci propadoše zajedno sa „prokletom Jerinom”, a u narodu je u lepjoj uspomeni ostao Kraljević Marko, ne zato što je bio izdajica i poturica, nego zato što je usvojio socialnu orijentaciju tadašnje Turske, (Odobranje na levi.) jer je štitio udovice i siročad, a uklanjao siledžije, Muse Kesedžije, „crne Arapine” itd.

Srpski narod, ostao je tada bez svoje elite, a hrvatska srednjevekovna elita odnarodila se do te

mere da je brat poslednjeg Zrinskog, Nikola Zrinjski ispevao prvi mađarski epos!

I zato što smo kroz stotine godina ostali bez istinske narodne elite, zaostali smo kulturno, socijalno i kako god hoćete. I trebalo je tek da se stvori epopeja hajduka, epopeja uskoka, pa da se formira jedna nova elita, kojoj je u početku 19. stoleća stao na čelo jedan hajduk — Vožd nacije Karadorde.

Kako vidite, do prve velike naše nacionalne katastrofe došlo je iz socijalnih i ekonomskih razloga, zbog te činjenice što „sebar“ nije mogao da podnese jaram koji mu je bio nametnut od njegove sopstvene gospode, od naše povampirene vlastele, pa se s tom svojom gospodom nije ni identifikovao u presudnom času.

Gospodo, kako rekoh mi idemo ka drugome Kosovu. Kako i na koji način? Ja ne mogu sada da rekapituliram celu borbu koja se vodila između liberalizma, ili onoga što mi zovemo demokratijom — mađarski liberalizam i demokratija u stvari nisu jedno te isto — borbu koja se vodila između liberalizma s jedne strane i feudalizma s druge strane. Ja neću da prelazim preko svih faza te borbe na području duhovnom, ekonomskom, na području politike itd. Ja ću preći preko svega toga i konstatujem jednu činjenicu, da je poslednji akord francuske revolucije bio svetski rat. U svetskom ratu zapadnjački liberalizam i demokratija, koji su nikli iz francuske i engleske revolucije, uhvatili su se u koštac sa ostacima ostataka feudalizma i autokratije u centralnoj Evropi. I tu se desila jedna interesantna činjenica: u taboru demokratije obrela se i Carska Rusija. Zašto? Jer je snaga liberalno-demokratske ideje bila tako jaka da se je i sama Carska Rusija, država cezaropastičke autokratije i „pomješičijeg“ feudalizma, pod pritiskom narodne volje, morala da nade u jednom kolu sa zapadnom demokratijom. Time je caristička Rusija došla u protivrečnost sama sa sobom, i zato je ona u Svetskom ratu prva likvidirana. Svetski rat, kako znate, završio se je pobedom liberalizma, pobedom demokratije nad polufeudalnim i poluautokratskim državama. Države Hohencolerna, Habzburga i Hamidovića bile su potpuno tučene. Reakcija politička i socijalna bila je Svetskim ratom potpuno tučena. Ali sada se desila jedna interesantna stvar.

Pre svega, pretstavite sebi duhovno, kako i kada su saveznici, koji su predstavljali demokratiju i liberalizam, došli do pobeđe?

Nemačka je uvela u rat ne samo milione vojnika, koje je bacila na sve frontove, nego je u isto vreme sprovela mobilizaciju svih materijalnih, svih fizičkih, pa čak umnih i duhovnih snaga, a da bi pobedila; sprovela je mobilizaciju svih svojih vrednosti, sprovela je mobilizaciju čitave narodne delatnosti, radinosti čitavog svoga naroda. I usled toga kao što znate, 1915—1916 godine Nemačka je tukla saveznike, ma da su saveznici bili okupili u svoje kolo skoro ceo svet. I da saveznici pobeđe, trebalo je da učine ono isto što su bili učinili i Nemci. Doklegod nije na čelo francuske vlade došao „tigar“ Klemanso, koji je konsekventno sproveo načelo: „Je fais la guerre“ — „Ja vodim rat; ja znam samo za rat!“ — doklegod saveznici nisu sproveli jedinstvo komande, doklegod nije u Engleskoj došao u položaj stvarnog diktatora Lojd Džordž, doklegod saveznici nisu sproveli mobilizaciju čitave svoje privrede, svoje industrije i poljoprivrede,

pa čak i svoje štampe, i svih drugih materijalnih i duhovnih vrednosti — sve dotle saveznici nisu mogli da pobeđe. (Pljeskanje na levlci).

Oni su pobedili. Ali šta se je desilo? Oni su mislili da je ratna mobilizacija svih nacionalno-državnih snaga privremena, da svršetkom rata treba da dođe puna demobilizacija. I oni su stvarno demobilisali. Bio je bačen poklik: „Sada smo svi slobodni; sada možemo da se vratimo na naš predratni liberalizam na svim područjima života. Ali, gospodo, prevarili su se u računu. Našla se je jedna zemlja koja nije sprovela demobilizaciju čitave svoje nacionalne delatnosti, svih svojih nacionalnih snaga. To je bila Rusija. Na razvalinama carske Rusije, jedna grupa ljudi zadobijena — naravski neću opširno govoriti o tome — filozofijom Hegela i Fajerbaha, zadobijena marksizmom i naučnim socijalizmom, jedna grupa socijalista, u pravo boljševika, uzela je vlast u ruke. I šta su oni stvarno učinili? Oni nisu ostvarili komunizam. Živeo sam u Rusiji od 1917 do 1920 godine, pa to znam iz autopsije. Komunizma u revolucionarnoj Rusiji gotovo nikada nije ni bilo. Komunizam i socijalizam, in ultima linea, u poslednjoj konzekvenciji, vode do abolicije države. A to boljševici naprosto nisu mogli da dozvole: Kad su oni došli na vlast, oni su pokušali da sprovedu socijalizaciju. Oni su dali fabrike u ruke fabričkih radnika, trgovačka preduzeća u ruke nameštenika; ali se u vrlo kratkom roku od 15—20 dana pokazalo da to vodi direktno ka potpunom rasulu. I od onda, gospodo, šta su boljševici stvarno radili i uradili u Rusiji? Nisu sproveli komunizam ili socijalizam, nego su sproveli ono što se u naučnoj terminologiji zove državni kapitalizam. Učinili su to, da je permanentno ne samo privremeno, država uzela u ruke čitavu privredu: industriju tešku i laku, kasnije poljoprivredu, pa i čitavu trgovinu; država je uzela u svoje ruke i nauku i umetnost — uzela je naprosto sve. U sprovođenju državnog kapitalizma boljševici su razorili i familiju, pa su dete uzeli iz ruke oca i matere i počeli ga vaspitati kao janičare svoje ideologije, svoje državno-socialne organizacije. Pa su otišli i dalje: skinuli su božanstvo sa nebesa, ukinuli su religiju, umesto nje, postavili svoje „vjeruju“, „vjeruju“ u istoriski materijalizam. I šta se tada desilo? Demokratija je demobilizovala a boljševici su zadržavali permanentnu mobilizaciju države i nacije, doveli sve u ruke države. Nastala je jedna ogromna razlika, — razlika, gospodo, na korist boljševizma. Država boljševička, to je tip hiper-države, nad-države, to je Moloh, to je možda sveproždiruće božanstvo, ali to je jača, daleko snažnija, savršenija i savremenija država nego što je država organizovana po principu: „laissez faire, laissez passer“, t. j. „puštite da sve ide svojim tokom!“ gde vidimo jednu manje-više političku i ekonomsku anarhiju. Pa kad se to desilo, liberalni zapad, uvidajući i osećajući veliku opasnost koja mu preti od boljševičkog tipa države, odlučio je da likvidira boljševičku nadržavu, državu koja organizuje i disciplinuje sve nacionalne snage, dovodeći ih u svoju službu.

I tako je u Rusiji došlo do onoga što se naziva intervencionizmom. Pokušalo se pomoću zavera rušiti boljševička vlast u Rusiji. Bila je tu zavera Denikina, Aleksejeva, Kolčaka, Judeniča, i šta ja znam; bilo je raznih zavera, a sve su bile pomagane od Antante. Pa smo i mi Jugosloveni u Rusiji bili uvučeni u jednu takvu zaveru: Ministar g. Spalajković, tadašnji poslanik Srbije u Rusiji znao bi da priča mnogo

kako smo bili uvučeni u jednu zaveru protiv boljševizma u Rusiji, pa kako je on kidnuo, a nas ostavio da gubimo glave boreći se i na strani kontrarevolucije i na strani revolucije. Znao bi da priča g. Spalajković valjda i to, kako je naš komunista Vukašin Marković ubio majora Blagotića kod Kazanja... Mnogo i mnogo naših najboljih ljudi izgubilo je, bez potrebe, glavu u ruskom građanskom ratu!

Intervencionizam u Rusiji skrhao se je. Sledila je, posle intervencije, kontra-ofanziva boljševika. Boljševici, sećate se, provalili su u Poljsku; sećate se da su pod Kurt Ajsnerom uzeli vlast u Bavarskoj, pod Belom Kunom vlast nad Madarskom. Ali i ta boljševička ofanziva prema zapadu bila je likvidirana. Nije bilo još tada u njih snage za obaranje liberalističko-kapitalističkog poretka u Evropi. Posle toga je Klemanso došao na ideju, da podigre „kordon bodljikave žice“ oko boljševičke Rusije, da izolacijom zadavi boljševičku Rusiju. I doista, tada je u Rusiji bilo teško stanje; bila je glad, u kojoj su izginuli milioni Rusa, ali se boljševička Rusija i tada održala. Pa kad ni intervencionizam, ni „kordon bodljikave žice“ nisu pomogli, tada, kao reakcija na boljševizam, dolazi ono što se zove fašizam ili nacionalni socijalizam. Je li to reakcija? Jeste. Ali neobično interesantna reakcija! Ruska revolucija, kao i svaka revolucija, ima tendenciju univerzalizma, tj. hoće da bude svetska, univerzalna revolucija. To je, uostalom, htela da bude francuska revolucija, ali univerzalnih fenomena nema u prirodi pa ni u životu uopšte. Zamislite, kako bi izgledalo, kad bi zemljotres n.pr. kod Jokohame ili oko Popokatepetla bio univerzalan, kad bi se tresla čitava kora zemljina! To bi bila katastrofa čitave zemlje. Nema univerzalnih potresa socijalnih. Šta je fašizam? — Reakcija na rusku revoluciju. Ali reakcija, baš zato što hoće da uspe, prinudena je da se služi istim sretstvima i instrumentima, kojima se služi i ruska revolucija, boljševizam. Takva identičnost između akcije i reakcije je prirodna: Kad su saveznici u Svetskom ratu bili iznenađeni nemačkim topom teškog kalibra „Grosse Berta“, šta su mogli da učine? — Ništa drugo nego da i oni konstruišu top — „Veliku Bertu“. Kad su Nemci učinili prepad otrovnim gasovima, šta su mogli da urade saveznici? Ništa drugo, nego da i oni reaguju sa otrovnim gasovima. Kad je francuska revolucija htela da preplavi celu Evropu, i kad je ona, u vezi s tom svojom težnjom, od tipa profesionalne, plaćene vojske prešla na tip narodne vojske, onda je Evropa, da bi se odbranila protiv francuske revolucije, morala isto tako da uzme tip narodne vojske. Ali je francuska revolucija, kroz 20 i više godina, pobeđivala i sa jednom idejom, koju je izbacila, sa idejom nacionalnom. Šta je evropska reakcija, kontra-revolucija na to uradila? Ona je od revolucije uzela tu istu nacionalnu ideju. Bila je prinudena da to uradi, jer drukčije nije mogla pobediti. Napoleon je bio izbačen iz Španije nacionalnom idejom; Napoleon je bio izbačen iz Rusije tek tada probuđenom nacionalnom idejom. Razbudenom nacionalnom idejom, Nemačka je, preko Blihera, tukla Napoleona pred Vaterloom. Šta vidimo u životu čovečanstva? Da reakcija baš zbog toga što hoće da ima uspeh, mora uzeti ono što je najbolje kod revolucije, mora protivnika tući njegovim sopstvenim oružjem ili još jačim. Šta je fašizam? Fašizam nije ništa drugo nego revolucija, ali u nacionalnom okviru, revolucija ne univerzalna nego revolucija lokalizovana. I taj fašizam, taj revolucionarni nacionalizam, šta on radi? On je, isto tako kao i boljševizam, stvorio od države

Moloha, svemogućeg božanstvo. On je, isto kao i boljševizam, uzeo sve u svoje ruke. Fašistička država stavila je ruku na privredu, na čitavo nacionalno društvo i čitavu njegovu delatnost. Ali fašizam postepeno: Najpre kontroliše, zatim diriguje, konačno etatizuje i nacionalizuje, ali u stvari radi ono isto što i boljševizam: stavlja kolektiv nad individuu, pa kolektiv organizuje, sređuje, disciplinuje.

Fašizam je takode uzeo sve u svoje ruke, uzeo i misao ljudsku, uzeo je čak i osećaje, uzeo decu, omladinu, iz ruku roditelja, pa je organizovao u batile, avangardie itd. — dakle apsolutno ista stvar se dešava i kod fašizma kao i kod boljševizma, samo drugim tempom, u manjem (geografski ograničenijem) prostoru i obimu, i donekle drugojačijom procedurom.

Zato bih ja, gospodo, sada odgovorio na jednu prilično davnu upadicu uvaženog Ministra g. dr. Rogića, koji nam je onomad onako dubokoumno protumačio teoriju „neomerkantilizma“. Kad sam, naime, 1935 spomenuo da fašizam ne predstavlja protivnost boljševizmu, g. Rogić je rekao: „Fašizam je u službi kapitala“. Jeste, gospodo, u službi, ali u kakvoj službi? Evo vam za to dokaz Italije. Šta radi Italija? Posle osvajanja Abisinije, radi njene eksploatacije, ona raspisuje prinudni zajam od 5% na sve nekretnine, na svaku kuću u varoši: svaki kućevlasnik mora da da državi 5% od vrednosti svoje kuće i to „na zajam“. Kako se taj zajam vraća? Porezom od 3.75% koji je raspisan na one iste kućevlasnike koji daju prinudni zajam. Fašizam ne stoji, dakle, u službi kapitala, i on je nateran da čini sve ono, što je činila i ruska revolucija, baš zato što on hoće da se održi, da živi!

Fašizam je, dakle, u stvari isto revolucija, samo revolucija odozgo. Fašizam traži reforme i reforme, što više reforama; ali kvintesenca svih tih reforama je, u glavnom, ista kao kod boljševizma. Nisam ja to izmislio. Sam Baldwin je rekao, govoreći o boljševizmu i fašizmu: „Ja poznajem samo crveni i beli fašizam“. A jedan veliki mislilac Unamuno rekao je: „Biće velika nesreća, ako u zamenu nečovečnom antisocialnom boljševizmu, dođe isto tako nečovečno uređenje — fašizam. Ni jedno, ni drugo, jer oni su isto! Zlo je i jedno i drugo“, rekao je veliki Unamuno. Ali ima jedna stvar koju nisu rekli ni Baldwin ni Unamuno, a to je ta: kao što mora fašizam da ide tragom boljševizma; kao što on mora da organizuje državu na isti način kao i boljševizam, tako mora i demokratija da radi. Šta znači današnji režim g. Bluma u Francuskoj? Zar on ne postavlja kolektiv nad individuu, zar on ne postavlja „totum ante partem?“

Zar nije nastojanje Bluma u Francuskoj u suštini identično sa nastojanjima koja se vrše i u fašističkoj i boljševističkoj državi? Šta znači 40-satna radna nedelja? Zar to nije snažan zahvat države na područje privredne delatnosti! Šta znači nacionalizacija ratne industrije, koju je Blum sproveo u Francuskoj? Šta znači nacionalizacija Narodne banke, koju je takode Blum sproveo? Šta znači obavezna arbitraža između rada i kapitala na svim područjima privredne delatnosti? Znači jedan zahvat države, koji je u jezgri identičan zahvatu fašizma. Valja znati, obaveznu arbitražu je, pre Bluma, u Zapadnoj Evropi sproveo Musolini. (Glas sa desnice: To je u korist širokih masa). Savremena država bez obzira na to da li je fašistička ili boljševistička, da li je liberalna, naprednjačka, ima jednu te istu tendenciju: ona uzima

čitav život nacije u svoje ruke, ona apsorbuje pojedinca, ona sve više od njega uzima, ali mu sve više i daje. Njena socijalna uloga postaje sve potpunija. Uzmite Ruzveltov eksperiment. Šta on znači? Nije li i to postepena likvidacija ekonomskog liberalizma i načela: „pustite, neka stvari idu svojim tokom”? A likvidacija ekonomskog liberalizma mora odvesti i do likvidacije političkog liberalizma!

Dok takve tendencije postoje u čitavom svetu, šta se kod nas događa, šta se kod nas javlja? Kod nas od 1918 godine pa sve do danas, bez razlike na režime, zvali se oni demokratski ili autoritativni, mi imamo prevlast liberalne buržoazije. Kakva je to buržoazija, kakva je ta naša demokratska buržoazija, je li ona originalna, izrasla iz našeg tla? Ne! Kao što smo jednom imali jedan snobovski deformisani feudalizam, sasvim nesolidan, tako isto imamo danas jednu nesolidnu, jednu snobovsku, liberalnu buržoaziju. Ona je kod nas na vlasti. A njena osnovna tendencija, njeni instikti su u protivnosti sa opštim razvojem u čitavom svetu, a pogotovu u Evropi. Mi, gospodo, u čitavom svetu vidimo da kolektiv prevladava individuu sve jače i jače, mi u čitavom svetu vidimo da država uzima sve više funkcija u svoje ruke. Naša liberalna demokratska buržoazija otima se toj opštoj tendenciji, i baš zato, gospodo, na tom faktoru može da nas dočeka jedna velika katastrofa. Istina, i mi smo imali pokušaj žitnog režima, ali on je propao — njega je upropastila liberalna buržoazija. Mi ćemo na primer uskoro imati Uredbu o minimalnim radničkim nadnicama, Uredbu koja predviđa zapravo maksimum od 20—24 dinara dnevnice za nekvalifikovane radnike koji rade po ceo dan a imaju time da izdržavaju sebe i svoju porodicu! I videćete kako će ta uredba o minimalnim nadnicama biti sprovedena u delo, blagodareći ovoj liberalnoj demokratskoj buržoaziji. Mi smo, na primer, imali pokušaj kontrole spoljne trgovine, pokušaj, protiv koga je ustala liberalna buržoazija koja dominira svim režimima u zemlji. Evo, čitao sam baš danas u „Politici” napis u kome se iznose želje naših industrijalaca. Oni kažu: „Nećemo državne kontrole, nećemo državnu privredu, hoćemo potpunu slobodu”. Kakvu potpunu slobodu? Potpune slobode u privrednoj delatnosti nema nigde u kontinentalnoj Evropi!

Postoji li ona u Americi, ili u Engleskoj posle Otavske konferencije; postoji li ona, pogotovu, u Francuskoj?! Kažem i naglašavam, gospodo, ta naša liberalno-demokratska buržoazija, ona je velika opasnost za ovu zemlju i njenu budućnost. Ona sa svojom protivrečnošću, sa svojom lažnošću udara pečat na apsolutno sve naše odnose! Ona nas tera da u svima pitanjima guramo glavu u pesak!

Dozvolite mi da pogledam malo izblize na to, kakva je naša demokratija, kakvi su naši demokrati. Uzmite na primer g. Ljubu Davidovića, čoveka koga sam ja poštivao i poštivam. Ja sam napisao jednu knjigu u kojoj sam g. Ljubu Davidovića nazvao našim Frančeskom Nitijem, dakle prvoborcem za demokratiju. Gospodo, taj naš uvaženi g. Ljuba Davidović bio je 1923 godine u Sušaku, mom rodnom mestu, dočekan tako da smo ispred kočije u kojoj je on sedeo, ispregli konje a upregli sami sebe; upregao sam se ja i moja braća, upregla se je masa mojih sugradana! Do 5.000 ljudi ga je na stanici oduševljeno dočekalo, jer je on izbacio parolu: Jugosloveni na okup! Dočekaše ga kao neko božanstvo, samo zato što se našao Srbin koji je kazao:

„Jugosloveni na okup”. Pa, gospodo, doživeli smo od g. Davidovića to da je u Šapcu na nekakvom banketu sa g. Žigom Šolom, koji mu je očitao bukvicu da će milion hrvatskih bajoneta ući u borbu protiv Srbije, ako hrvatstvo ne dobije slobodu — doživeli smo da je g. Davidović rekao: „Priznajem otvoreno da sam bio Vizantinac kad sam govorio o jugoslovenstvu; priznajem da u duši nikad nisam bio Jugosloven!”

Gospodo, kakva je to demokratija? I kako da se osećamo mi koji smo u svojoj dobroj veri bili ovako prevareni? Kako da mi verujemo u ovakvu demokratiju? Ovim svojim postupkom g. Davidović oslobodio me je obaveza, koje bih inače imao vizavi njega, pa ću da ispričam i ovo:

Godine 1925, kada je Radić, ono što se kaže, kapitulirao, kad je priznao monarhiju, vojsku i Ustav, ja sam se rešio da podem sa Radićem, mada sam ranije bio orijentisan prema g. Davidoviću. Došao je g. Davidović tada na Sušak i pitao mene, pitao nas, zašto se odlučismo za Radića. Iznosmo razloge, rekosmo: Dok je Radić bio na liniji negacije države, mi smo se morali boriti s njime; sada je, međutim, kada prilazi državi, naša dužnost da ga pomognemo, pogotovu jer ga napadaju zajedničari i tipovi ala Dežman, Švrljuga itd.; treba da idemo s njime — rekosmo — pogotovu zato jer mi više nemamo rezon d'etr. Ja sam lično rekao g. Davidoviću:

„Gospodine Pretsedniče, dok Radić sprovodi politiku sporazuma i saradnju s Beogradom, mi ne možemo u borbi protiv njega, dobiti poslanički mandat na Sušaku. Zna li, gospodo, šta mi je g. Davidović, borac za demokratiju, odgovorio na to: „Ama, g. Baniću, šta Vi govorite? Kad bismo mi imali ministra policije, ja bih hteo da vidim, da li mi ne bismo dobili mandat u Sušaku!” — Demokratija!

Uzmimo drugog pretstavnika demokratije kod nas, g. Dragoljuba Jovanovića. G. Dragoljub Jovanović je godine 1934 napisao jednu knjigu koja se zove „Novi Anteji”. Taj novi Anteji, po sadržini knjige, imao bi da bude on sam. Dakle, dosta egocentrično pisana knjiga, ali u toj knjizi g. Jovanović postavio je tezu koja je, po mom dubokom uverenju, sasvim ispravna.

U toj knjizi g. Jovanović kaže ovo: „Šta je važnije danas: da li sloboda ili hleb?” I na to odgovara sasvim pravilno: „kad nema hleba, onda je hleb važniji od slobode”. I ja sam za to, gospodo, da se da pre hleb nego li sloboda.

Tako je pisao dr. Jovanović 1934 godine, krajem 1934 god. A 1935 godine, kad je pao režim g. Bogoljuba Jevtića, te 1935 godine, kad je u ovoj zemlji vladala glad više nego ikad, — čak je u Šumadiji bilo mnogo gladnih, — te godine g. Jovanović zaboravlja svoju osnovnu tezu iz 1934 i kaže: „Važnija je sloboda; dajte nam slobodu zbora, slobodu dogovora, slobodu štampe itd.” U eri narodne bede i gladi on daje prvenstvo slobodi nad gladom! Eto kako izgleda ta naša demokratija!

Da uzmemo sada još jednog prvoborca demokratije u nas, a to je dr. Maček. On je kazao: „Neću fašizam, ni boljševizam, ja hoću demokratiju”. Pa da vidimo kako izgleda ta njegova demokratija. Da vam navedem samo jedan primer, istinit i doživljen. Imao sam pobratima, pobratima u punom smislu reči. Zna se, šta kod nas znači pobratim. On se zaklinjao

u mene pre petomajskih izbora: „sve ću dati za tebe, pa i sam život svoj daću za tebe”. Ali, gospodo, dode peti maj, a moj pobratim nije glasao za mene, već za Mačeka. Posle 5. maja sastali smo se i pitao sam ga šta je s njim. On obori glavu i ne sme da me pogleda u oči. Video sam mu suzu u očima: plače čovek. „Šta je, koji ti je dao”, pitao sam ga ja: „nije baš važno što nisi glasao za mene.” A on mi reče: „Druže i pobratime, u noći između 4 i 5. maja — on je trgovac na selu — došli su do prozora moje kuće, kuća mu je prizemnica — došli i zakucali na prozor petorica najopasnijih kriminalnih tipova sela. Ja sam im otvorio prozor, a oni su mi kazali: „Slušaj ti, pazi šta sutra radiš, za koga glasaš, jer ćeš nam odgovarati posle izbora i platićeš i ti i tvoja deca”.

I, razume se, čovek glasao je za Mačeka. Da li da mu zamerim na tome? Ne, gospodo! Ali ja vas pitam, gospodo, kakva je to demokratija, koja se i tim sretstvima služi? A to nije kod Mačekovaca sporadičan slučaj — to je sistem!

Da spomenem još jednoga pretstavnik demokratije: To je jedan čovek koji je, doduše, bio dve i po godine u apsolutističkom, diktatorskom, autokratskom režimu: to je g. dr. Korošec. I on je danas za demokratiju. On neće ekstreme, neće ni desno ni levo, nego po sredini. Da vidimo sada kako izgleda demokratija g. dr. Korošca! Ja neću da govorim o prilikama u Sloveniji, nego ću se pozvati samo na njegovu izjavu, u kojoj je on kazao: „Daću slobodu štampe; kad se bude moglo fotografisati stanje u ovoj zemlji”. Dakle, dr. Korošec je demokrata-fotograf, koji traži i čeka lepo vreme, da bi mogao fotografisati stanje u ovoj zemlji. Mnogo će on čekati na lepo vreme u socijalnom, političkom i ekonomskom smislu. Ali g. dr. Korošec koji traži lepo vreme da bi mogao da fotografiše stanje u ovoj zemlji, i sam radi na tome da vreme u Sloveniji ne bude skoro lepo.

Gospodo poslanici, kakva je situacija oko nas, kakva je konstelacija oko nas? Italija, je li to demokratija? Liberalna buržoaska demokratija? Nije. Druga naša susedka, Austrija, je li to demokratija? Nije, Mađarska? Ona ima smokvin list parlamenta i parlamentarizma, ali je ona isto toliko demokratija kao i treća naša susedka, Rumunija, u čiju smo se demokratiju mi ugledali: Rumunija ima sistem dveju partija; kad liberali sprovode izbore, dobiju 350 poslanika, a caraniste 15; kad caraniste sprovode izbore, oni dobiju 350 poslanika a liberali 15! Bugarska, je li ona demokratija, liberalna demokratija? Pa Grčka, gospodo? Treba da se ljube svi Venicelisti i Kondilisti itd.! Sa grančicom mira se došlo, a nakon nekoliko meseci eto Metaksasa! Imalo se dobre volje da se svi izmire; ali hoćeš-nećeš, morao je doći Metaksas, koji valjda govori u ime demokratije! Albanija je naša susedka; je li to demokratija? Puna demokratija! Mi imamo simpatičnog jednog saveznika, kome se i ne prebacuje da je u ideološkom frontu fašizma; to je naša saveznica Kemalova Turska. Je li to demokratija? Poljska? Čitali ste juče govor pukovnika Koca i izjavu Rid-Smiglia koji kaže: „Dok imam s jedne strane Rusiju, a s druge strane Nemačku, diktature i s jedne i s druge strane, zar ja da zavedem demokratiju?” Nemačka? Je li ona demokratija? A Čehoslovačka? Čehoslovačka je demokratija, ali sa zakonom o predvojničkoj obuci, koja obuka počinje već za decu od 5 godina. Jeste, gospodo, Čehoslovačka još ima demokratiju, dokle je Hitler još malo više ne pritisne!

Kakvo je stanje kod nas? Mi imamo danas kompromitovanu demokratiju i kompromitovanu autokratiju, kompromitovanu diktaturu. G. Stojadinović je uspeo da kompromituje tako zvanu diktaturu. To je uspeo, ali da li je uspeo da rehabilituje demokratiju? Odgovor na to pitanje prepuštam vama! Što se mene lično tiče, ja sam na čisto da su kod nas demokratija i diktatura ne samo kompromitovane nego i dovedene u stanje pune impotencije.

Gospodo, šta imamo još stvarno u našoj zemlji? Imamo, — to priznaje i sam Ministar unutrašnjih dela g. Korošec — boljševizam, imamo boljševizaciju, i to ne samo naših varoši, našeg radništva, nego čak i našega sela. Gospodo, boljševizam nije doktrina, boljševizam je jedno bolesno duševno stanje, u kome je narod obuzet težnjom za rušenjem svega što postoji.

Istočni deo naše zemlje gazi sve dublje i dublje u boljševizaciju. I to je slučaj ne samo kod širokih narodnih masa nego i kod inteligencije, koja sve većma usvaja ideju o „narodnom frontu”. U zapadnom delu imamo jako boljševičko raspoloženje, ali tamo preovladava nešto sasvim drugo, tamo preovladava fašizam. Ja sam već rekao kakva je Mačkova demokratija, i kako izgleda današnji hrvatski narodni pokret. To je jedan skroz i skroz fašistički pokret. Ne znam, da li ste vi to zapazili, ali mi u zapadnom delu države osećamo da iz zemlje polako izbija za sad još samo šapat, ali sve glasniji i glasniji, — šapat, koji može da se pretvori i u opšti povik, a koji kao da je voljan da reproducira reči sredovečnih Rusa, koji su prema Nestoru letopiscu, pisali pismo nordijskim Varjacima. (Čuje se: Ko to zove tudina?) Ja gledam istini u lice, a voleo bih da toga nema. (Jedan glas: Kažite, ko ga zove?) Prijatelju, nemojte da me povlačite za jezik! Da Vi znate, šta danas misli ona Dalmacija, koja je pre 10 godina bila više nego jugoslovenska, ne bi pitali!

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, vreme za Vaš govor je isteklo, i ja Vas molim da biste imali dobrotu što pre da završite.

Milan Banić (nastavlja): Slušam sve Vaše sugestije, Gospodine Predsedniče! Gospodo, polagano mi klizimo grugom Kosovu u susret, i sad se samo postavlja pitanje kako da mu izbegnemo. Mladi ljudi većinom kažu da mi treba da zavedemo boljševički i komunistički poredak kod nas. A šta bi to značilo kad bi u Jugoslaviji bio zaveden boljševički-komunistički poredak? Mi, time samim, postajemo avan-garda, pretstraža boljševizma vizavi fašizma, mi postajemo predstraža, koja ne može uzmicati, jer mi nemamo kuda da uzmičemo. A predstraža koja ne može uzmicati, ona je mrtva, žrtvovana! Kad bismo zaveli komunizam kod nas, mi bismo imali intervenciju fašizma sa svih strana, a i među sobom bismo se klali, levali krv, jer ima kod nas sveta koji neće da bude komunisti i neće da se pomiri sa boljševičkim poretkom. Ta, dakle solucija, to rešenje sa boljševizacijom Jugoslavije otpada. Neki, doduše, kažu da možemo zvesti nacionalni boljševizam. Nacionalnog boljševizma, gospodo, nema; ko je komunisti, taj je pripadnik treće internacionale; ona mu komanduje a on sluša. Ako bi se pokušalo da se ova vrlo teška naša kriza reši boljševizacijom Jugoslavije, mi bismo našu zemlju doveli u položaj u kome se danas nalazi Španija!

Ima ljudi koji kažu: Treba kod nas zvesti fašizam, nacionalni fašizam! Pogledajmo i toj soluciji u lice! Kad bismo zaveli fašističko uređenje kod

nas, zar ne bismo postali avangarda fašizma na Balkanu? Situacija bi bila isto takva kao i u slučaju boljševizacije, samo okrenuta. Da se fašiziramo, imali bismo na vratu intervenciju boljševizma, pogotovo ruskog, a sem toga i intervenciju zapadne demokratije, koja takoder ne bi mogla da se pomiri s time da Jugoslavija bude avangarda fašizma, kao što ne može primiti ni na to da Španija bude fašistička ili boljševistička. Ako bi se okrenuli fašizmu, kad bi zaveli fašistički poredak kod nas, mi moramo računati sa činjenicom, da je i fašizam i nacionalni socijalizam u stvari revizionizam, koji hoće da revidira, ispreturna granice evropske, pogotovu na našu štetu! O tome dvojbe nema.

Prema tome nije solucija, ni izlazak iz ove kože, u fašizmu. Pa, kad nam g. dr. Korošec, kroz svoj »Slovenec«, postavlja alternativu »Ili Rim, ili Moskva«, ja kažem: »Ni Rim, ni Moskva, jer je to jednako zlo po nas!« (Odobrovanje na levljici). — (Glas sa desnice: Hoćemo demokratiju!)

A sada da pređemo na tu vašu blaženu demokraciju. Zar je izlaz u demokratiji, u liberalnoj, u buržoaznoj demokratiji koju smo do sada imali? Kaže dr. Ikončić, inače jedan pametan čovek: »Ko da se, đavola, bori za liberalnu demokratiju?« A ja pitam g. dr. Ikončića: Kakvu drugu demokratiju mi imamo nego liberalnu buržoasku demokratiju? Sa kojom, i protiv koje demokratije, mi treba da se borimo, ako ne protiv ove liberalno-buržoazke?! Pitam dr. Ikončića i to: »Kako da sprovedemo jedan veliki preobražaj, u stvari jednu revoluciju; kojim metodama i kojim putem da ovu liberalnu demokratiju pretvorimo u drugu, koja bi bila mnogo solidnija i zdravija, i koja bi imala sadržaj socijalni i ekonomski? Zar borbom za ojačanje političkog liberalizma?«

Svi viču i traže slobodu, što više slobode! A koliko ih se je ozbiljno zapitalo, kud bi nas mnogo slobode, velika sloboda odvela?

Šta je u stvari uradio dr. Milan Stojadinović? Ja ću to figurativno ali dosta tačno da kažem. Vi se sećate jedne arapske priče iz »hiljadu i jedne noći« priče, po kojoj je jedan ribar bacio mrežu da hvata ribu, pa u mesto ribe mrežom je uhvatio jednu dobro začepljenu i zapečaćenu flašu. Ribar, radoznao, kad je video flašu propisno začepljenu i zapečaćenu, hteo je da vidi šta je u njoj. Otvorio je flašu, a iz nje su izleteli zli duhovi, nastalo je užasno nevreme, svi mogući kalamiteti, urnebes i pakao, zlo i nesreća, zavladao su čitavom zemljom, sve dotle dokle se nije dobar duh smilovao čovečanstvu, strpao zle duhove opet u flašu i ponovo je začepio i zapečatio.

Šta je radio Milan Stojadinović? On nije flašu sasvim odpečatio niti je odčepio. On je malo otvorio pa drži prstom da ne bi svi zli duši izleteli.

Što se mene lično tiče ja mu ne zameram, što drži prst na flaši ili ceo dlan. Ne dao Bog da se otvor flaše pusti sasvim slobodnim i svi zli duši van da izle! Da vidite onda situaciju u našoj zemlji!

Jedan naš uvaženi javni radnik — ja ga uvažavam, ma da on mene baš i ne uvažava — senator g. Banjanin, rekao je, u svoje vreme, u Senatu: „Mi nismo sposobni da organizujemo fašizam, nacional-socijalizam ili diktaturu. To je vrlo teško organizovati! Zato nema druge nego da se vratimo demokratiji“. Premise g. Banjanina su tačne: U istini, teško je organizovati diktaturu, fašizam, nacional-socijalizam. Ali, da li je lakše organizovati demokratiju? Da li je lakše organizovati zdravu, za život sposobnu

demokratiju u zemlji u kojoj postoje sve moguće i nemoguće krize. Pre svega mi imamo nevidenu krizu morala. Naša demokratija dobija uklon, inklinaciju — ne osećate li to? — u mangupokratiju. Imamo i strašnu ekonomsku krizu. Lani smo imali dobru žetvu i dobru cenu pšenice na svetskom tržištu. Ali, bude li u ovoj, 1937 godini, lošija žetva ili gore cene, da vidite kako je očajna ekonomska kriza kod nas! Imademo, dakle, mesto demokratije mangupokratiju, u koju sve dublje i dublje ulazimo, a sem toga imamo i opštu pauperizaciju nacije. Imamo i tešku političku krizu. Umesto sistema dveju partija, koliko u stvari imamo stranaka? Koliko imade klika i koterija u samoj JRZ, kažite mi, g. Rajakoviću? (Miloje Rajaković: Mi smo svi zajedno!) Kolosalno ste homogeni. Druže Rajakoviću, Vi ste sami sa sobom uistinu solidarni!

Gospodo, mi imademo i jednu kulturnu krizu, čak i intelektualnu krizu. Dešava se u našem društvu vrlo često, i ovde se desilo da ljudi, koji su vrlo obrazovani a vrede i za pametne, počnu govoriti o jednoj stvari u jednom pravcu, a posle četvrt sata govore o istoj stvari u suprotnom pravcu. Kriza je dakle intelektualna. Nema u opšte nikakvih preduslova za zdravu demokratiju, ni moralnih ni ekonomskih niti kulturnih, te prema tome kako može da bude zdrave demokratije u ovoj zemlji.

Rečeno mi je od strane jednoga čoveka, takode neobično pametnog državnika: „Mi se moramo držati demokratije, dokle god se nje drže oni na Zapadu, Englezi i Francuzi“.

Ovakvim rezonovanjem priznaje se naša duhovna zavisnost i duhovno ropstvo! Priznaje se takode i naša nemoć. Ali ima još jedna stvar. Zar vi mislite, gospodo, da su oni na Zapadu — Velika Britanija, Francuska ili Amerika — zaljubljeni u ovu našu demokratiju i da oni od nas traže neku demokratiju?! Sasvim je za njih irelevantno, u kakvom smo mi sistemu. Oni tako dobro znaju kakve je sorte ova naša „demokratija“, da ne bi ni najmanje požalili kada bismo je, ovako bolesnu, zamenili bilo čime što bi bilo zdravo.

Kaže se: „Gledajte šta je demokratija u prošlosti kod nas značila. Mi imamo sve da zahvalimo demokratiji!“

Čitam n. pr., u „Javnosti“, časopisu koji uređuje jedan vrlo sposoban publicista, g. Nikola Bartulović, da smo mi od iskona, od uvek, bili demokrate; pogotovo da su to Srbi bili.

Gospodo, kakva je to bila demokratija?! U kome režimu i u kome uređenju smo mi živeli kroz vekove i vekove naše istorije? Zar u demokratiji?! Naš narod je vekove, stoleća, živeo u krvnim kućnim obiteljskim zadrugama. To je naše, iskonsko naše! Zar u toj zadrugi, našoj osnovnoj organizaciji, socijalnoj i ekonomskoj, postoji demokratija?!

Vi znate kako je organizovana ta kućna, porodična, plemenska zadruga, bolje od mene.

Domaćin, starešina zadruga u njoj je diktator! U njoj ima vrlo malo demokratije! Šta domaćin kaže — to ima da se radi! Tako je prošao naš istorijski život, u takvoj demokratiji!

Kaže se: demokratija je stvorila ovu zemlju. Gospodo, zar je Karadorde bio demokrata?! Zar je Knez Miloš bio demokrata?! Zar ste vi, Srbijanci, u vremenu Kneza Mihaila imali demokratiju?! Koliko je demokratije bilo pod knezom Aleksandrom Karadordevićem?! Koliko pod Milanom i Aleksandrom Obrenovićem? Kažite sami!

Kaže se: Demokratija je pogotovo Srbiju, početkom ovoga veka, spremila za veliki rat, ona je čudesa stvorila. Koja demokratija? Nije li to bila ona demokratija, koja nije imala snage da se sama izvije na kormilo zemlje, nego ju je instalisao jedan oficirski „pronuncijamento“, jedna „crna ruka“!!

Iz dana u dan čujemo: „Demokratija je u Srbiji bila ona snaga koja ju je u ratovima za ujedinjenje vodila od pobeđe do pobeđe. I vi prečani bili ste u Srbiju zaljubljeni radi njene demokratije“.

Da odgovorim na ovo rezonovanje: „Nismo bili zaljubljeni u vašu demokratiju! Mi smo i ranije nešto znali i čuli o onim „seobama naroda“ kada se kod vas režim menjao! Ako smo bili zaljubljeni u koga, bili smo zaljubljeni u narod Srbije, koji je stvarno pokazao čudesa u svetskom ratu, a ne u vašu liberalnu demokratiju, ne u jedno političko i ekonomsko-socialno uređenje, nego u narod junaka, narod velikog požrtvovanja, seljački narod vredan svakog poštovanja“. (Burno pljeskanje na levici). Narod nam je imponovao, koji je imao jednu veliku ideju, jednu veliku misao vodilju, koju mu nije dala demokratija, narod koji je imao jednu misao koju mu je dala narodna pesma i pevanje guslara o potrebi osvećenja Kosova, misao o potrebi obnavljanja Dušanovog carstva! (Burno odobravanje na levici). Taj narod nama je imponovao! Taj narod se borio i taj narod je pobedio. (Glasovi na desnici: Taj narod traži demokratiju!) Ali taj narod nije nešto baš sasvim identično sa radikalnom, liberalnom, naprednjačkom i ne znam kojom partijom!

Ja sam takode imao kontakt za vreme rata sa tim narodom, kada sam bio dobrovoljac, pa sam video da vaša demokratija rastvara taj narod, rastvara vojsku, jer su se i u vojsci tada stvarale klike radikala, klike samostalaca, liberala itd.

Gospodo, naša demokratija je prekrasno karakterizovana, upravo klasično karakterizovana — mada to ne priznaju naši „geniji“, naši savremeni literarni kritici — po Nušiću u „Gospodi Ministarki“. (Odobranje i pljeskanje na levici). „Gospoda Ministarka!“ — to je naša demokratija!

Gospodo, spominjao sam Pašića i rekao sam, kako je on stvarno bio prorok za izvesan deo naroda. Ali, gospodo, šta je kod toga Pašića najveće? Da li prva faza njegovog političkog i javnoga rada, ona kvazi-bakunjinjska faza? O, ne!

Dobro sam upamtio reči Pašićeve, izrečene mal ne pred njegovu smrt, reči, u kojima je iskazao ovu misao: mi Sloveni nismo za pune slobode! „Liberum veto“ u Poljskoj pokazao je do čega aplikacija pune slobode kod Slovena dovodi; videlo se to u Rusiji, a i mi južni Sloveni nismo za pune slobode. — To je rekao Pašić, i to je najveće, što je on uopšte rekao. (Glasovi iz većine: Kad je to rekao?) Rekao je to Pašić negde pred svoju smrt. (Glasovi iz većine: Mi to ne znamo!) Ja to nisam izmislio! Ja sam to čitao! Hajte, listajte novine, nadite „Politiku“, pred smrt Pašićevu i naći ćete to! Verujte, na moju čast, da to nisam izmislio! (Glasovi iz većine: Treba da taj broj citirate!) Jeste, još i to! (Milovan Grba: Nije istina da je to Pašić rekao).

Gospodine doktore Grba, vola za rogove a čoveka za reč! Ako verujete, da sam čovek, da sam čovek od reči, onda verujte da Vas nisam slagaol! (Glasovi iz većine: Zar je to Pašić kazao?) Jeste, kazao je! (Glasovi iz većine: Citirajte!) Pozvao se baš na liberum veto Poljske. (Vojislav Lazić: A zar nije Pašić pomagao diktaturu posle rata? Vama je

bilo dobro, a mi znamo kako je nama bilo! — Zagor. — Vojislav Lazić: A gde je bio Boža, u čijem je Kabinetu bio i po čijem odobrenju?)

Gospodo, pogledajmo istini u lice! Fašizam je tuđ, nacional-socijalizam je tuđ, boljševizam je isto tako tuđ. To nije naše; ali ni liberalna demokratija nije naša. Ona je presadena sa Zapada i mi imamo samo kopiju demokratije. Imamo istu kopiju demokratije, kao što smo u Srednjem veku imali kopiju feudalizma. I kao što se u Srednjem veku naš sebar osećao pod jarmom svoga feudala, tako isto i danas naš narod, široke mase, široki slojevi seljaka i radnika, osećaju se opet kao seabri pod jarmom naše sopstvene demokratije, naše liberalne buržoazije. (Uzvici na levici: Tako je!)

Gospodo, kad je pao g. Jevtić, beogradska »Politika«, napisala je jedan članak, — naćiče se opet neko da to negira, ali ipak ja se tog članka vrlo dobro sećam — napisala je jedan članak pod naslovom: »Vazduha, vazduha!« Jedan lep članak.

Gospodo, i ja sam za vazduh! Treba nam vazduha! Treba nam ozona i kiseonika. Ali pitam vas, zar je ovo vazduh, je li ovo čist vazduh, što ga imamo. (Glasovi sa desnice: Jeste, čist je!) Ne danas, ne juče, nego punih 18 godina?!

Gospodo, ova naša liberalna demokratija, to je jedna močvara, u kojoj se mi davimo. I mene davi taj vazduh, a kamo li neće daviti mlade generacije, one generacije kojima je svojstveno po prirodi, da traže i žive od čistog vazduha, tj. od ideala i idealizma.

Vidite, ta naša močvara tako duboka, tako je otrovna, da te nove generacije duhovno beže van nje i zbog te močvare svakoga hoće da služe, svemu i svačemu, samo ne takoj demokratiji!

I ja kažem: Vazduha! Vazduha! Ne može se ovako daljel!

Još 1916. godine, jedan naš čovek, pametan čovek razgovarao je sa mnom o tome, kakva će biti ova naša zajednička država, te mi je rekao: »Priatelju, nemoj da sebi stvaras neke iluzije! Ova naša zemlja, kad se ujedinimo, biće tipična balkanska, balkanezerska zemlja, pogotovo u smislu moralnom, kulturnom, socijalnom i političkom. Mi ćemo da klipšemo za Evropom, gospodine.« Tako mi on reče. Ja sam onda bio tako lud idealista, da sam se zavadio s njime, zamrzio sam ga zbog ovake perspektive; a evo, 18 godina je prošlo, i mi smo do dana današnjeg, ostali tipična balkanezerska zemlja u smislu moralnom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom!

Da, gospodo, ne može se ovako daljel! Treba tražiti izlaza iz ove situacije!

No, gde je izlaz? Po mome mišljenju: ni demokratija, ni fašizam, ni boljševizam. Mi moramo, gospodo, naporima svoje političke misli, svoje socijalne misli, svoje kulturne misli, mi moramo da izgradimo svoj sistem, da sami izgradimo svoju kuću! (Pljeskanje na levici — Uzvici kod većine: Pa mi je izgradujemo sa JRZ!) Ne da kopiramo tuđina, ne tako da prikačimo svoja kolica o nešto tuđe, o demokratiju, o fašizam, o boljševizam, nego sami sebi, prema svojim potrebama, prema našem mentalitetu i karakteru, da izgradimo jedan naš sistem, naše državno uređenje, naše društveno uređenje, uopšte naš dom da izgradimo i uredimo tako kako to nama u istinu odgovara! (Uzvici kod većine: To će urediti JRZ!)

Razume se, gospodo, to nije lagano. To je teško, neobično teško. Da mi to učinimo, potrebno je da gacamo po blatu, potrebno je da oreмо brazdu, neobično duboku brazdu; biće potrebno da prerijemo i prekopamo našu zemlju; biće potrebno da ispravljamo i krivu Drinu, jer danas, sa modernom tehnikom, nije teško ispraviti ni krivu Drinu. Biće potrebno, gospodo, da menjamo i naš sopstveni mentalitet! Razumete, biće i to potrebno, ali ipak ako mi znamo, da na našem firmamentu, da na našem duhovnom obzorju, sjaji ne neki tudi Sirius ili Venus, nego naša mala zvezda našeg nacionalnog »ja«, našeg nacionalnog subjekta, a ne objekta, — ako na našem nebu bude sjala naša zvezda, onda ćemo lako podноситi patnje i bolove, te ćemo, idući za tom našom zvezdom — vodiljom ući u istinski i pun naš život, u novi život. (Burno odobravanje na levici).

Na tome terenu ja tražim soluciju svih naših pitanja, na tome terenu ja mislim da tražim uređenje i naše države, i našeg društvenog sistema itd.

Ja sam, gospodo, dao ekspoziciju; trebalo bi dati i zaključke; trebalo bi da kažem, na kojim principima, na kojim osnovima, bi trebalo — da se organizuje naša, uistini, u potpunom smislu reči, narodna država, jer mi do sada nismo imali potpune narodne organizacije naše države, — na kojim principima bi trebalo da se organizuje i naše društvo. Rekoh, dao sam ekspoziciju, nisam dao zaključke. Dao sam analizu, još nisam dao sintezu.

Kako je vreme podmaklo i da vas ne zamaram, mislim da će biti najbolje, ako tu sintezu odložim za specijalnu debatu, ako kod diskusije o budžetu Vrhovne uprave iznesem, kako ima da bude stvarno organizovana naša prava, istinska narodna država.

Ja ću s time danas da završim. (Burno odobravanje i pljeskanje na levici).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Milenko Glišić.

Миленко Глишић: Поштована и уважена господо народни посланици и другови, поред свих говорника који су у најлепшој намери изнели овде, на овом светом месту, оно што је најпотребније за нашу кућу и нашу државу, и мени је част да овде, са стране своје снаге и онолико моћи колико имам, дам одушка мишљењу и расположењу народа мога краја и уопште целог нашег народа, коме ми одговарамо и пред којим ми стојимо одговорни. У овоме светоме Дому ми претстављамо једну очинску жижу, одакле цео наш народ очекује да види неко благоданство и некакав спас, и ја мислим, поштовани другови, да свима вама без изузетка то лежи на срцу, само неко то износи на један, а неко на други начин. Ми имамо овде на дневном реду буџет. Буџет, по моме мишљењу, просто речено, то је локомотива која вуче целу државу. То су кола која одржавају целу равнотежу наше државне снаге. Ја мислим да је овај буџет превелики, иако се та кола буду превише натоварила, она онда могу и да се слома. Ја хоћу да будем искрен. Буџет не би морао да буде оволики. Могао би да буде мањи и да буде слађи, када би се то хтело, и када би они у које ви, господо, и сви ми заједно гледамо, мало застали и запигали се с нама заједно: да ли та кола која претстављају буџет нису преоптерећена? Ја нећу ни да браним, ни да нападам оно што је добро. Ми имамо толико

министарстава, да када би то било у једној домаћинској кући, човек би могао на први поглед да каже: ово је, брате, сувише. Имамо јеловник од сто јела, а можемо појести само три јела. Ја хоћу овде да кажем: да буџет који ми данас имамо треба да буде мањи, слађи и много лепши. Ја бих, господо другови и колеге, рекао: да су нам непотребна извесна издавања и давања сувишних пара на поједина министарства. Ја бих, на пример, дао Министарству војске и морнарице не ово што је тражило, него бих му дао онај сувишак из буџета Министарства саобраћаја који се не мора дати томе Министарству. Зашто мора постојати Министарство саобраћаја, када је баш потребно да оно буде под Министарством војске? Ја ћу то објаснити кад будем редом говорио о појединим министарствима. Ја бих укинуо Министарство шума и рудника, па бих исто тако укинуо и Министарство пошта, јер би ти ресори доликовали да буду под једном чврстом руком и да њима руководи Министар војни, као што је то наш г. Министар Марић, и верујем да би ова три Министарства доликовала, да у даном времену и моменту потребе буду под Министарством војске. Баш зато ово и предлажем што у Министарству војном иде све као што треба. Знате зашто? Што је тамо удешено неколико чиновника без чиновница и све иде као по сату, а у другим Министарствима шта бива? Ви имате читав кермес чиновништва, шта више имате матине у појединим Министарствима.

Молим вас, ја сам овде дошао да говорим од срца, онако како то народ осећа и како је то народу потребно. Да ли ће се то мени замерити или не, ја то остављам вама који овде слушате и онима који ће то кроз новине читати. Ја сам за то да се и Министарство пошта тако исто стави у велике руке, а ево због чега то. Данас наилазе велики валови ксји нам показују шта може да се догоди ове године, ако не ове године, али сигурно догодине. Не остављајте кућу у мраку и не остављајте децу која ће погорети. Ја мислим да ће баш то што сам говорио о ова два Министарства, да ће то некога потсетити да се упита зашто благовремено не изведосмо на пут нашу децу? Данашње Министарство пошта и Министарство саобраћаја, оно чини једно незгодно и тешко бремене на телу нашег народа. Рекао сам да ћу о томе говорити када се буде говорило о тим ресорима.

Сада да пређем на другу ствар. Ја сам, господо, не против буџета, али сам против зато, што је много, а могло би да се направи мање али да буде слађе. На пример, Министарство војно, као што рекох, ја бих му дао не једну или две милијарде, дао бих му и три милијарде. Треба му дати могућности јер то је наш кров који покрива нашу сигурност и који је наша најсигурнија заштита. Ја бих онда учинио још један предлог, као што сам рекао, да се Министарство шума да Министарству пољопривреде. Ево зашто! Ја ћу вам казати не као земљорадник, него као човек и син ове Куће, коју ви сви подједнако волите. Министарство пољопривреде, то је по мом резонувању локомотива која вуче цео овај баласт и све ове терете. Његов је буџет најмањи, а требао би да буде одмах иза Министарства војног. (Повици: Тако је! — Опште одобравање). Па и буџет Министарства просвете требао би да буде већи из разлога тога, јер на њему лежи наша народна просвета, и то просвета најширих народних слојева, како би наша деца на селу могла

имати довољно писмености а тако исто наградити младе раденике учитеље и учитељице који своје позиву служе одано и савесно. Њих треба наградити да се не пате да би могли лепше и комотније живети. Ја нећу да ласкам г. Министру пољопривреде, али говорим од срца: место да не бирамо разне „мис“, место да не приређујемо матинеје, него да трошимо новац на то, да дамо добре пушнице, да дамо добре сојеве стоке, да приређујемо изложбе, па да људима дајемо награде, да идемо по местима и тамо дајемо могућност сељаку и сељанки, да боље живи, — ми би смо учинили оно што треба. (Пљескање и одобравање на левици). Хоћу да вам кажем ово. Ја на првом месту изјављујем овде и молим Господина Претседника да забележи још сада да ћу се пријавити у свима ресорима да би опширно и објективно, разуме се, одужио се својој савести према општој мојој заклетви коју сам давао и раније у Парламенту а исто и овде. Ја сам увек полазио и полазићу од тога, како сам, рођен у кући простој и домаћинској, слушао од мајке: хоћу да те закунем да када будеш у животу ма шта радио, прво да се огледаш као што сам се ја огледала на вас у кревету када ви спавате, ја сам гледала да сенка не наиђе рђава, да не би душу вашу огрехотила. Ја мислим, да и ви сви имате породице и куће и да не останемо на томе завађени и да будемо једни другима пријатељи, прво да се угледамо на своје домове, на своје мајке, на своје супруге и децу и када их видимо, према њима ми ћемо се овде моћи лакше снаћи, а од куће ће и држава бити добра. Ја хоћу да вам кажем ово: мени је у моменту тако мило што се овде развила дебата која траје већ више дана, тако да су сви људи из својих груди изнели оно, што су могли да изнесу и да даду. Види се да теже неком напретку и неком сарађивању. И зато хоћу да кажем да је дужност, драги пријатељи и другови, да ми ова кола, која су скоро заглавила дубоко у блато и која могу једног дана да све доведу у питање, да ми њих из блата извучемо. Оно што нико није учинио, са мало љубави и воље ми ћемо постићи све. Слога кућу гради, тако и ми. Немојте да дозволите да неко сутра дође овде па да каже: била су им два точка у блату, а сада су сва четири. Видиш, још један точкак па су могли да их из блата извуку. Баш о томе хоћу да говорим, јер видите, валови који се нагомилалају — а то знају још боље од мене сви они који се баве вишом политиком, знају да једнога дана може да се намакне тежак облак на нас па ћемо се ми питати куд ћемо и како ћемо. Зато треба да се загрлимо и један другоме пружимо руку и да не терамо инат, нити ви да подробљујете некога ни ми вас, него да будемо равноправни. Ја хоћу сад да пређем на ствар, што сам рекао, о буџету.

Молим вас, овде има ствари које су може бити нужне, а које можда и нису. На првом месту, по мом мишљењу, ми смо могли мало пара унети у буџет да ублажимо ову муку коју данас у земљи имамо. Код нас иду милијони као крушке па чак и милијарде, а најосновније ствари газе се. Ми видимо да људи са Карађорђевог звездом иду по вароши без ногу и без руку а њихово питање није решено. Министар социјалне политике или неки други обећавају, али они се од њих враћају голи. Ја хоћу сада да се окренем на инвалиде. Молим вас, ми овде дајемо милијарде на којекакве ствари,

а наши инвалиди и бедници престају да сјаје као брилијанти и да тиме дају млађима потстрека јер се потуцају од немиле до недрага као да нису свој живот и снагу жртвовали за добро ове наше лепе земље. Тражим да се ово питање што пре реши и оконча. Пре свега и свачега да се реши ово, а онда бих замолио Краљевску Владу да узме у обзир и стање сељака.

Господо, овде се води борба, да ли ће се помирити или завадити Хрвати и Срби, а ја, господо, немам ништа друго да вам кажем него: баталите ви то, нико не може и свако се вара ако мисли да ће неко смети да додирне темеље ове наше заједничке куће. Када буде „стани — пани“ ми се морамо загрлити, ми морамо нашу кућу бранити. Влада је зајемчила — не само ова која је дошла него и свака друга која ће доћи — а то је зајемчено свом могућом и Божјом и људском силом да ову кућу несме да дирне нико и ја ћу на првоме месту метнути руку на срце да нећу напустити брата Хрвата, с њиме ћу се загрлити и с њиме ћу радити, јер ово је наша заједничка кућа, наша својина. (Одобравање).

Хоћу да вам говорим господо, и о једном тугаљивом питању а то је питање раздужења сељака о којему сви говоримо. (Један глас из већине: То је већ свршено.) Није свршено, господине, ја нисам ни земљорадник, ни сељак ја сам привредник као и ти, али сам ближе сељаку и хоћу да вам кажем да се његови дугови морају брисати, јер њега већ 20 година пијавице пију и попише му душу и он је данас мртав. (Одобравање).

Господо народни посланици, ја сам мишљења да, поред сељака треба и занатлију и трговца одмах метнути на операциони сто ради лечења да једнога дана несрећа не буде још много већа, него што ми мислимо. Хоћу да замолим Краљевску владу и вас, господо посланици и пријатељи, да о томе питању поведете рачуна. Ви сте бирани по разним крајевима, разним местима и разним варошима наше земље и имали сте прилике да чујете вапај, једно мртвило и један крик нашег занатлије и трговца, којима се куће продају, којима се роба продаје и којима се измичу темељи испод ногу тако да је наша дужност да им помогнемо. Ту не може бити, господо, погађања, већ им се неодложно има указати пуна помоћ, а ја ћу први помоћи сваку ону владу која ово питање буде поштено решила.

Онај који буде решио проблем сигн-г занатлије и трговца, тај је узео барјак вођства и политичког и моралног и каквог год хоћете. Молим Владу да изда наређење да се занатлијама и трговцима обуставе продаје њиховог добра и имања да ти људи не постану бескућници.

Ми се овде, господо, бринемо о томе да ли је сељак одужен и да ли ће се спасити они пословни људи, који су играли прву улогу у нашој привреди и који су створили ову нашу велику Југославију. Велика је то штета, господо, да су ти људи дошли до просјачког штапа. А зашто, господо? Зато што су створени картели, тако да на првоме месту ти сељачки производи, то народно благо и добро продаје се како други хоће.

Лако је бити газда када неко добије капитал као што је случај код Призада и код Уреда и кад има право да сељаку веже руке те да му он продаје своје артикле: шљиву, пшеницу, ракију, стоку итд. по ону цену како Призад и Уред то одреди.

Кад је већ реч о картелима имамо картел гаса, имамо картел шећера, имамо картел бензина па су нам картелисали чак и жито и стоку. Па се још ради и на неком пројекту да се картелише и дрвна индустрија и то зато, да не може сељак продати ни кола дрва, него да опет дођу неки пацови и то му погризу. И ми се још хвалимо што смо дали некаким харашлијама и некаквим светским дошљацима да нам продају жито и стоку, па се још хвалимо како нам иде добро. Ја вам, господо, говорим искрено и отворено све оно што ми лежи на срцу и што ми диктира моја савест, и све је овако како вам ја кажем, па отидите у народ, ма у које место да говорите друкчије него што вам ја говорим, па ћете видети како ћете се провести. Ја сутра могу отићи одавде и вратићу се у народ слободно, јер ја сам увек био и бићу са народом, и казати часно и поштено све оно што народ боли и какву муку мучи.

А сада, господо и браћо, дозволите да вам кажем неколико речи о некаквом „Тати“ и о некаквом „Бати“. Прођите чаршијом и зађите од радње до радње па ћете видети како су се људи снуждили и ожалостили као да им је мајка умрла, па чекају попа да дође да је опоје. Не треба, браћо, да полазимо са тога гледишта, да ако нас нешто не боли и не тишти да не боли и остале наше суграђане и нашу рођену браћу. Ја хоћу отворено да вам кажем, што је света истина, да је тај „Бата“ онеспособио један велики број наших радника, који су својим рукама правили ципеле и чизме народу и својом сопственом снагом зарађивали себи и својима насушни хлеб. И тај „Бата“ поробио је сав тај наш мученички свет, све наше честите занатлије. „Бата“ је прво дошао у Београд па је постепено продирао из вароши у варош док није дошао чак и у села. А шта да вам кажем за „Тату“? Тај „Тата“ кад је дошао у Београд казао је: отварам магацине са 1 милион динара капитала, а у ствари било је 30 милиона. И те су све акције добиле само неколико људи странаца и сад цела земља треба да пропадне за љубав тога „Тате“. (Михајло Лукаревећ нешто добацује). Немој ме прекидати, драги друже, твоја хартија се котира на берзи а он продаје и твоју хартију и то по мањој цени али лошијег квалитета. И докле он плаћа 1.500 динара порезе дотле вас неколико трговаца плаћају стотине милиона.

Као што рекох, ја вас молим и молим и Краљевску владу да она поштеди и нас са левице и да лепо прими к срцу извесне наше сугестије и наше примедбе, јер ми смо та кочница која чува ту лађу да се не скрха. Не чувате је ви са деснице. Лепо је рекао г. Веља Поповић: Ја се бојим да први камен не падне на Владу са те стране! Ми то нећемо, ми хоћемо заједнички нашу кућу да кућимо, а ако критикујемо то чинимо све у доброј вољи и у доброј намери.

Е сад, браћо, хоћу да вас замолим да ми дозволите да проговорим неколико речи и о нашој браћи Хрватима и уопште о нашој држави.

Дакле, молим вас, бићу кратак. Ја не бих требао о томе да говорим, али хоћу само примера ради да изнесем једну ствар. Ја сам раније био овде у Скупштини, односно у старој Скупштини кад је био пок. Стјепан Радић и кад је био Трумбић. Жив је Трумбић и Коста Тимотијевић. У оно време Трумбић је био у малој свађи са Радићем. Онда долази Трумбић и говори врло ружне ствари

о пок. Радићу. Ја и г. Тимотијевић смо слушали, па му рекох: Немојте Ви, Господине Министре, тако говорити. Од тог доба било је прохујало време кад су на правом путу чика Љуба Давидовић и пок. Стјепан Радић стварали ову државу. Једног дана дошло је време да и Трумбић буде на том путу заједно са пок. Радићем. Једнога дана после избора случајно пођем у Загреб и сасвим случајно наиђем на Трумбића и он ме позове кући на разговор. Он се љутио на све нас што је могао више. Мислим, да је заборавио био шта је говорио. На то му ја рекох: чуди ме да тако сада говорите, Господине Министре. Ја могу да вас потсетим и на оно, господо, кад сам ишао у Париз носећи документа која ми је дао пок. Драшковић а тамо је био и Андрија Радовић и када је тај Трумбић правио богилампу на кући која се стварала а то је Југославија. Па сам му зато тада рекао, па Ви сте, Господине Министре, били који сте стварали ову кућу, а сада хоћете да разбијете, да утрнете ону светлост на тој кући, за којом смо ми сви жудели да не видимо куда ћемо ми Срби ни ви Хрвати. На то је одговорио Трумбић: па давно је од тада време прошло. Не чини то време, одговорио сам му ја, него има једна наша народна изрека, да окренемо знање на поштење! Он се мало наљутио али је прећутао. (Одобравање)

Оставимо Трумбића, али хоћу сада да кажем, да смо ми један народ. Али долазе неки оператори и мајстори који иду за тим да нам подбијају цвикле, као човек и жена кад се воле 2—3 године док им не дође ташта да осоли лонац, онда почиње раздор и свађа. Ми нисмо могли да кажемо онима који су трчали око наше куће и сметали нам: Сви напоље, а ми у кућу. Ми смо велики народ и не можемо дозволити, да нам други соли лонац и да се меша у нашу братску кућу.

Ја сам путовао од Брода до Сарајева. Ушао сам у купе II класе, јер тада нисам био народни посланик, а у исти су купе ушле две учитељице, једна Хрватица а друга Муслиманка. Улази један стари католички поп, а није знао да ја симулирам и да не спавам, па отпоче овакав разговор са овом учитељицом Хрватицом: Је ли, Јелена, како си ти могла да се обећаш оном Влаху? А она му одговори: Па зар Ви, пречасни, нисте чули многе хвале и све што је најлепше о Србима, како говоре Енглези и Французи са Солунског фронта? Па српски народ има своју дивну прошлост, има песме Марка Краљевића и Милоша Обилића, па мени импонује да пођем за њега, јер кад цео свет цени тај народ а ја сам исто што и он и не видим разлог зашто не би се удала за њега и не би била сретна.

Господо народни посланици, у Београду живи један велики официр, мој школски друг, који ме често пута позива на ручак и вечеру. Удаје он једнога дана своју кћер, преко воље његове супруге за поручника Хрвата. Жена као жена, она не одобрава. Има истина један доктор овде, који је требао узети, отац је више волео дати за тога поручника. То је било преко воље женине. Свршило се све то и тај његов зет требао је да отпутује. Ја сам био при растанку, кад је он пољупио и своју кћер и зета и рекао: синови моји, гледајте да из ваших недара излети тић, који ће лепо заменити свога деду. Господо, зар може бити нешто отменије, узвишеније и боље, кад један ђенерал, с неколико рана каже ове речи, и зар може неко раскинути ову везу између нас и Хр-

вата, и зар може бити погађања и разговора да ћемо ми нешто скућити па после растурати. Нико то не може растурити док је главе на нама. (Одобравање).

Браћо, да вас замолим, да сада пређем на неке ситније ствари. Да пређем на то шта нама фали у кући. Фали нам тесногрудост. Ја сам политички човек 30 година и имао сам све почасте сем министарске. Ја сам све то добио на снази и труду своје, али сам опажао ударце под разним режимима и знао сам да су ови много опаснији и тежи. Онда су сејмени и пандури вршљали, а сад се мешају министри. Кад би садашњи Претседник Владе г. др. Милан Стојадиновић позвао из опозиције некога човека, прочитао би одмах сва слова, где му што фали. Сада само да вам кажем шта се ради по свима крајевима наше земље и да покажем шта се све ради у моме крају.

Кад је стварана партија Ј.Р.З., ја сам сматрао да све што се може учинити за државу, да је то дужност учинити, али су се одмах појавиле шићарције, ко ће коме да потури. Ја сам казао: Стој! Нисам хтео отићи, а речено је, ако нећеш милом хоћеш силом. Једнога дана, као што знате, било је много теже и горе, али мени изгледа да ће и код мене бити нешто горе. Мој срез најбољи је и у њему никада нема ни лопова, ни хајдука, ни разбојника, јер су моји претходници били радикали и напредњаци. Ми смо имали мир у кући. Сада је то стање дошло одозго. Код мене у моме месту постоји једна задужбина, црква Немањића, једна од најстаријих цркава. Кад ја нисам хтео да уђем у Ј.Р.З. одједанпут ствара се борба и нашла су се Бехмен и Ђура Јанковић са неким ђевапцијом, који су почели да ме цвикују на разне начине. Нема господина Ђуре Јанковића овде, а боље би било да је овде, да му кажем једну жалосну и тешку ствар. Ево документа од владике Николаја, где наређује да се моја црква не оскрнави, и да се не сахрани неки Сава Савић из Београда. Одавде се наређује једноме попу хохштаплеру који није из Ариље и преко наређења владике њега сахранише у ту цркву. Па, господе, ту се нису сахрањивали владари нити војсковође, то је непобитна светиња, али шта ћете, кад надлежни наређују и кажу: сахраните тога човека у цркву и од цркве направите гробницу. (Један глас из већине: А ко је то сахрањен у цркви?)

Овај, као што рекох мало пре, конзорцијум политички, а то треба да зна г. Претседник Владе, тај конзорцијум је сада у Београду са појединим Министрима, не кажем свима, него само са неколико њих, који трче мимо њега и не пазе шта раде. На пример, они су створили конзорцијум са неким ђевапцијом из Београда па су све ђевапције из Београда повртели и хоће да буду посланици. Тај ђевапција — који се зове Гојко Новитовић, фалсификовао је 54 потписа Црквене управе и зато је добио орден највећег степена на лажан начин, као и његов момак у радњи, што зна г. Драгиша Цветковић, који је био Министар правде. Ја сам њему ту ствар потписану од 50 људи доставио, а и у новинама је било, да је тај фалсификат извршен и да је тај ђевапција добио орден као и његов момак. Није остало само на том, него се тај ђевапција толико занео па каже: „Ја мењам не само банове, него могу променити и министре”. А ја кажем: хвала Богу да тог истог ђевап-

цију пошаљемо за посланика, па ће можда ићи боље.

Тај исти ђевапција у друштву г.г. Ђуре Јанковића и Бехмена није се зауставио само на том, него једнога дана у Банском већу, када је било разговора о мени, г. Ђура Јанковић је рекао томе ђевапцији: „Зовите Ариље на телефон и саопштите да се враћа капетан Гвозденовић у Ариље да покаже Глишићу, како ће војводство да води”. Да вам, господе, то и докажем. Г. Гвозденовић долази у Ариље за капетана и једнога дана треба да се тамо изврше општински избори. Г. Ђура Јанковић и г. Бехмен дођу тамо још пре избора, а ја сам тада био на Сушаку. Тај Бехмен — кога сам ја изабрао 1925 године са 300 мојих људи из Ужица и Пожеге и што ме је коштао 38.000 динара, дође у Ариље и пред 12 људи, колико их је свега дошло на скуп, почео је да говори: Миленка да бришемо, а овога ђевапцију Гојка да поставимо. То је казао Бехмен, — ја ћу дати своју част ако сам слагао. Није ми ни то било жао. Али долази једног дана до општинских избора и наравна ствар, један мој пријатељ, кога не бих требао да именујем, али морам, а то је Светислав (Лика) Станковић из Чачка, који је познат у овим крајевима, латио се на посао око организације, јер је свет хтео пред Бањом да линчује ђевапцију и нису му дали да присуствује конференцији. Исти је Лика обављао све партијске послове у Драгачеву, Чачку, Пожези и Ужицу без Бехмена пошто за њих нико није хтео да чује. Народ је био огорчен, а ја сам због Лике саветовао народу да буде миран и да све трпи. Али шта видимо сада. Долази једнога дана до тога, да против тога капетана Гвозденовића, има стотину тужби и њега ипак нико није могао дирнути нити уклонити....

Potpredsednik Franjo Markić: Ja bih Vas molio, gospodine poslaniče, da privatne porodične stvari ostavite na stranu.

Миленко Глишић (наставља): Хоћу да пређем на друге ствари, које ће г. Стојадиновићу више шкодити него донети користи. Долази се до тога, да се у Ариљској општини бира општинска управа. Дојуре Министри аутомобилима тамо. Срески начелник нареди да се претседник општине, комитови и одборници ставе под присмотру док Министри дођу и оду. Стављање под присмотру општинског часништва народ је озлоједило. Сматрао сам да то треба да отклоним и ја сам казао Лики: Немој дозволити да они овог ђевапцију и капетана слушају, јер ће они изазвати револт и људи ће изгинути. Одмах сам учинио све, па сам и самом Министру Драгиши казао: Не бојте се, ја ћу да водим рачуна да вама ништа не буде. Сазнавши да ће се збор одржати, ја сам похитао из Сарајева где сам се налазио. Да се не би десила каква катастрофа. (*Милан Лазаревић:* Миленко, ти си тражио од „Бате” 40 пари ципела за твоје присталице и гласаче, и кад ниси добио, ти га сад нападаш! Знамо ми то, знамо зашто ти кукаш. — Жагор.) Кад сам тамо нашао Лику Станковића ја сам му рекао: Немој да долазиш, Лико, изгинућете сви. А Лика ми рече: Ја морам да то урадим, па ма било и по цену живота. На то сам му казао: Молим те, ја ћу отићи у Ариље. И кад је дошао тај ђевапција са својим компаноном, маса се толико уздрмала, да је дошло до тога да ниједна глава не би изашла читава. Тада сам оставио кућу

и отрчао доле да се не би штогод десило. Кад је Драгиша дошао, казао је: Шта је ово, Миленко? Ја му кажем: Не бојте се, немојте само са жандармима расправљати. На то сам рекао: Ја ћу бити жртва и ја ћу бити крив. Тако сам спасао ту ствар. Хоћу да кажем тиме какву услугу чине Министри г. Претседнику Владе. Кад је све то било, долази до избора да кандидат, кога Лика кандидује буде изабран. Тај исти начелник, ево овде званичног акта, радио је против тога кандидата и куповао је гласове. Он је 27 људи купио, дао некоме 400, другоме 500, некоме опет 800, некоме 1500 а коме и 2000 динара, и кад није успео да изради оно што хоће ђевапција, него што хоће Лика, онда су казали: Ликин кандидат не ваља, а оно што је радио Бехмен и Ђура, то ваља. Ја сам се с тиме помирио и дигао сам руке од тога.

По избору општинске управе начелник је убадио међу суседне општине да споји две општине да би онеспособио овог Ликиног кандидата и да би изабрао сељака за претседника општине. Тиме је направио заваду између две општине. Мени није стало до тога претседништва. Ја трим много више, него само хоћу да вам кажем, да тај Гвозденовић, који нема никаквих моралних квалификација, који је без школа и који је починио читава чуда по Санцаку, сада је дошао овамо и тако ради. Зато неће бити чудо ако буде и крви. Ја нећу ни тамо, али ћу сутра рећи г. Претседнику због чега је то било. То је било због тога што г. Бехмен сматра да је већи поп од владике и да је већи од Претседника Владе. Он се чак хвалио да је у могућности да ради оно што он хоће против мене.

Дакле, господо, ја нећу да вас замарам, већ хоћу да вас молим да ви, који сте близу Претседника Владе да му кажете какве се ствари чине. Ви знате, господо, за оно: „умиљато јагње две мајке доји” и ако се лепо поступа са једним човеком биће све добро.

Ја морам да поменем тај конзорциум Бехмена, Ђуре и оног ђевапције. Казаћу вам шта је тај ђевапција учинио несрећа не мени него држави. Он је још извршио извесне фалсификате са једним поштаром у Пожеги, неким Раком Аћимовићем. Они су фалсификовали један списак у коме је тај Рако Аћимовић примао 9 година додатак за мртво дете, и место да буде кажњен за то он је добио унапређење.

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine govorniče, prestanite, molim Vas, govoriti o tome šta čevapdžije rade.

Миленко Глишић (наставља): Тај Рако Аћимовић учинио је још једно веће зло. У његовој кући силована је једна девојчица од 12 година и та је девојчица родила дете и то дете је умрло после десет дана, па је умрла и мајка. (Протести). Тај поштар врши отварања писама. Маса чиновника у Београду и Сарајеву добијају сандуцима клековаче, ракије, сланине као државне пошиљке. Све то г. Калуђерчић зна. Ја хоћу да вас замолим, да ми не замерите што сам изнео ту незгуду коју ствара г. Бехмен. Г. Бехмен би требало да буде ту, јер ви Босанци требали би да знате да никада од Бања Луке до Санцака, упамтите то, није било веће самовоље него ове Бехменове. Он мисли да је то његово наследство. Једног дана тај г. Бехмен је казао: ја и ти ћемо се разрачунаати. Па

нека проба. Он је толико зашао далеко да је казао: скоро ће бити да ће ми се мандат угасити. Ако се мој мандат буде угасио поштено, ја нећу ништа против тога имати, али само поштено, онако као што доликује човеку, који је 35 година служио као пример и оном крају и овој држави, али ја нећу дозволити да се један човек толико осили па да ми тако говори. И зато ја овде кажем свечано да га позивам на двобој. (Пљескање на левици).

Господо, нећу да вас мучим више, јер сам казао да ћу се пријавити за реч приликом претреса буџета појединих ресора, али хоћу да замолим г. Претседника Владе да ми не замери ако учиним један апел, да се мало пружи могућности штампи, да се ослободи ланаца, тегоба и мука, да би се мало ваздуха дало. То је у интересу штампе а и у интересу ствари свих нас. Ја нисам новинар али знам да је свету некако лакше кад чује шта су посланици радили, кад чује шта се ради у земљи, а не овако да само читамо ко је добио на утакмицама, на тенису итд.

Ја сам, господо, пријатељ не само ове стране, левице, него сам пријатељ и вас, са те стране. Ми не смемо ову Кућу да осрамотимо. Ми треба пред иностранством да покажемо, да ћемо и у овој муци издржати до краја, да ћемо се загрлити и показати се онако, као што смо се показали и 1912 године. У то име, господо, ја вас све поздрављам. (Одобравање и пљескање на левици).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo, ima reč narodni poslanik g. Milan Kurilić.

Милан Курилић: Господо народни посланици, у овој буџетској дебати истиче се као централно питање, хрватско питање, о коме су говорила многа господа говорници као и мој друг и претседник Југословенског клуба г. Баричевић, који је на један зналачки начин овом питању покљонио највећу пажњу и пошље њега тешка је задаћа говорити.

Док су горња господа то питање и стручно и политички изнели, ја ћу говорити као човек из народа, који по професији нисам политичар.

Ја припадам, господо, оној генерацији нашој у Босни и Херцеговини, кад ми нисмо имали много академски образованих људи и кад је наша чаршија, трговац, механџија и занатлија, водио националне послове, водио их добро и са успехом, па ћу и по овом питању да изнесем уkratко неке напомене и опажања.

У нашим крајевима, т.ј. Босни и Херцеговини, још пре окупације Аустро-Мађарске, још пре Турака, Срби и Хрвати, ако се за такве сматрају католици, живели су као хришћани и кршћани. Живели су као браћа, славили су Божић, славили су Крсне Славе заједно. Чак и ћириловским писмом служили су се. Долази окупаторска Аустрија, смињеног католичка држава. Пошто је скршила отпор 1878 и 1879 године и устанак у Херцеговини 1882 године, она приступа спровођењу своје политике. Знајући да према себи имаде српску мисао, она према њој је све предузимала. Хрватство је требало да буде противтежа Српству. Сав управни апарат, сви службеници од највишег до најмањег били су пропагатори Хрватства, босанског језика. Кроз школе и кроз све институције, плански се радило. Поделили су по вјерама и истим кључем почели оперисати. Срби су осетили опасност и почели давати отпор. Борба за српско-црквену ау-

тономију, касније придоласком школованих људи почела се ширити на свима пољима народне делатности. Почело се с оснивањем певачких друштава, друштава привредно-просветних, читаоница и банака и са издавањем политичких листова. Анексија Босне и Херцеговине збила је све то у једну колотечину. Заједнички иступ са муслиманима, који су такође водили борбу за своју верску аутономију, дигао нас је у прве редове, и кад је аустријска власт дала неку псеудо-аутономију и Сабор, замeтнута је непошtedна борба и на томе терену, предњачиле су група Народова и група Кочићева, која се купила око Отаџбине.

Кад су Билински и Поћорек покушали да оснују владину странку међу Србима, Бернхајтер, аустријски министар, један од признатих политичких људи, који је важио као стручњак за српско-хрватско питање, услед политике која се водила према Србима, изјавио је: „Срби су по свом имовном и културном стању први и најважнији елеменат у Босни и Херцеговини и да је највећа погрешка, што се овака политика води”.

Ово, а и остале познате чињенице, утврђују, да до Видовдана 1914 године без Срба и против Срба нико није могао у Босни и Херцеговини. Наш став према Хрватима био је борбен јер је Аустрија плански радила да нас раздвоји и заведе, али нападај 1901 г. на Србе у Загребу и све, што је у вези с тим рађено, отворило је очи свим родољубима који су у слози и братству Срба и Хрвата видели спас.

Промена на српском престолу 1903 године и долазак славног Петра Карађорђевића на српски Престо потстрекнуо је братско зближење и имао јак утицај на доношење Задарске и Ријечке резолуције које смо одушевљено поздравили. Оснивање српско-хрватске коалиције, анексија Босне, велеиздајнички процеси револуционисали су српско хрватску омладину која је под југословенском заставом почела да протестује. Ничу атентати Лукића, Дојчића, Жерајића...

Долази Балкански рат. Победе Србијине и скептике и малодушне дижу. Осећа се да смо пред одлучним моментима. Аустроугарска то види, спрема паклене планове, а, после бугарског рата, она вреба момент да предухитри то и да Србију, којој су и историја и судбина одредиле да буде вођа и Пиемонт југословенски, смрви.

Дошао је Видовдански атентат на Фердинанда 1914, који је дело наше, господо, дело искључиво нас националиста у Босни и Херцеговини. Дошао је Светски рат. Сви југословенски националисти, претежно Срби, стављају се изван закона. Настаје незапамћена калварија и голгота која траје све до Ослобођења 1918 године ког је српска војска уз помоћ својих савезника и добровољаца извојевала. Долази 1 децембар и Подгоричка скупштина. Овим је и формално било извршено уједињење. С тим је овај кратак историјат завршен.

Сад долази други део извођења уједињења и организовања државе. Како су одлучујући фактори Краљевине Србије извршили тај историски задатак.

При самом ослобођењу ситуација, коју смо затекли у земљи после једног страшног и дугог рата и руске револуције и пропасти моћних царевина, била је очајна. Глад, немаштина, дезорганизација, зелени кадри, нагли преврат. Требало је енергичног и смишљеног напора па да се из

тога хаоса изађе. Србија је још у Балканском рату изгубила цвет своје интелигенције и због мањка те своје интелигенције, није могла да одговори тој својој задаћи, нарочито кад је окупацијом Србије уништен био административно-управни систем. Грешка је Београда била што је на своја леђа примио тешку дужност да неупознат са нашим локалним приликама послужи као машице и да навуче на се одиум. Иза Ослобођења одмах се почело показивати незадовољство са људима који су стали на челу административно-управне власти, а нарочито кад се почело са уским партизанством, чије се кобне последице и данас осећају.

Господо, ја ћу нарочито да изнесем, у Босни и Херцеговини знали су се људи који су водили неустрашиво националне послове, као што споменутих групе око „Народа” и Кочићеве, и око којих су се купили опробани родољуби: др. Никола Стојановић, браћа Грђићи, Ринда Радуловић, Урош Круљ, Атанасије Шола и други, и који су најпованији били, да у одлучним моментима корисно послуже делу организовања државе у овим њеним покрајинама.

Али, господо, дошли су политички пеливани и партијски кортеши да оно патријотско расположење нашег народа, коме је за време рата вређан Краљ, Србија, Пашић, искористе у себичне, партијске сврхе. Дошао је Милан Сршкић као експерт радикалне партије и пок. Пашића за Босну и прво му је било да онемогући све заслужне који су Југословенство као националну потребу истакли и исповедали мир и братство, да их назове дефетистима, издајницима, што је све могао лако са легитимацијом радикалне странке и пок. Пашића. Нарочито се, поред осталих, околио на др. Николу Стојановића, за кога је аустријски генералштаб дао оцену да је од најопаснијих међу српском опозицијом у Босни. То је радио с једне стране према поменутих првацима Босне и Херцеговине, а с друге стране према Спахи и Муслиманима.

Кобне последице оваког наопаког рада баш данас осећају најбоље Срби Босне и Херцеговине, који су доведени у положај да их свако ниподаштава данас, а докле ће то, — видећемо. Какву је јадну политику овај пеливан политички водио, довољно је споменути ово. У децембру 1928 године у Загребу је говорио: „Натераћемо Спаху на чистину, или је Србин или Хрват”, а иза шестог јануара, неколико месеци касније, дошао је у Сарајево и прсато и грлато поручивао: „Ми смо Југословени”. Да није ни једног другог факта, ова је епизода довољна да да карактеристику тога политичког пеливана.

Овде се говори, да су Хрвати запостављени, а ја смело тврдим са овога места, да су и Срби у нашим крајевима запостављени. Цитирао сам вам аустро-угарског министра, шта су Срби били пре рата, а погледајте данас у Босни и Херцеговини, а погледајте Словенију и Хрватску и њихов напредак, па се закључак сам намће. Докле, ово напомињем, — ја Словенији и Хрватској желим још већи напредак, — али ово подвлачим само ради тога да се утврди истина.

Дацацпања генерација у почетку стварања ове наше државе подбацила је, и за неке ствари јој морамо прогледати кроз прсте, јер стварање Југославије унутрање и спољно тако је велико и тешко компликовано дело да се многи унутрашњи

потреси нису могли избећи, па да је, макар ко био на власти. Јер, многи потреси које смо претурили преко главе, нису били последица рђаве државне политике, већ су били последица природног превирања нашег заједничког живота.

Али, нажалост, поред тих потреса, било је и других који су дошли као последица рђава и неспособна владања. За ту рђаву владавину ми немамо права да оптужујемо Србију, јер је Србија, — о којој је г. Баричевић рекао лепо да су јој догађаји манетнули улогу Пијемонта, као што напред рекох, — изгубила цвет своје интелигенције, и није имала ни могућности да одговори тој својој задаћи. Уски кобни партизански режими носе зато одговорност. Они су довели до 6 јануара.

Шести јануар у своме гигантском замаху, у колику није успео, крив је, господо, што шестојануарску политику нису могли ни требали да спроводе људи, због којих је до шестог јануара и дошло, али му је неоспорна заслуга да је партизанству стао ногом за врат.

Недаћа је, господо, у нас у вођењу политике што се иста на пола пута, за 180 гради превртала; недаћа је што смо сви ми и у нову државу и у шестојануарски режим ушли са старим навикама и што су одговорни у већини деловали кроз призму свог личног интереса и личног престижа.

За време дискусије, третирајући хрватско питање, пало је: те да смо ми један, те да смо ми два народа. Сећам се, 1915 године, кад се покојни Фран Супило вратио из Русије, и у Нишу, у хотел „Европи“, одржао збор пред дупке пуном салом. Његове су тада почетне речи биле: „Господо и браћо, ја сам добар кршћанин и, као што добар кршћанин верује, да је свето Тројство један Бог, тако исто и ја верујем, да су Срби, Хрвати и Словенци један народ“. Тада је било толико одушевљење да је после тога омладина ишла пред Талијанско посланство и бацала каменице на прозор. Том је приликом он једном нашем дипломати, кад га је овај питао, какве су његове импресије из Русије, рекао: „Знате, ми смо ти као кад сиромашна родица дође богатој родници и сједи за заједничким столом, а кад богатим рођацима дођу високи пријатељи, њој је мјесто у кухињи са послугом“.

Ово су, господо, дубоке и лијепе речи на које треба нарочито обратити пажњу и подвући их.

За време дискусије пало је: како су Муслимани једанпут Срби а други пут Хрвати. А има случајева и данас: да је један брат Србин, а други Хрват. То, господо, кад не би било ништа друго, показује, да смо ми један народ.

Ја, господо, као националиста, коме је национални идеал био увек изнад свега и у највећим прегнућима и пре рата и за време рата, а нарочито после рата, исповедао сам братство, правду, једнакост, и никад нисам правио разлике у овоме свом деловању између једнокрвне браће без разлике вјере. А што се тиче Муслимана, без обзира на ово вршљање, које се збива, изјављујем да је Ислам унео у наш национални живот лепих особина. Ово чиним што многи који не живе међу Муслиманима, праве алузије које нијесу на своме месту.

Сад да пређем на Владу господина Милана Стојадиновића и на њено деловање. Доласком на власт г. Стојадиновића, као што су и остали ка-

зали, г. Спахо је постао први фактор у нашим крајевима. Он је успео да окупи Муслимане око себе, да масу истих премести и унапреди и понамешта, било као што су му другови из опозиције импутирали под видом панисламизма, било са паролом да се наша држава налази пред преуређењем, па да сви Муслимани треба да буду на окупу, да би сачували своје интересе. Изгледа да начин рада и разне друге индиције то друго потврђују. Ја лично о др. Спахи могу рећи да је конструктиван. Лојално признајем да је учинио за крајеве Босне и Херцеговине много, али све ово што раде његове присталице кривња пада на његову фаталну околицу, и његовог главног помоћника Министра без портфеља, који једну политику води у Београду а другу води међу масама. Копкајући и јаде радећи и све оно што су изнели господа посланици из наших крајева, он је са франковачком средином, на коју се он наслана, унео толико неспокојства међу православне Србе, које они ничим нису заслужили. Јер ми смо преживели 1914 годину, па кад је дошла 1918 година, никоме ни длака са главе није фалила. (Одобравање у сали). Ја сам, господо, доживео да ми у моме родном месту, без обзира на то што сам народни посланик, што сам син тога места и што сам добар грађанин тога града, да ми је један од тих рекао без повода: „Све вас православне Србе треба отерати“. (Гласови са деснице: Ко ти је рекао?) То је један присталица г. Спахе. (Један глас из већине: Је ли он у ЈРЗ?) Па дабоме да је ЈРЗ. Ко је други него ЈРЗ. Господо, ја сам из рада ове Владе, а нарочито оних који ведре и облаче у нашим крајевима, видео, да се чине фрапантне незаконитости. Постоји у моме месту хумано друштво које се зове „Добротвор“ које има за циљ да помаже сиромашан свет у случајевима болести и смрти. И то друштво за сиротињу је учинило много. Оно је имало заштећених пара па је суму од 100.000 динара однело у Муслиманску банку, која се налази у Стоцу, на штедњу. Банка је дошла под удар § 5 да не одговара својим обавезама. Управни одбор овога друштва уплашио се је био за своју уштећевину, за своју крваву уштећевину, па је тражио од фактора банчиних да даду обезбеђење за ово њино потраживање. И двојица главних стубова ове банке, Омер бег и Букић лично су се обавезали да ће друштву у року од три године вратити новац. Рок је истекао 13 августа 1936 године. И тада, када је друштво требало испунити своје обавезе, онда је помоћу онога Министра без портфеља и онога чувенога Бана Јаблановића у Сплиту, поставило комесара, постављен је човек који је аналфабета, а који је иначе кортеш поменуте господе.

Господо, ово није мала ствар. Нека се ради за партију, нека се агитује за партију, ја немам ништа против тога, али овај начин баца ружњу слику и на морал и на њихову одговорност према овој земљи.

Али није само тај случај. Уважени прота г. Петковић, г. Грђић и г. Божић изнели су овде масу чуда и јада шта се ради у нашим крајевима. Вероватно, господо, да је то последица јадне и фаталне политике, која се у нашим крајевима води, што сад стојимо на пола пута и преврћемо оно што је створено, па настаје један јад, кога сад преживљавамо.

Има много случајева о којима ја сад нећу говорити, али придржавам себи право да изнесем

конкретне ствари у специјалној дебати. Међутим, овде морам да говорим о комунизму код нас. Изјављујем унапред да сам највећи противник комунизма и да сам готов да ставим све своје силе у борбу против комунизма. Али, господо, комунизам је код нас законом забрањен, постоји закон, а постоји и Суд за заштиту државе, постоје институције правне и судске власти, које то зло могу успешно спречавати. Ја се, господо, комунизма не бојим с тога разлога што наша земља има као основицу сељака, који је 80% стуб ове земље, који не даје своју земљу, нити свој посед из својих руку. То је код нас најбоља гаранција да комунизам не може успети. Али догађа се нар незадовољстава међу професорима, студентима, ђацима, а вероватно има и плаћених људи од стране Москве, који где год могу гледају да се увуку. Али, господо, у борби противу комунизма наше државне власти, Министарство унутрашњих дела, дужне су да се служе хуманим и дозвољеним средствима. Како се ради у нашим крајевима јадно, ја хоћу да вам прикажем. Пре него што се осврнем на страшне податке, које сам добио са најпоузданијег места, ја хоћу да вам испричам како се прогањају.

На сарајевској првој гимназији постоји професор Бранко Шотра, који припада једној од најпознатијих и најугледнијих и најродољубивијих породица херцеговачких. Тај професор је скулптор, дуборезац, сликар. За њега најмеродавнији фактори кажу: штета што наша земља не пошаље Шотру у иностранство, да се овакав таленат избрази, а не овако да тавори и ради као наставник на првој гимназији.

Он је имао једног школског друга из Загреба. Овај му је послао неку књигу за неког пријатеља. Шотра је књигу примио али је оставио на сто, не расцепивши омот од поште. После неколико дана долази полиција и пита га да ли је добио ту књигу. Он је потврдио да је књигу добио. Кад су га питали где му је, одговорио је: ено је на столу. — Књига је била комунистичке природе. Њега су тада ухватили и четири месеца држали у затвору.

Пред Државним судом за заштиту државе, Шотра је ослобођен. Али у току четворомесечног бављења у затвору, спријатељио се са једним Муслиманом, са којим је био у истој соби. Овога Муслимана пустили су после испод суђења. Њему се тада десила нека несрећа, разболела му се жена или дете, и онда је он дошао Бранку Шотри и молио га, да му да новаца. Бранко му је одговорио, да нема код себе новаца, али ће гледати да скупи код својих пријатеља. И Бранко је скупио тај новац међу пријатељима. Али чим је прва потеря шушнула за комунистима, одмах су ухватили и Бранка зато јер је купио црвену помоћ! А тај исти Бранко Шотра је као сликар у цркви чапљинској овековечно и Краља Петра и Цара Душана и Цара Лазара, а осим тога тај Бранко Шотра пише своме оцу Данилу Шотри за свога млађег брата из 6 разреда „Молим Те, чувај Милу, да не дође у рђаво друштво и да не прими те идеје!“ То неће један комуниста радити, него ће он искоришћавати сваку прилику да пропагира комунистичке идеје.

Ипак њега затварају у апс! Ја идем као народни посланик да интервенишем. Кажу ми да ће га пустити одмах. Али један полицијски писар ми

каже: „Он је опасан, купио је црвену помоћ!“ А ја сам уверен као у Бога, да је честит и прав и да је на правди Бога страдао. Бранко је био три четири месеца у затвору и гледао јаде, шта се тамо ради. Он не само да је дошао пред Државни суд, него су га и пустили испод оптужбе, јер нису имали чиме да га оптуже. Па, господо, не би било чудо, да после свих тих прогона и шикане постаје оберкомуниста, кад се овако са праведним човеком ради!

У Сарајеву је била једна страшна ствар. Мени ћете дозволити, да вам прочитам извесне пасусе из једнога извештаја, који сам ја проверио. (Говорник цитира једно приватно писмо).

Био је штрајк у Техничкој школи. Сви ми знамо од своје младости, да деца у школама негирају Бога, постају социјалисти, комунисти итд. и сви смо ми прошли кроз ту фазу. И ту фазу омладине треба пазити на оку, али поступати са оваквим злостављањима, то наше племе никада радило није.

Шта се све радило за време тога штрајка, ја ћу то да изнесем у специјалној дебати, али ћу споменути само ово:

Кад су због оваквих случајева ђаци 6 разреда прве гимназије хтели да штрајкују, директор те школе Кондићскренуо је пажњу полицији и молио да пошаље 2 агента, једног пред Учитељску школу и једног пред Трговачку академију, да не би било гужве. Међутим полиција пошаље 30 агента са пендрецима, и кад је био на одмору не шести разред, не ови виши разреди, него други, трећи и четврти разред, ови агенти упану унутра и почну да млате све од реда. Кондић, кад је то видео, згрануо се, али је морао да ћути, јер му је био ред да ћути.

Ова наша омладина и студенти и на једној и на другој страни, и у Београду и у Црној Гори, и у Хрватској, и у Босни и Херцеговини, то је наш велики проблем, и тај проблем не сме се затвореним очима гледати и служити се овим методама и пустити робијашима, који су примљени у полицијску службу, да они васпитавају нашу омладину, него треба родитељи, школа и државна власт да једном паметном, ефикасном акцијом нађу пута и начина, да се овоме злу стане на пут. (Живо одобравање на левици).

Али, господо, кад ја овде тврдим да се у нашу полицију увукла маса типова којима ту није место, који нису дорасли за ту службу, ја хоћу да одам признање нашој жандармерији. Ни у једној грани наше делатности нисмо постигли такве успехе као у нашем жандармеријском кадру. Наша жандармерија је постигла такво признање за њен рад да јој могу завидети све европске жандармерије. Има случајева да жандарми ураде и нешто што није добро, али они то раде по наређењу власти. У нашој земљи тешке су прилике. Ја знам, сада је већ два сата, и г. Потпретседник и г. Министар се чуде што ја још говорим.

Potpretsednik Franjo Markić: Ја се ништа не чудим. Samo izvolite!

Милан Курилић: (наставља) Ја ћу, господо, да завршим. Ми живимо у тешким приликама. Те тешке прилике осветлили су наши уважени другови, који су говорили о тим приликама, а нарочито о тешким приликама између нас и наше браће Хрвата. Нама Југословенима је императив југословенство, и императив нам је добра и поштена др-

javna i nacionalna politika. Има их који кажу: То је утопија, то је фикција. Нека раде и једни и други како хоће, али ја морам учинити једну констатацију: да ми идејни југословени морамо бити свесни тога, да се југословенство не може наметнути ни декретом, нити силом, него слободним потхватом одоздо; из народа, а тај потхват ће доћи сам собом, као последица правде, једнакости и братске љубави. Неки вичу и на Београд и на Србију. Господо, треба Београд разликовати; треба Београд поделити у два Београда. Ја сам, господо, кроз 40 година колико радим као јавни радник, сматрао Београд својим Јерусалимом, и догод живим, Београд ће ми бити Јерусалим, али не Београд Бошковићевих педесетинарака, не Београд Бодиев него Београд славом овенчан, Београд оних славом овенчаних јунака који су дали и своје животе да би се створило велико дело нашег ослобођења и уједињења. Ја сам видео онај прави истински Београд на откривању Вуковог споменика, а и ономад на сахрани једног дивног српског пуковника. Ја сам завршио, господо. (Бурно плескање).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, vi i sami vidite, da je vreme mnogo odmaklo, zato ćemo, sa vašim pristankom, nastaviti ovu sednicu posle podne, u četiri sata.

Sednica je prekinuta u 14 časova.

(Nastavak sednice u 16,15 časova).

Potpretsednik Franjo Markić Gospodo narodni poslanici, nastavljamo jutros započetu sednicu.

Reč ima narodni poslanik g. Stjepan Novaković.

Stjepan Novaković: Gospodo narodni poslanici, sa govornice ovoga narodnoga Doma uzimam riječ, da sine ira et studio iznesem svoja kritička opažanja i svoje poglede na predloženi budžet prihoda i rashoda državnog gazdinstva za godinu 1937/38. Budžet po svojoj suštini ima biti ogledalo gazdinstva one institucije, koja ga donosi, a državni mora još da daje vidljive obrise političkog, ekonomskog, finansijskog te socijalnog programa državne uprave. Zbog toga je budžetska debata uvijek najvažnija i najživlja epoha u životu jednoga parlamenta, jer se iz nje zrcali sloboda misli i izražaja narodnih predstavnika o smjernicama narodnog i političkog života te kritika rada odnosne vlade. To je u ovom momentu tim važnije, što su postojeći zakoni o građanskim slobodama u ovoj zemlji nesavremeni i reakcionarni, a Kraljevska vlada unatoč svojih obećanja, ma da je uzvitala buru u prošlogodišnjem zasjedanju, da ishodi ta ovlašćenja od ove Skupštine i iznese ih u skraćenom postupku, — sve do danas nije dospjela ili htjela ni u roku od cijele jedne godine iznijeti. Sloboda štampe u ovoj zemlji stegnuta je cenzurom partijskog režima osobito za Vladi nepoćudne elemente i udruženja, na sav javni život pa čak i na misli i izjave u ovom Parlamentu, simbolu demokratske ideje. Važnost ove budžetske debate značajna je i stoga, što se vrši u vrijeme jedne delikatne unutarnje političke situacije, jer se u našem nacionalnom političkom a po tom i državnom pravcu već gotovo posve jasno ponera novi pravac i otvara nova linija, koja znači preokret ne samo temeljnog nacionalno-političkog pravca nego i zapravo državne strukture. Značajna je nadalje ta debata jer pada u vrijeme teških spoljnih događaja u svijetu kako u pogledu međunarodne političke situacije tako i u pogledu socijalno ekonomskog preokreta.

Prije daljnog svog razmatranja naglašujem moje mišljenje, da se problemi ekonomsko finansijske prirode ne mogu rešavati mimo i bez obzira na ustaljen politički pravac i probleme političke prirode, jer između njih postoji bezuslovna uzročna veza i na osnovu ocjene njihove povezanosti te stvarnih narodnih potreba mogu se stvarati logični zaključci i odluke u budžetiranju državnom.

Gospodo, prije par dana čuli smo ekspozice g. Ministra finansija i saslušali izvještaj odborske većine i manjine, — potonji da dopuni ili rektificira po svom nahodenju ono, što je slučajno ili namjerno izneseno u ekspozice-u g. Ministra, odnosno u samom budžetu i njemu slijedećem Finansijskom zakonu za godinu 1937/38. G. Ministar finansija naglasio je, da su u osnovi budžeta sprovedena olakšanja poreskih tereta na zemljariji te sitnim zanatlijama na selu. Ma i u neznatnom obliku to je uvidavan akt Kraljevske Vlade, nu zašto se je mimoišlo i sitnog trgovca na selu, pa sitnog zanatliju u gradu, koji žive dijelom od zemljoradnje, dijelom od zanata i morali bi se svrstati u stalež zemljoradnika. Zašto tu olakšicu nije g. Ministar predvideo podjednako za sve vrste obradive zemlje (voćnjake, vinograde, bašte) nego samo oranicu. Nije mi to jasno ni dokučivo i držim da je nepravično, pa bi se to moralo ispraviti. U drugom se delu, međutim, ne vidi jasno socijalna porezna preorijentacija, da javne terete što više snose one ustanove i preduzeća koja se najviše koriste ustanovama ove zemlje i to za stvaranje i gomilanje svog ličnog blagostanja i kapitala tim više, što je to većinom strani kapital, koji siše i izvlači narodnu snagu a to su industrije, rudnička preduzeća, novčani zavodi, osiguravajuća društva itd. (Trepče — Našice — Batinjol — Fenix) i slična preduzeća. Nije izneseno što misli g. Ministar finansija po monopolskim kartelima, koji razorno poskupljuju najosnovnije potrebe širokih slojeva našeg naroda i naše narodne privrede. Bezuslovno je potrebno i to hitno da se naša ekonomska i finansijska politika preorijentiše i to radikalno u smislu zaštite interesa širokih potrošačkih slojeva i proizvođačkih interesa maloga čoveka.

Pripominjem da su g. Ministar finansija i g. Ministar pravde pregledali nadalje, neodgodivu reviziju taksa o sudbenom postupku, jer su te, za postojeće ekonomske prilike previsoke, pa potom vrlo često zaprekom da građanin ishodi svoje neosporivo pravo. Napose je nelogična taksa za tužbe po mesnim sudovima do 500 dinara, jer ona stavlja u pitanje i sam opstanak mesnih sudova, kad je osnov takse dinara 30 a često visina utužena ne premašuje tu svotu. Nadalje je nepravično da se zbog preniskog taksiiranja sudskih podnesaka sprovodi kazneni postupak manisanja a u upravnom postupku poziva se stranka na nadopunu takse u roku od 30 dana.

Gospodo, da predem na samo globalno cifru ovog budžeta, koji iznosi okruglo 11 milijardi. — Uvjerena sam, da taj budžet neće biti realan i da daleko premašuje poresku snagu naših građana pa bi se morao smanjiti. Pogotovo je za osudu, što je taj budžet od prošlogodišnjeg još uvećan za 625 milijona dinara.

Uočiv k tomu još banovinske i opštinske daće i poreze, pa terete što proizlaze iz Finansijskog zakona, što koče našu privredu i naš dugom krizom materijalno isušeni narod u dalnjem razvoju i blagostanju preveliki tereti, i zato neću moći glasati za ovaj budžet ma da se on daje državi a ne Vladi.

Gospodo, svi bismo mi radosno odobrali izvesna povećanja vršena za narodne potrebe i u pro-

duktivne svrhe; nu kad narod nema takvog prihoda ni željenog blagostanja — moraju se i državni izdaci stegnuti, tim više, što taj narod nije više u stanju ni da plaća dosadanje terete iz prihoda, već izjeda glavnicu, a to vodi nazatku i propasti narodne imovine i blagostanja. Stalno se iznosi, a i svi smo uverenja da su neodgodive i neophodno nužne temeljite ekonomsko-socijalne i porezne reforme, te privredna obnova zemlje, jer samo to su kanali sređivanju teškog političkog, ekonomskog i privrednog života u zemlji, samo to može biti uspešna odbrana od sve jačeg nezadovoljstva i narstanja haotičnih pojava u zemlji kao preteča boljševičko-anarhičnih nastupa i istupa. Svi smo svjesni, da je stanje najbrojnijeg i najmoćnijeg staleža u zemlji, zemljoradnika, — unatoč Bogom danog, slučajnog povoljnijeg ishoda ovogodišnje žetve i zemaljskih prihoda — bezuslovno teško, u mnogom kraju već očajno, pa smo po pozivu i po savjesti dužni, da mu ga olakšamo i popravimo, jer je on najveći proizvođač i najjači potrošač a on je ujedno odbrana ove zemlje. Taj seljak i selo je danas u stanju propadanja u stanju sve jače pauperizacije i proletarizacije. Ono se uzdržaje što samo izjeda sebe i svoj kapital jer nije u stanju da iz prihoda pokriva najnužnije potrebe svoje porodice i gospodarstva, a gde su još svi raznovrsni drugi javni tereti. Broj takvih sitnih posjeda sa pasivnim bilansom na 1—3 jutra zemlje gotovo obuhvaća 2/3 sviju zemljoradnika. Izgladneo seljak napušta selo i kao bescijen radnik — nezgodan takmac gradskom profesionalnom radniku, — bježi u varoš, da kao obični pečalbar ili nestručni industrijski radnik — nade kakvo takvo uposlenje; da se, izmoren gladu i radom, sa kojim dinarom na zimu vrati kući i nabavi bar neodgodive životne potrebe, prehrani kroz zimu i nastavi do godine istu golgotu, — dok ga gradska memla, znoj i žulj, higijenski i socijalno zapuštenog, prije reda ne preveze na vječni mir i počinak bez grižnje savesti onih, koji bi imali prvu dužnost da se brinu za čovjeka kao čovjeka stvaraoaca i jedinicu državnoga života.

Gospodo, pitajmo se, šta je učinjeno za regeneraciju toga sela do sada i šta je predviđeno ovim budžetom i za taj naš najbrojniji stalež, izvor narodne snage i moć države, — našeg najbrojnijeg poreznika i najjačeg potrošača. Za poljoprivredu predviđeno je u budžetu 110,000.000 dinara na 11 milijuna zemljoradnika, građana ove zemlje tj. 1/10 budžeta na 8 desetina građana! Gospodo, to je porazna politika. Izgleda više iz partijskih pobuda i interesa, no zdravog, stručno smišljenog bilansa po faktičnim potrebama naroda. A ipak, gospodo, onaj koji socijalno prepodri naše selo, koji će ga privremeno reorganizovati, koji će ga kulturno podići i učiniti politički samosvjesnim i zrelim a ne, — po pokvarenim partijskim kortešima, — običnim glasačem, mašinom pojedinih režima i partija, — taj će zadužiti Otadžbinu kao novi njen spasilac. Zbog privredne nerazvijenosti i primitivnog načina poljoprivredne produkcije, nedovoljne ratarske spreme, slabe ili nikakve selekcije sjemena — život je naših seljaka sve gori — sve pasivniji, sve očajniji. Selo naše još ne zna u većim razmjerama za agrikulturnu tehniku i industriju! Mjesto modernih žetelica — žanje starinski srp; mjesto parnih vršilica — konjiči i magarci; mjesto vjeternjaka za čišćenje — prebacuje se žito lopatom, što sam lično razgledao u bogatijim krajevima južne Srbije, gdje je prosječni posjed zemljoradnika daleko veći spram siromašnoga našeg hrvatskog Zagorca.

Poznato ja da u naprednih naroda, u kojima se ne zapinje tehnikom rada, već štedi radnom silom, ne ima toliko umora, a ni toliko praznika kao što u nas. Zemlja se obrađuje primitivno, bez razumevanja njenih plodonosnih tajni. Ogromne površine zemlje ostavljaju se na ugaru — najveći dio ploda mora se prodati zelenašima. Hrana mu je primitivna a gde-gde kurjaci mu pojedju više stoke no njegova porodica, a on nema mogućnosti da se brani. Kuće su mu bijedne, u mnogim krajevima dašcare ili iz blata sa prozorčićima, kroz koje se jedva probija svijetlo i nešto zraka. Djeca žuta — kržljava, stoka slaba i neselektirana, drlja još uvijek u mnogim krajevima drveni plug. Higijena slaba ili nikakva, jer je i zdravlje artikala gospodske trgovine. Rada se i živi kao rob svoga neznanja, svoga teškog ekonomskog položaja i neprobuđenog duhovnog života. Spava u dnevnom odijelu i čizmama (opancima), te često dijeli sa stokom u istoj prostoriji ono malo nečistog zraka, što mu ga je zadimilo kućno ognjište uz koje nema nikakvog namještaja već uz postelju dva tri tronošca. Živi o luku, siru i proji. Žetven mu je prihod slab i često nedostaje ni za prehranu porodice a ni govora o kakvom pretičku za prodaju. Šumě se krče, ali se goleti slabo pošumljuju. Ta sam istinska fakta utvrdio lično po krajevima Južne Srbije, Bosne, Like i Dalmacije. Jednake međutim prilike postoje i u krajevima našeg Hrvatskog Zagorja unatoč zvučnog lansiranja hiljadugodišnje kulture. Naš je seljak kao biser u blatu. Duševno nepokvaren, detinjski bezazlen, nesebičan, gostoljubiv i ponosan na se i svoju naciju. Kakav bi tek bio, da ga ekonomski i kulturno dignemo! Nije dovoljno da ga upoznamo samo sa političkim formulama i izbornim trikovima, već treba da ga upoznamo sa osnovnim zakonima, — Ustavom, jer on ima instiktivni osećaj za politički život — državu i pravdu i jednakost. Sve to pokazuje da kad država neće ili ne može da izvrši misiju regeneracije sela, da podupre to barem izdašno putem ispravnih zemljoradničkih zadruga.

A što su za sve to preduzele naše vlasti ili Kraljevska vlada da samo u kratko prikažem:

1) Agrarno pitanje, ta rak-rana u našoj zemlji, još danas nije definitivno riješeno, ma da su troškovi komisija, plata i sviju raznih izdataka približili se vrijednosti pod udar agrarne reforme uzete zemlje. Niti je vlasnik naplaćen, niti je seljak zemljom snabdeven ni razdužen.

2) Ne iznenaduje nas toliko disproporcija cijena proizvoda privatne industrije od cijena poljoprivredne proizvodnje, — što je velik razlog propadanju zemljoradnika. Nu za najtežu je osudu, da do sada država nije nastojala barem približiti cijene državnih monopolskih artikala, koji su cijelom narodu od vitalne dnevne potrebe (sol, šećer, žigice, petrolej, duhan). Mnoga seljačka zadruga, jer nema šta da unovči, služi se jeftinijom marvenom soli za ljudski užitak; da ne ostane u tmuni — pali trajnu luč; odriče se šećera i puši razne zdravlju škodljive trave umotane u novinski papir.

Gospodo, da li je to potrebno u državi, gde seljak sadi sladornu repu i duhan i prodaje ih državi ili povlašćenim poduzećima uz bagatelnu cijenu, a plaća za 20 najprostijih cigareta 4 dinara, za kgr. soli dinara 3.50, za kgr. šećera 15.50 dinara, za litar petroleja 7 dinara, koji stoji najviše 1 dinar? Zar je preče potrebno, da se strancima prodaju fine eksport cigarete za pola cijene, ili pomaže korupcija na domu,

nego da se uz jeftiniju cijenu poveća konsum na domu?!

3) Nisu li u disproporciji javni tereti, državni kao i samoupravni, sa današnjom cijenom poljoprivrednih proizvoda, koji su spali na 1/3 u roku od par godina, a tereti su ostali isti, ili čak i povišeni.

4) Rešenje razduženja seljaka i ako je bilo benevolentno sa strane Kraljevske vlade, nije postiglo svoj cilj. Seljak je izložen birokratskim propisima i veksacijama, — određen prvi korak otplate je neodrživ zbog prekratkog vremena i on se produžuje ad kalendas. Od predmnijevane sume za prvi obrok od dinara 150,000.000 nije uplaćena ni 1/5 — a misli li Kraljevska vlada ostale 4/5 staviti moguće van zaštite i dopustiti, da im se na munti proda i zadnja gruda zemlje i kućica!

Privilegovana agrarna banka izniće jedina svoju korist — a provincijalni novčani zavodi moraju redom likvidirati. Seljak je postao nemoguć platac dosadanjeg duga; a da li mu je igde otvoren kredit da restaurira svoje gospodarstvo, kad Narodna banka ni Hipotekarna banka u tom pravcu ne daje kredite. Tjeramo ga ponova u ruke zelenaša i lihvara.

5) Slabljenju naše privrede u mnogom je doprinijela i pogrešna trgovinska politika koja se rukovodi više interesima industrije nego agrara. Pitanje regulisanja stalnih tržišta i pitanje pogodovnih voznih tarifa, uredenje izvoza traži više hitnosti, stručne spremne i agilnosti da se poluče povoljniji rezultati i odklone često visoke štete naše privrede.

6) Treba podvrći reviziji carinsku i tarifnu politiku, jer su obe antiagrarne i pogoduju više industriji, koja je u našoj zemlji većinom u rukama stranaca.

Gospodo, ni u prosvjeti ni zdravstvu ne vodi se zdrava, svrsishodna agrarna politika. Finansijske takse zatvaraju put prosvjeti, koja mora biti narodna i slobodna.

U brojnim školama stvara se činovnički kadar, koji ova država kraj neracionalne raspodele rada i glomazne administrativne tehnike ne može više apsorbirati. Stvara se tako intelektualni proletarijat, koji se, posve razumljivo, priklanja, zdvojan i očajan na svoju budućnost, revolucionarnim idejama i njenim udruženjima, jer nema skoro izgleda za zaposlenje i obezbedenje života: Tomu naprotiv nemamo — barem ne u bilo kakvoj proporciji — praktičnih agrarnih ili obrtnih škola, koje bi, po uzoru naprednih Holandeza, Iraca, Nemaca, Čeha itd., taj podmladak vodila svom poljoprivrednom pozivu, a ne u birokratiju, da racionalnom ekonomijom dignu kapacitet poljoprivrednih proizvoda po količini i kvaliteti; da selekcijom i stručnim uzgojem podignu stočarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo, pivničarstvo i prekinu primitivni nerentabilni način sadašnje ekonomije. Građanske škole, po sadašnjem svom tipu i osnovnoj nauci, ne odgovaraju praktičnoj svrsi i izgubiti će osnov svog opstojanja. Broj učenika padati će postepeno, jer se je odstupilo od opšteg stručnog smjera. Narodne osnovne škole još sveudilj vrše obuku po nehigijenskim privatnim kućama i još sveudilj postoji potrebno načelo da deca idu za školom a ne obratno, a jadni učitelji još su uvek izloženi gonjenju ne priklone li se svakom režimu. Potrebni su nam praktični zimski tečajevi, pučka predavanja, uzorna gospodarstva, rasadnici voća i šumskog bilja u svakom srezu; napose selek-

ciji sjemena, stoke i svima ima se posvetiti puna pažnja i jača agilnost kako narodnih učitelja tako i stručnih ekonomata, te marvenih lekara. Ambulantno liječenje marve neodgovodivo je diktat općeg interesa, jer seljak nema mogućnosti da plaća posebno veterinaru i lijekove — i da izliječi jednu kravu, mora prodati drugu ako je još imal!

7) Zdravlje ljudsko, to najdragocnije blago, postalo je predmetom luksuza i trgovine. Preko 60% djece rada se bez lekara i babice, jer su ljekovi i ljekari skupi, daleko od sela i sirotinje. Bolnice su rijetko posute a i tamo osiguran je prijem tek onima koji predujme na račun bolničkih troškova, jer se za siromahe teško naplaćuje trošak bilo od države bilo od banovine. Mnoge samoupravne bolnice ugrožene su u opstanku upravo zbog toga, što im se potraživanje ne isplaćuje. Pripominjem, međutim, da seljak i građanin strahuju od bolnice zbog tih naplata a napose je nepravično, da on mora za slučaj zaraze često poviše članova uputiti u bolnicu i za njih plaćati bolno-opskrbne troškove. Mislim da treba hitno pristupiti i odlučiti da za slučaj epidemija, zaraznih i veneričnih bolesti lečenje kao i preventivne mere zdravstvene snosi država. Uz to nema sistema ni pravog nadzora u bolnicama, jer nema ni savremenog zdravstvenog zakona, već je zdravstvena služba upućena na zbirku, bolje da kažem zbrku nego zbirku od 23 knjige skroz kontradiktornih raznovremenih odredbi i naređenja, iz kojih se ni najbolji stručnjak gotovo ne spoznaje. U jednoj su bolnici na 150 kreveta 3 lekara, u drugoj 8! U jednoj stegnuti broj pomoćnog osoblja, u drugoj preobilan. Usud i život mladih lekara očajan je, jer se gotovo za njih ne brine ni Vlada ni njihovi stariji drugovi ni udruženje ni komora liječnička, već ih se iskorišćuje do krajnosti kao pečalbare, ne pitajući da li je sit ili gladan, da li je dostojno staležu obezbeden.

Uz to kad zacari politička strast u pojedinoj bolnici, onda su prilike bolne po bolnicu, personal i bolesnike očajne, što već nastupa u našim krajevima sa svima zlim posledicama. Lječnička komora i vlasti prezaju da uspostave red, jer ima još jedna druga vrhovna komanda kojoj to pogoduje.

Naš narod ima prirodni smisao za zadrugarstvo i solidarizaciju, i ono je po njegovoj psihi i raspoloženju najpodesnije, da u tom užasnom, haotičnom i besprimernom sudaru ekonomskih interesa, u ovoj vrtoglavi ideji i planova, u ovom bezumnom naprezanju svih naroda, nađe izlaz iz krize ekonomske, političke i socijalne, — posluži državi za hitno i uspješno sredjenje i smirivanje naših ekonomsko-socijalnih i političkih problema. Lokalne bi zadruge imale osim proizvođačkih i kreditnih poslova podnašati predloge i osnove za prinudnu komasaciju zemljišta, drenažu, amelioraciju i katastar, osnove za elektrifikaciju, saobraćajne arterije, te osnove za poljoprivrednu trgovinu i industriju i obnovu šumske goleti, pa i općom narodnom snagom u vreme, kad sve više sjekira ruši općoj klimi i higijeni potrebne komplekse šuma. Time bi se podigla kultura, ekonomska i higijenska vrednost ove zemlje. U dužnost zadruge ulazilo bi podizanje higijenskih seoskih domova uz, u tu svrhu, kreiranih fondova.

Za sve to bi trebalo u Ministarstvu osnovati institut za socijalna proučavanja, koji bi informativno i savjetodavno djelovao. Taj bi institut prikupljao potrebne podatke za nacionalnu urbanistiku i folklo-

ristiku te indikativni i statistički materijal, prepušten sada neupućenim općinskim delovodama.

U dalnjem izvođenju opšteg plana za asanaciju sela treba obavezno odrediti i osigurati finansijski: 1) da svaka općina ima svog lekara, babicu i apoteku; 2) urediti putujuće ambulante za unutarne bolesti, venerične i zubnu tehniku; 3) podizati seoska kupatila, i 4) osnovati obavezne opštinske škole za domaćice, jer je prehrana na selu nezdrava i ne-tečna zbog neznanja.

Aktivitet raznih privatnih zdravstvenih akcija imao bi se međusobno povezati i solidarno uplivati na smjernice narodne higijene (Crveni Krst, Društva za čuvanje narodnog zdravlja, zdravstvene zadruge it.d.).

Sve je to potrebno tim više, jer nam statistika pokazuje stalno propadanje srednjih redova zemljoradnika. Samo od 1920—1931 god. propalo je 32% malih seoskih posjeda, jer mu je rad nerentabilan a sitno gospodarstvo skućeno i opterećeno većim režijama, pa mu prihod zaostaje na istoj plohi zemlje prema naprednim zemljama: Njemačkoj za 50%, Danskoj 100%, a Irskoj 140%.

Proizvodi su našega sela, pored sveg njegovog prirodnog bogatstva, slabi, nesavremeni i skupi i zbog toga nesposobni za konkurenciju: a) stoka je mršava, bez izbora i rase; b) mliječni proizvodi, po ukusu, čistoći i estetskom izgledu, zaostaju za švajcarskim i danskim.

Našoj masti konkuriše kanadska; pšenici konkuriše američka i druge; drvu konkuriše Rusija; voću konkuriše Kalifornija; vinu i grožđu konkurišu: Grčka, Italija i Francuska.

A sve to, jer nemamo škola za preradu mlijeka, ni voćnih eksportnih kurseva, škola za preradu mesa i ostalog živeža, tečajeva za racionalnu ishranu ljudsku i stoke.

Komunalna i socijalna politika sela i grada to je područje i težište buduće državne politike!

Gospodo narodni poslanici, preliminirane stavke u budžetu Ministarstva građevina daleko su nedostatne, da se udovolji teškim i neodgodivim narodnim potrebama u tom resoru.

Saobraćajne arterije, ceste i putevi, u sadanjem stanju, prema našem nalazu a poraznoj spoljnoj statistici, očajne su, a gdje gdje već nemoguće za pravilan odvoj prometa na štetu ugleda države, na štetu interesa građana, na smetnju turizma i životnog saobraćaja. Statistika nas vodi među sadanjim državama Evrope po toj životnoj potrebi, koja je sama po sebi ogledalo napretka i kulture države.

Regulacija rijeka i potoka, tako državnih kao i samoupravnih, vrši se bez plana više za opsjenu po najpače iz političko partiskih motiva i to samo u izvjesnim krajevima, dok u glavnom: nabujale rijeke, osobito u našim krajevima, kao sada, ugrožavaju sela i gradove, ruše ceste i uništavaju posljednju imovinu bijednog seljaka, radnika i zanatlije — zemlju i kućicu. Uspjelo mi je da o opstojnosti navoda mojih interpelacija potom pitanju u mom kraju lično uvjerim g. Ministra Kožula i da mu na terenu pokazem narodne nevolje a biću mu zahvalan ja i narod ovog kraja, ako tim potrebama barem donekle doskoči, tim više, što smo zgodom ove budžetne debate čuli horendne stavke utrošene za asanaciju pojedinih srezova u južnom djelu države, čemu ne prigovaram, nu ističem da za ovdješnji kraj Zagorja, Međumurja i Podravine nije dano ni koliko za jedan

tamošnji srez i to ne samo prošle već diljem prošlih godina.

Gospodo, još je na veću bruku, kad to biva u državi koja obiluje kamenom i jevtinom radnom snagom, ako se već ne prihvaća uporaba prisilne radne snage. Što bi tek bilo da smo u ruskim stepama! Velika je smetnja još i u tome, što je uzdržavanje cesta otežano i samoupravama, jer, dok za prevoz luksuzne industrije postoje pogodovne željezničke tarife, za kamen tućenac i posipala za javne ceste, općine i za najbliži prevoz naplaćuju 200 do 300% vrednosti kamena. To je i glavni razlog slabom stanju cesta u Zagorju, Međumurju i Podravini!

Gospodo, Zagorje i Međumurje spada u najnapučenije krajeve Jugoslavije. Na kvadratnom kilometru stanuje preko 200 duša. Siromašan ekonomski jer mu je prosječni posed 1—2 hektara slabije zemlje on je po svojoj prirodi i tradiciji otporan i izdrživ do krajnosti spram nepravde i vičan na suhi kukuruzni kruh. Priznajem nešto tvrdoglav, on je bio vazda ponosan na svoju slavensku hrvatsku rasu i individualnost, i nju je unio čistu u našu ujedinjenu državu, pouzdav se u svoje pravice, slobodu i ravnopravnost. Nepokretan sa svoje bjedne grude — znoji se i muči, da prehrani brojnu obitelj, u čemu ne treba Musolinijeve propagande za množenje, jer od 6 djece na više je statistička brojka obitelji tog kraja. Gostoljubiv i zahvalan svakom, komu želi pomoći zavolio je, izuzev tipičnih plaćenih zloduha, tu državu, Kralja a jednako i seosku braću Srbe i Slovence, o čem su svjedoci oduševljeni dočeci Blagopokojnog Kralja u Zagrebu. Moram spomenuti da je prvi spomenik, i to veličanstven, podignut Blagopokojnom Kralju baš u gradu Varaždinu, za koji nije ništa traženo ni od koga i ja nisam mogao skloniti ni jednog od članova Vlade da dode i da moralnog uporišta tome kraju. Razočaran mnogim nepravdama — nejednakosti i opasnim izigravanjem i nadmudrivanjem — oćutio se zapostavljen — zaboravljen u vlastitoj državi, i silom prilika skrenuo je u opozicioni politički kadar u nadi da će popraviti svoje ekonomsko i socijalno stanje; uveren da će stapanje duše u puno jedinstvo, u slozi i ljubavi sa braćom postepeno nastupati. Postupci dosadašnjih režima nisu stvorili preduslove za to duševno amalgamisanje, nego potencirali već bolno stanje. No i u eri nagoveštenog stišavanja i smirivanja, greši se i dalje. Zagorje i Međumurje puni su ugljena, djelom drvenog, djelom kamenog. Brojni rovovi posuti su gusto i u njima je našao taj siromah seljak mogućnost kakve takve zarade, da tako uz onaj mali prilog zemlje prehrani brojnu obitelj. Opstanak tih radnika pomagala je država preuzimanjem ugljena za željeznički saobraćaj, jer privatni konsum nije dostatan te robe trošio. Zlosretnom državnim politikom, koja nije držala u vidu socijalni i ekonomski deo ovoga kraja, svedena je nabavka ovih rudnika na nulu. I tako je redom obustavljen pogon u rudnicima Konjčšina (400 radnika), Ivanovo Polje (200 radnika), Golubovec Stari (150 radnika), Završje (200 radnika) a sada i Beletinac (sa 200 radnika). Prema sadanjem stanju moraće obustaviti rad još i drugi rudnici, a bilo bi poželjno dobiti na uvid statistiku o državnim nabavkama ugljena i inih potreba, da se vidi puno zapostavljanje interesa ovih krajeva. Očaj naroda je razumljiv, a nezadovoljstvo u punom siromaštvu kad nema kruha ni zaposlenja, ni mogućnosti iseljenja, stvara pogibeljnu psihozu, spremnu na svaki ispad. To molim, da Kraljevska Vlada uoči i za vremena

doskoči, da ne bude prekasno, jer je vazduh pun elektriciteta.

Kad sam već kod radnika, dozvolite, da se do-taknem radničkog pitanja uopće. U Jugoslaviji ima oko 1,800.000 radnika koji zbrinjuju još barem 2,000.000 članova obitelji, dakle broj koji zaslužuje ozbiljnog uvažanja i brige. Radničko se pitanje manifestuje u dve jasno odelite grupe; jedna predstavlja niz praktičnih minimalnih zahtjeva, koji idu za tim da podignu opšti nivo radničkog života u sadašnjici — nivo socijalan, finansijski, zdravstveni i kulturni. To je pitanje nacionalne i internacionalne socijalne politike. Drugi je deo radničkog pitanja njegov maksimalan program, koji ne zavisi od kakve reformističke akcije, već od sopstvene snage radničke, a oscilira na većoj ili manjoj nemoći vladajuće klase da se odupre jačini zahteva radničkih klasa. Polazim sa stanovišta, da je borba radne klase za puno ispunjenje njenoga programa isto toliko kulturna, koliko i pravična. Svaki dinar u povećanju nadnice to je jedna kulturna pobjeda za sve nas, to je korak bliže jednom boljem životu, čovečnijoj ishrani, rasnoj regeneraciji i stvaranju bolje mogućnosti za duhovno i fizičko usavršavanje; to je pobjeda zdravlja i opšteg progressa naroda i države. Tim uverenjem primio sam znanju i Uredbu Ministarstva o minimalnoj nadnici za koju će praksa pokazati njenu vrednost. Na socijalnoj je politici još težak zadatak raznih reformi, među kojima iskače sprovođenje u život i Zakona o osiguranju građana za slučaj nemoći i starosti kao u Francuskoj, Danskoj, itd., a naglašujem, da je pogibeljna taktika političke vlasti uređivati nadnice inspiracijom štrajka odozgo!

Koliko radnici ostaju dulje neosigurani, u toliko će teret njihova pomaganja pasti na državu i opštine a, posredno, i na sve ekonomski slabe klase. Slabi li potrošačka snaga radnika i seljaka, oslabiće još više privredna proizvodnja, a u vezi s njom povišić se besposlica. Ovaki kobni ciklus završava samo katastrofom. Iz naprednih radničkih redova potiče svaka plemenita inicijativa, potiče borba za kulturne, zdravstvene i prosvetne reforme preko njihovih organizacija, koje su najsposobnije i najžilavije za izvođenje staleških reformi.

Bez predrasuda i klasnog egoizma moramo se zagrijati za poboljšanje života radničkih klasa, jer od toga zavisi zdravlje radenika i njihovih porodica, njihov kulturni napredak, njihova radna sposobnost, njihova potrošačka moć i njihova najznačajnija uloga u proizvodnji. U tome neka nam služi dobrim primjerom konzervativna Engleska, koja unatoč svojih tradicija prednjači u radničkom osiguranju i obezbeđivanju, ali zato taj radnik poštuje i voli svoju državu!! Avet nezaposlenosti nije još uklonjena ni za profesionalne radnike, a za njima stoje legije običnih radnika bez posla i hrane. Berza rada i opštine vrše u okviru svojih budžeta izvjesnu pomoć, nu ta je povremena i svršava se velikim djelom da se gladan u besposlici šalje u zavičaj, da tamo dalje gladuje, jer obično tamo ne ima ni krova, ni obiteljske veze ni posla. Država — banovine, gradovi i opštine zvane su da iznesu program za suzbijanje nezaposlenosti i da ga privedu u djelo.

Gospodo! Prigovorio sam s pravom, da predloženi budžet prelazi ekonomsku privrednu snagu naše zemlje. I unatoč visokog uvećanja od prošle godine nije u tom budžetu Gospodin Ministar finansija — i sam bivši činovnik — predvidio uvažanjem postojećih prilika, gdje su životne potrebe poskočile sa do

30% bezizlaznu situaciju javnih činovnika. Čak im se usteže još „Uzunovičeva poplava“ kraj postepenih sniženja beriva!!! Materijalno stanje činovnika važno je za cijelu državnu upravu, prosvetu, sudstvo i privredu. Činovički zakon od 1 aprila 1931 a napose Uredba od 19 septembra 1935 pogodila je ekzistenciju porodice i djece državnih i samoupravnih namještenika, — pogoršala materijalno stanje stečeno zakonom iz 1921 i 1923 godine a da zato nije bilo faktičnih preduslova. Posljedica: zaduženje — nehaj i nemar u službi — korupcija i zločini, koji se dnevno gomilaju i bacaju u očaj brojne porodice u velike našom krivnjom i propustom. Samo poštanski činovnici Savske banovine imaju sudski predbilježeno 10,000.000 dinara zabrane na plaću. Toj predbilježbi treba pribrojiti barem još toliko predbilježenih dakle 20,000.000.— samo za činovički poštanski kadar jedne banovine! Mislim da to dovoljno ilustruje očajno stanje javnih činovnika!

Gospodo! To su porazne činjenice, koje vode do katastrofe mnoge činovičke porodice sa brojnomo djecom, jer procenat smanjenja prinadležnosti sa brojem djece raste — umjesto da se protivno dešava po principu socijalne pravde i potrebe. A socijalna je uredba i po tom što pogada baž najniže kategorije. Rešenje tog pitanja je neodgodivo i hitno i treba mu odmah pristupiti. Jednako je nepravično i neosnovano propisivanje beriva sa strane Ministarstva samoupravnim činovnicima, jer već jednom mora da zavлада demokratski princip u državi, gdje se frazama o demokraciji već ispunio sav politički vazduh, a ne poštuje samoupravno pravo gradskih opština, koje najbolje znadu svoje privredne prilike i finansijski elasticitet te sposobnost i valjanost svog osoblja.

Viša vlast ima da nadzire, da li se samouprava kreće u zakonskom okviru, ali nema prava u demokratskoj državi da oktroiše svoje odredbe unutar te samouprave. Jednako je nepravično, da imamo višestrukih penzionera, penzionisanih po raznim zakonima, te visoki činovnici sa penzijom ranijih godina ne primaju ni penzijske prinadležnost služitelja po poslednjim penzijama.

Da li je to pravilno; da li to služi ugledu te države, to, gospodo, prepuštam vama. Izjednačenje penzionera stvar je pravičnosti i humanosti, a hitno uređenje penzija, posle penzionisanja, pitanje je ugleda države, koja dozvoljava, da njen nameštenik godine čeka na doznaku penzijskih beriva, izmoren, jer nema kredita da prehrani sebe i porodicu. Invalidsko pitanje takode još uvek nije pravilno riješeno, i dok još na sramotu naše junačke zemlje obilaze ratni bogalji da traže milostinju po kućama, djeca mnogih ratnika ne dolaze godine do tužnih penzijskih prinadležnosti, izbijaju sramotne afere i kazneni postupci prema vampirima, koji izjedoše prevarno invalidske penzije. Ako još, gospodo poslanici, napomenem da je ova Kraljevska Vlada navijestila skore slobodne gradske izbore, onda dozvolite mi da pitam da li će ta sloboda i demokratski duh izvirati iz reakcionarnog zakona o gradskim opštinama, iznesenim pod autoritativnim režimom 1934 godine, koji u formalnom i materijalnom pogledu ne odgovara ni načelima samouprave, ni načelima dekoncentracije ni demokracije. Izbor gradskog vijeća vrši se javnim glasanjem. 2/3 vijećnika bira se, a 1/3 se postavlja. Pitam kakav će odnos postojati u tom nehomogenom Gradskom veću i ko će se primiti imenovanog položaja. Samoupravne fi-

nansije nisu ničim zagarantovale potreban prihod gradskim ni seoskim opštinama, pa je pravilan ekonomski finansijski život u pojedinim opštinama već nemoguć, u toliku više što se 2/3 posla vrši za državu i banovinu bez svake otštete i naplate.

Zaključci Gradskog veća i do sada vezani su na razna odobrenja raznih ministarstava i dok se ta odobrenja ishode, prolazi skoro potreba realizovanja izvesnog predmeta. Delokrug banovina stegnut je na posrednu ulogu a rad banških veća posve iluzoran. Što više zalazi se čak u maksimiranje beriva gradskih nameštenika bez svakog mjerila. Hitna je potreba revizije toga zakona i da se ujedno iznese zakon o samoupravnim finansijama.

A sada, gospodo, dozvolite mi da se ukratko pozabavim političkom stranom budžeta. Kraljevska vlada prema svojoj prošlogodišnjoj deklaraciji i čestim, čak i kontradiktornim izjavama pojedine gospode ministara, obećala je: uvođenje u zemlji punog parlamentarnog režima u demokratskom duhu i u duhu političkih građanskih sloboda. Prema tome: Zakon o štampi, Zakon o zborovima i sastancima, Zakon o izboru narodnih poslanika, Zakon o banovinskim samupravama i Zakon o gradskim opštinama.

Zatim: likvidiranje stanja koje je stvoreno posle 6 januara 1929 godine pod autoritativnim režimom i ispravku nepravilnosti iz ranije državne politike počev od 1918 godine. Potom: smirivanje duhova i ublažavanje zaoštrenosti u verskim-plemenskim i međupartijskim odnosima. U spoljnoj politici što tiješnju saradnju u vezi sa našim saveznicima i prijateljima.

Zatim je obećala rešenje danas toliko često pominjano hrvatskog pitanja. U tom pogledu biću kratak. Kraljevska vlada, ma da je za izvođenje toga programa izazvala buru u Parlamentu i Senatu i dobila ovlašćenje da ove bezuslovno potrebne zakone u demokratskom duhu iznese, ona ih sve do sada, ne znam iz kojih razloga, nije donela, ma da je mogla biti sigurna da ćemo ih mi jugoslovenski nacionalisti, budu li oni dobri i izdani u okviru Ustava iz godine 1931, sa veseljem dočekati, jer su oni hitni i po zemlju potrebni. Očekivali smo da će što više ova Kraljevska vlada i pored tih zakona i ranije iznesenih potreba, doneti i Zakon o istupima, koji je već prije godinu dana u načelu prihvaćen. Ja mislim da je Zakon o istupima važan zakon i zato držim da je krajnje vreme da pristupimo tome zakonu, jer će taj zakon mnogo doprineti smirivanju tih naših političkih trzavica i napraviti u tom pogledu jedan korak dalje u progresu narodnog jedinstva i jedinstvene uprave u zemlji.

Gospodo, zakon o sudijama zagarantovan Ustavom nije, kao *lex specialis* za utvrđenje i uredenje sudijskih odnosa, još iznet na rešavanje. Državni savet je poništio zakon o stalnosti sudija tako dugo, dok se ne iznese taj *lex specialis*. Neću da ulazim u to pitanje, da li je tome vreme i da li je potreban, ali kad je Ustavom zagarantovana ta stalnost, onda je potrebno da se u jednoj demokratskoj zemlji to i sprovede, ako je se prešlo slovo *a* onda ima da se pređe na slovo *b*.

Zakon o zaštiti malih obrtnika i trgovaca, pa, zatim, toliko puta spominjani zakon o korupciji nije još ni u ovom režimu iznet, jer ili te korupcije uopšte nema ili se neće taj zakon donijeti iz drugih kojih razloga!? Sve te potrebe narodne Kraljevska

vlada, zabrinuta izbornim i propagandnim partijskim poslom, nije dospjela izraditi i predložiti ovoj Skupštini.

Parlamentarni režim sastoji se u vrlo slabom radu. U dve godine jedva je bilo oko 80 radnih dana sa slabim interesom i slabom posjetom, napose članova Kraljevske vlade kao i g. g. poslanika iz partijske većine.

Sloboda kretanja narodnih poslanika, prema Ustavom zagarantovana i običnim građanima, nije poštovana, čak je pogaženo i imunitetno pravo zaštite poslanika, te su isti, protuzakonito, prije izručenja Narodne skupštine, hapšeni. Prepuštam, gospodo, vašem sudu da li će ta crna biljega ostati i dalje na našem obrazu u ovom Parlamentu! Sloboda štampe postoji tek za režimske partije i po njima pogodovana lica i udruženja, dok je čast i ugled ljudi iz opozicije izvrnut dnevnom napadaju sa svih strana bez mogućnosti zakonske odbrane.

Poslednji opštinski izbori izvršeni su kod nas sa raznolikim operacijama i trikovima na terenu, sve u duhu demokracije i slobode!

Vlada je načela likvidaciju autoritativnog režima puštanjem svijuju ventila, nu otrovna para slegla se na autoritet vlasti, koji je u našim krajevima postao iluzoran i nastaje hitno pitanje, kako da se pravilno stanje uspostavi. O tom sam podnio još u aprilu 1936 godine interpelaciju za razne nepravilne čine na g. Ministra unutrašnjih poslova, koji do danas nije uspio da prikupi podatke i da mi da objašnjenje. Ja ne kanim ponova te čine a ni nove da iznosim, jer neću da budem iluzoran, ali vam samo kažem da pretsednik opštine pred spomenikom Ilirca Gaja, za vreme dok se kupi svet, peva izazivačke pesme... To su sve naše bolne rane koje traže hitno izlečenje. A mi, koji se tamo vrtimo kao piškori na žaru ostajemo verni Jugoslovenskoj ideji, pa makar ju platili svojim životom, jer ideja će ostati vječna. (Pljeskanje na levici).

Komunistička aktivnost, po priznanju same Vlade, sve je jača, a ta ne operiše maslinovom grančicom. Odnosi među političkim partijama nisu ublaženi i sredeni. Verski konflikti su izbili jače nego ikada ranije.

Držim, gospodo, da bismo svi sa veseljem pozdravili uspeh bilo ove Kraljevske vlade bilo kojega drugoga spasioca sadašnje političke i ekonomske situacije, pa da nastupe snošljiviji i pomirliviji plemenski odnosi. Međutim, nažalost, baš za ere ove Vlade što je mislim očevidno svima zaoštrenost plemenska dostigla je svoj vrhunac i iznela stalno previruće hrvatsko pitanje pred neodgodivo rešenje.

To je pitanje osvetljeno suviše detaljno raznim predgovornicima i neću da iznosim i ja historijat sa svima posledicama, i da zamaram ovu Skupštinu i Vladu.

Podvlačim i naglašujem, da svi radnici u našem javnom životu, a napose mi članovi ovoga visokoga Doma moramo nastojati i forsirati, da se sprovede u život politika koja ne rastače narodne snage, — ne destruktivna, već konstruktivna, — da se uvede u život politika, koja uči, politika koju ne vodi mržnja, strasti i osvete, ni teror ni sila, nego politika, koju diktira ljubav, sloga i razum: demokratska politika, koja će prikupiti sve narodne snage, da s uspehom izvršimo one zadaće, koje sada čitava nacija i država nameće, a da pri tom osnovni principi države ostanu nepovređeni. Prirodni socijalni zakoni u svome histo-

rijskom razvoju, uz živu riječ i rad naših narodnih apostola, te narodnih heroja, na čijim kostima počiva ova država, — doveli su do ujedinjena Srba, Hrvata i Slovenaca, doveli su do 1. decembra 1918. godine.

Konstitucionalni akt velikog našeg Kralja Mučenika od 1. decembra 1918. godine je istorijski akt i time je postao najviši zakon za sve i svakoga građanina ove zemlje.

Priznao je narodno jedinstvo Jugoslavije i veliki vođa seljačkih hrvatskih masa blagopočivši Stjepan Radić, kad je ušao u Vladu 1925. godine, a sada to poriče današnja opozicija. Zlim udesom, razdeljeni vekovima, ušli smo u zajedničku državu sa raznim mentalitetima i običajima. Zlosretna centralistička teza vladanja sa svima zlim porocima iskrsla je hrvatsko pitanje odmah iza Vidovdanskog ustava. U sukobu nacionalnih ideja i materijalnih interesa, u borbi za pravdu i pravičnost stvaraju se dva borbena centra: Beograd i Zagreb. Mešetarenje Beograda, nadmudrivanja i neiskrenost, ucjena brata protiv brata, sipala je ulje na tu vatru. Jaz se produbljuje, — nezadovoljstvo hrvatskih masa vešto potstrekavano sve više raste, — iz Hrvatske seljačke stranke stvara se gotov narodni pokret pod vodstvom dr. Mačeka, koji okuplja golemu većinu Hrvata i posize na područja nehrvatskih banovina iza t.zv. petomajskih izbora. Nestabilnost režima u vodstvu državne politike, glomazna partijski vodena državna uprava, nepravičnost i neravnopravnost u državi potencirale su to već po sebi teško stanje.

Bič je stalno u pokretu protivu paušalno osuđenih nezadovoljnika čiji broj sve više raste. Prisilna nivelacija ni trajno paktiranje nije dovelo smirenju i rešenju. Hrvatsko pitanje iskače trajno, ono je neodgodivo, ono nije samo ekonomsko socijalne prirode, već je, zaslugom režima, dobilo obeležje borbe za nacionalnu individualnost, što dakako zasiže i u državnu temeljnu strukturu.

Ono je kompleks pitanja upravnih, socijalnih i kulturnih sa nacionalnom ljubomorom naše historijske romantike; ono je pitanje sviju Hrvata, Srba i Slovenaca — cele državne i narodne celine, koje se može rešiti samo na podlozi postojećeg Ustava u vidu interesa i sretne budućnosti cele Jugoslavije. (Burno odobravanje na levisi). U tom će pothvatu jugoslovenski nacionalisti pozdraviti i pomoći svaki pokušaj bilo koga.

Naše stare partije nisu mogle da reše hrvatski spor, ni da nas etički spoje! Te se stare partije, međutim, javljaju propustom Kraljevske Vlade kao aveti da nastave tešku bratsku borbu i ubace nas u katastrofu.

Bez jugoslovenske ideje i jugoslovenske politike ne može se vladati u Jugoslaviji. (Burno odobravanje na levisi.) Kontradiktorne političke izjave gospode ministara — Niš, Ljubljana, Varaždin i t. d. — te teške političke izjave prvaka opozicionih u Rajcu, Šapcu, Oseku i td. letaci »Brate Srbije, čitaj i daj dalje«, nelegalna stranačka po vojnički organizovana udruženja sa zadaćom da vrše krajnji teror nad svim što jugoslovenski još diše, i koja zahvataju već u američku judikaturu, dok su upravnu vlast već zgrabila — ne vodi stišavanju i smirivanju ni građanskoj, ni plemenskoj ni verskoj trpeljivosti i nameće se teško pitanje: Kvo vadis Jugoslavija?! (Burno odobravanje na levisi).

Jugoslovenski nacionaliste vodiće brigu da svako bude i odgovoran za svoja dela, propuste i eksperimen-

te na narodnom telu i državi po onoj: caveant konzules! (Živo odobravanje na levisi).

Mi smo iskreni i odani pomoćnici u svakom plemenitom radu bez ikakve sebične pomisli i zavoleli smo svoj narod kako Srbe, tako Hrvate i Slovence kao jednu narodnu celinu! (Živo odobravanje na levisi). Zajedno ćemo živeti kao iskrena i poštena braća u ujedinjenoj Jugoslaviji, a podeljeni bićemo pljen večitih neprijatelja, koji jedva čekaju na svoju devizu: divide et impera! (Burno odobravanje na levisi).

Zato jugoslovenski nacionalizam ne može primiti tezu triju naroda, ni Bundesštata u Jugoslaviji. Mi smo nosioci jugoslovenskog državnog života i fanatici te misli i velikog vladike Štrosmajera i Račkog. Nu mi ne zaklapamo oči ni pred stvarnošću i zabrinuti smo nad bolesnim činom na vlastitom telu.

Mi želimo i očekujemo da g. Ministar Predsednik uspije rešenjem hrvatskog pitanja i ostalih problema u okviru Ustava i u okviru vladine deklaracije sa vođom hrvatskog pokreta dr. Mačekom; nu za neuspeh treba da isti snose odgovornost čak i u onom slučaju ako dr. Mačeku po svršenom sporu zabije klin njegova vlastita i nemirna okolina i produži postojeću krizu po istom pitanju. Strepimo nad time i ako pouzdano verujem u genij naše nacije, koji čenas po neumitnom zakonu kolektivne psihologije a po pravom osećaju pripadnosti velikoj slavenskoj lipi izvesti još u pravi čas iz ove teške situacije i privesti preporodu nacionalno duhovnom koji teži solidarnosti svih narodnih snaga na sreću našeg naroda, na procvat Jugoslavije, u svetoj obavezi čuvanja amaneta neumrlog Vode: Čuvajte Jugoslaviju! Svi, svi Jugosloveni! (Burno i dugotrajno odobravanje na levisi).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Ivan Jančić.

Dr. Ivan Jančić: Gospodo narodni poslanici, budžetska debata nudi svakome poslaniku mogućnost, koja je ujedno i njegova dužnost, da u toku ove debate iznosi sve svoje najvažnije težnje i na osnovu ovih oceni, je li Vlada posvetila ovim pitanjima, po njegovom mišljenju, potrebnu pažnju, i da li stoga može da da Vladi poverenje i da glasa za budžet.

Jezgro našeg političkog života jeste problem sporazuma sa Hrvatima, koji problem teži nad svim našim radom, a osobito ga osećamo mi na granici. Ovaj problem tvorio je glavni predmet u sadašnjoj budžetskoj debati; raspravljalo se je o njemu stvarno i objektivno i sa svih pogleda tako, da bi teško naveo još koje nove poglede. Mi na severnoj granici želimo samo ovo, da se ovo pitanje reši što pre i na dobro države kao i svih Hrvata, Srba i Slovenaca, tako da budu zadovoljni svi. Hitnost rešenja ovog problema pak je obzirom na spoljno političko stanje osobito potrebna.

Moja daljna izlaganja odnosiće se u glavnom na moj izborni srez Maribor Levi breg sa gradom Mariborom, a na susedne srezove, i srezove sa istim prilikama, i na Sloveniju kao upravnu celinu samo utoliko, ukoliko to bude zahtevala materija o kojoj ću raspravljati.

O Dravskoj banovini se često čuje da je raj, da je samo jedan veliki perivoj, obećana zemlja, u kojoj teče med i mleko. Istina je, da je Slovenija po svojim pejzažima divna pokrajina, i da nam na prvi pogled, po svojim lepim kućicama izgleda i bogata, ali nam to samo izgleda. To su samo ostatci nekadašnjeg

blagostanja. Danas Slovenija vene i propada, a to samo zato, jer se crpi iz Slovenije previše krvi, dok joj se sa druge strane ne daju nikakva sredstva za obnavljanje njezinog privrednog života.

Evo vam dokaza: Prema službenoj oceni Ministarstva finansija, iznosio je naš nacionalni dohodak u celoj državi u 1935 godini oko 34.250.000.000.— dinara, od koje svote otpada na Dravsku banovinu oko 4.000.000.000.— dinara.

Za 1936 godinu cení se naš nacionalni dohodak na oko 38 milijardi i 250 miliona, dakle — za 4 milijarde više nego li u 1935 godini, ali je pri tom dohodak u Dravskoj banovini podbacio — zbog slabe letine i sankcija — za približno 10% prema 1935 godini.

Fiskalni tereti su iznosili 1935 godine oko 6 milijardi i 900 miliona, a od ove svote je Dravska banovina platila 900 do 950 miliona. Još nam nisu poznate brojke fiskalnih tereta za 1936 godinu, ali je izvesno, da će Dravska banovina morati ove godine da plati — uprkos slabe letine — više poreza nego li u 1935 godini.

Dravska banovina participira dakle u nacionalnom dohotku sa jednom devetinom, a u opterećenosti jednom sedminom. Ove brojke nam dokazuju, da će se Slovenija — pod ovakom upravom — u nekoliko godina neminovno iscrpiti i gospodarski propasti.

Uporedimo li budžete pojedinih banovina, možemo bez po muke da konstatujemo, da u nekim banovinama, iznosi državna dotacija 58%, u drugim opet još i više, dok za Dravsku banovinu ta državna dotacija iznosi samo 6.5%.

Iako Dravska banovina spada u pasivne pokrajine, ipak mora sa povišenim porezima na poslovni promet da doprinosi u fond za pasivne krajeve. Ovaj fond iznosi za celu državu oko 100 miliona dinara. Od ovih 100 miliona plaća Slovenija 17 miliona, dok iz istog fonda ne dobije ni čitava 3 miliona.

Tačnost ovih mojih izlaganja potvrđuje i tekst rezolucije, što ju je doneo zbor JRZ u Ljubljani od 17 januara 1937 godine, i to pod predsedništvom g. dr. Korošca i u prisustvu g. dr. Mihe Kreka, a čija tač. 6 doslovce kaže: „Tražimo, da se istinski preda Ljubljani i celoj Slovenačkoj onaj deo javnih dažbina, koji njoj pripada po broju stanovništva i prema poreskoj snazi. Zato protestujemo protiv ustanove centralnih fondova, koji nam mnogo oduzimaju a malo daju. Pošto je naše gazdinstvo tuđom krivicom došlo u tešku krizu nelikvidnošću novčanih zavoda, zahtevamo, da se iz javnih sretstava da potreban kredit za obnovu i likvidnost naših novčanih zavoda i za podizanje naše privrede“.

Kao što vidite, moji podatci se tačno poklapaju s rezolucijom g.g. Ministara dr. Korošca i dr. Kreka, i zato smem s pravom da očekujem, da će ih uvažiti i članovi JRZ kluba, naročito pak članovi JRZ iz naše banovine.

Na ovu tačku citirane rezolucije, koja govori o nelikvidnosti naših novčanih zavoda, povratit ću se opet malo docnije.

Poznato je, doduše, da rezolucije, što ih je doneo pomenuti zbor JRZ, a kome je predsedavao sam Ministar unutrašnjih poslova g. dr. Korošec, nisu bile u novinama objavljene, jer je to, kažu, zabranio Centralni presbiro Predsedništva Ministarskog saveća. Drugi pak kažu, da je sam g. Ministar unutrašnjih poslova telefonski prouzrokovao zabranu ob-

javljanja ove i drugih rezolucija, koje su bile donešene na njegovom zboru.

Iz svega ovoga sledi, ili da je sadržina ovih rezolucija zaista u opreci sa čl. 19 Zakona o štampi, ili pak da JRZ vodi dvojaku politiku: jednu u Beogradu, a drugu kod kuće u Sloveniji, pa tako zavarava narod, koji misli da slovenačka JRZ zastupa i u Vladi i u Narodnoj skupštini ista načela, što im ih propoveda i kod kuće. Ovakva politika je u sadašnjim teškim prilikama, u kojima živi naš narod, veoma opasna.

A sada da predem na političke prilike u mom srezu i u susednim srezovima na severnoj državnoj granici.

Na osnovu nepobitnih činjenica smem da tvrdim, da danas nema u našoj državi važnijeg predela u političkom obziru nego li je to naša severna granica, budući nam brojne publikacije naših suseda, koje se nesmetano šire i prodaju među našim narodom na granici, kao i u unutrašnjosti države, dokazuju da germanizam reklamira ove naše krajeve za sebe. Dok naša cenzura i naše vlasti zabranjuju čak i objavljivanje govora narodnih poslanika, čemu nema sličnog primera ni u jednoj modernoj i parlamentarnoj državi, dotle ne zabranjuju rasturanje i prodaju napred pomenutih brošura i časopisa, koji jasno i tačno zahtevaju, da se severni delovi naše države opepe od naše državne zajednice, i da se spoje sa Austrijom.

Znamo, da na našoj severnoj granici živi sporadično ponešto Nemaca, koje su pre rata naselila nemačka nacionalna društva »Deutscher Schuhverein« i »Südmark«. Jedino su ova društva, pomoću bivših austrijskih državnih vlasti, silom germanizirali naša inače potpuno slovenačka mesta i odnarodavali autohtoni slovenački živalj i našu slovenačku decu u svojim nemačko-nacionalnim školama. Bivša austrijska vlada je ovaj njihov rad na germanizovanju i odnarodavanju pomagala materijalno, a slovenačke otpadnike je protežirala pri primanju u državnu i privatnu službu, pri deljenju potpora itd., dok je narodno svesne Slovence nemilosrdno proganjala. Pomenuta dva nemačko-nacionalna društva, koja su se radi uspešnijeg delanja stopila u jedno društvo pod imenom »Deutscher Schuhverein—Südmark«, deluju još i danas u istom smislu i teže za tim, da preko Maribora zadobiju u svoj posed što više zemljišta, naročito u Podravju, a uporedo s tim šire nemačko mišljenje pomoću predavanja, izložbi, popularnih spisa, deljenjem poklona deci o Božiću itd. Još i danas, 18 godina posle našeg ujedinjenja, prisvajaju Nemci sebi pravo na ove krajeve, što nam dokazuju sledeće publikacije:

1935 godine objavljena je u Štuttgartu knjiga: »Sprache und Volkstum in der Untersteiermark« »Jezik i pučanstvo u Donjoj Štajerskoj, tj. u bivšoj mariborskoj oblasti, a autor je Gerhard Verner.

U ovoj se knjizi nalaze tvrdnje, koje doslovce ovako glase: „Na osnovu ovih ispitivanja i istraživanja, zaključujemo, da u Donjoj Štajerskoj moramo da razlikujemo ne dve, već tri narodne skupine 1) one koji nemački govore, 2) Vende i 3) Slovence, tj. nacionalne Slovence. Kako Vendi tako i Slovenci se služe u svom međusobnom opštenju slovenačkim dijalektima. Ali njihovo srodništvo ne ide dalje od te njihove jezikovne zajednice. Radi osnovnih razlika u karakteru, Vendi se priznavaju Nemcima i bit-

no se razlikuju od Jugoslovena, u koje se ubrajaju Slovenci. Vendi čine u Donjoj Štajerskoj većinu stanovništva. Oni gledaju u Nemštvo svoje prirodno i historijsko vodstvo, pa su zato ovi krajevi bez svakog državno-političkog rasmatranja određeni za Nemštvo, jer ih treba smatrati — sa stanovišta zajedničke narodnosne teritorije — za nemačke pogranične krajeve”.

Na sličan način raspravlja o ovim našim krajevima takođe i Belic u svojoj knjizi: »Das Grenz- und Auslandsdeutschum« — »Pogranični i zagrančni Nemci«. Belic navodi celu teritoriju Dravske banovine u skupini nemačke pogranične teritorije, i piše da je Nemcima bila učinjena velika nepravda time, što su ovi Nemci mirovnim diktatom otkinuti od svoje matice. Ali ovi Nemci hoće natrag svojoj matici. I ako se ne želi da večito triumfuje diktat nekadašnjih neprijatelja Nemačke, onda ova ima pravo da nemačku naciju ujedini u nemačkoj državi. Neka se Nemačkoj dadne pravo da sakupi sve sunarodnike ukupne nemačke jezikoslovne teritorije, i da ih oslobodi ispod tuđeg jarma pod kojim stenju.

Proučavajući nemačke publikacije o Podravlju i o Slovencima, opažamo od 1928 godine na ovamo, da nemački maksimalni program iz 1919 godine postaje polako nemačkim minimalnim iredentističkim programom. Sve ove nemačke publikacije lažno predstavljaju javnosti naše nacionalne odnose, kad tvrde da u Podravlju živi živalj koji govori nekom nemačko-slovenačkom mešavinom i da se oseća nemački. Ovaj naš živalj nazivaju imenom »Vendi« i time očigledno hoće da ožive naše predratne »Nemš-kutare«, tj. one pojedince, koji su po rodu Slovenci, ali su se odrekli svoga maternieg jezika.

Dočim se je ta publicistička kampanja vodila protiv nas do 1928 godine uglavnom iz Graca i samo delimično iz Beča, od tada su O. Mual, H. Karstanijen, Martin Wutte, pa takođe i dr. Kamilo Morocutti, sin slovenačkih roditelja, uneli zanimanje i borbu za našu severnu granicu u berlinske revije »Zeitschrift für Geopolitik« i »Volk und Reich« i u razne berlinske časopise, a prvenstveno u novine »Germania«.

Ne samo svi ovi autori, već još i mnogi drugi počeli su da objavljuju bombastične zemljovide o »neoslobodenoj braći« i »krvarećim ranama nemačkih granica«, što ste sve mogli da čitate preštampano i u našim novinama, a svuda su posebno naglašavali i podvlačili osećajne odnose između svoje braće, pa živeli oni u samom Rajhu ili izvan njegovih granica, budeći tako međusobno bratsko osećanje sviju Nemača.

Uporedo sa ovim brojnim publikacijama, šalje u poslednje vreme »Institut zur Erforschung des deutschen Volkstums im Süden und Südosten« — institut za proučavanje nemačkog naroda na jugu i jugo-istoku u Minhenu, sve više i više nacionalnih radnika, osobito studenata univerziteta, (filologa, etnografa, geologa i t. d.) u naše krajeve, da svestrano prouče naše pogranične prilike, a nemačko-nacionalna propaganda se pri ovome brine, da ovi studenti dođu u dodir samo sa onim licima, koja su naklonjena Nemcima, da na taj način dođu do onakvih informacija, kakve želi i hoće Nemačka iredenta. Samo tako možemo da razumemo napise kao što su: »Das untersteierische Drauland. Deutsches Grenzland zwischen Unterdrauburg und Marburg« — »Donjo-štajersko Podravlje, nemački pogranični krajevi od

Dravograda do Maribora«, a koje je objavio 1935 godine u Minhenu književnik Kraft Doris, koji tvrdi, da je Donja Štajerska t. j. uglavnom krajevi bivše mariborske oblasti u kulturnom pogledu nemačka zemlja, a u narodnom pogledu da su gradovi i trgovišta nemački, seljaci vendski a samo inteligencija da je „jugoslovenizirana”.

Časopisi, brošure i knjige ovakve sadržine stalno se rasturaju među naš narod, što nam svedoči o sistematskoj propagandi za odvajanje naših severnih krajeva od našeg državnog tela. Ova propaganda se sprovodi među našim državljanima i to vrlo oprezno i do skrajnosti ustrajno, a kako smo mogli da konstatujemo, i po tačno određenom planu.

Šta se čini sa naše strane za suzbijanje ove propagande, koju sam prikazao samo u ekseptu i u glavnim potezima? Da li ste igde išta čuli, da je sadašnja Vlada ma šta poduzela za ozbiljno suzbijanje ove po našu državu unravo ubitačne iredentističke propagande? Naša Vlada: međutim, nije do sada ama baš ništa učinila, niti čini u tome pravcu, jer za nju ovi problemi očigledno uopšte ne postoje, ali zato ova naša Vlada proganja naše nacionalno činovništvo počev od učitelja, sudija i upravnih činovnika pa sve to organa finansijske kontrole.

Jedini mariborski „Časopis za istoriju i etnografiju” sam brani naša narodnosna prava, registruje napadaje na naše krajeve i pobija ih. Ali šta on može da učini protiv velike nadmoćnosti neprijateljske, pa još i bez nainužnijih novčanih sretstava. Međutim, njegove molbe nadležnima za pomoć postiže ista sudbina kao i slične molbe tolikih naših drugih važnih organizacija, naime bacaju se u koš.

Nameće nam se pitanje, da li ova protu-državna propaganda nalazi plodno zemljište, i da li nailazi na odziv u narodu?

Pre no što odgovorim na to pitanje, moram da izložim privredne i socijalne prilike na našoj severnoj granici, pa ćete razumeti zašto je naš živalj, s obzirom na svoju ekonomsku zavisnost i skrajnu bedu donekle pristupačan toj propagandi i usvaja je.

Naš živalj na severnoj granici moramo da delimo u sledeće skupine:

1 — Zemljoradnike-seljake, koji poseduju toliko zemljišta, da bi od njega u normalnim prilikama, kao ono nekada, i mogli da skromno žive, ali danas ne mogu od toga da žive, jer ne mogu svoje proizvode da unovče.

2 — Na „želarje” kojima bi mogli reći i „kolibari”, jer poseduju samo sirotinjsku kolibu, sa nešto malo potkućnice, od čega ne mogu da ishrane sebe i svoju porodicu, pa zato moraju da nadniče kod bogatijih zemljoradnika i posednika, ili da idu u fabrike i na javne radove.

3 — Na „viničare” (pudare) koji nemaju nigde ništa, već su nastanjeni u tuđim vinogradima, koje čuvaju, i obrađuju uz bednu nagradu.

Na severnoj granici, pored našeg živilja imamo brojne strance, koji poseduju najlepše vinograde, industrijska i zanatska preduzeća. Ovi stranci, kao i naši Nemcima naklonjeni pojedinci, idu trajno i verno u korak sa političkim razvitkom u Nemačkoj. Uvek prezirući naš jezik, nekad socijalno-demokratski orijentisani, postali su sada oduševljeni Hitlerovci. Dok u Prevaljskom srezu još nalazimo simpatizera za Austriju, dotle se u svima drugim pograničnim srezovima oduševljavaju idejom, koja sada vlada Nemačkom.

Ovaj oportunistički i državljanski nemački orijentisan posednik ili upravnik velikih vinogradarskih poseda, kao i njegov politički istomišljenik imućni zanatlija i preduzetnik poseduje na primer u okolini Gornje Radgone oko polovicu vinogradnog zemljišta, na kome živi bedni siromah, koji je od prvog ovisan i socijalno i idejno, t. j. tu živi beskućnik, viničar, dakle radnik u tudem vinogradu, bez ikakve socijalne zaštite i bez stalnog sigurnog socijalnog položaja. To je čovek koji u svojoj misli goji neku, još za vreme feudalizma ukorenjenu stalešku „viničarsku“ svest, ali je politički neustaljen ovako ili onako orijentisan elemenat, jer je pod uticajem demagoških gesla. To je živalj koji se oportunistički ravna prema socijalnim geslima, i lavira između komunizma i hitlerizma, a sve sa jednim ciljem, da sebi osigura budućnost. To je elemenat koji je u istoriji menjao svoju orijentaciju od „štajercijanstva“ pa preko građanskih političkih struja, a koji još ni danas nije podlegao mislenosti hitlerizma i komunizma, a koga bi pametna državna socijalna i privredna politika mogla, sa malo smotrene pažnje da zadobije za jugoslovensku državnu političku misao. Ovaj stalež voli državu, u kojoj živi, i samo ga njegov očajni socijalni položaj prinudava da pristaje uz svaki pokret, koji mu navešćuje mogućnost rešenja njegovog socijalnog položaja.

A kakvo razumevanje pokazuje i iskazuje naša Vlada prema ovom siromašnom čoveku?

Prošle godine sam zamolio gospodina Ministra socijalne politike da podeli ovim siromašnim viničarima, koji po većini s proleća gladuju, malo besplatnog kukuruza. Svoju molbu sam primerno potkrepio. Dobio sam međutim odgovor, da će mi se dati na raspoloženje 5 uputnica za besplatan prevoz kukuruza, koji se mora platiti po dnevnoj ceni. Daka-ko, da ovim rešenjem nisam bio zadovoljan, pa sam zato ponovno zamolio g. Ministra socijalne politike da pošalje našoj izgadneloj sirotinji na severnoj granici nekoliko vagona besplatnog kukuruza. Na ovu molbu ni do danas nisam dobio nikakvog odgovora.

Ubeđen sam, da g. Ministar socijalne politike nije ovako postupio iz vlastite pobude. Bez sumnje je sam ili preko svojih organa tražio informacije od svojih partijskih prijatelja u Slovenačkoj, a ovi su mu, bar tako slutim, jer ne mogu da nađem drugog opravdanog i ubedljivog razloga za njegov postupak, u svojoj partizanskoj strasti i podloj slovenačkoj zavisti savetovali, da mojoj molbi ne udovolji.

Ovakvim svojim postupcima Vlada neće nikada zadobiti ljubav našeg pograničnog življa; na ovaj način neće se moći u potpunosti pridobiti pogranični živali za našu državu. Baš obrnuto!

Svi oni potajni inostrani i domaći agenti, koji podstrekavaju naš pogranični živalj protiv naše države, i koji u njega ubacuju prevratne misli i ideje, nailaze sa svojom i naukom i propagandom na najlepší teren, jer im ga je već pripremila Vlada sama ovakvim svojim postupcima, koje sam upravo izneo. Jer, gospodo, gladan stomak je najopasniji revolucionar.

Nedavno me je opštinski odbor društva »Crveni Krst« jedne severne pogranične opštine izvestio, da u njegovom području samo još bogati seljaci poznaju hleb, dok radnici i sitni posednici po nekoliko nedelja niti ne vide hleba. Ovo je porazna konstatacija za našu agrarnu zemlju, koja često ne zna kamo da izveze svoje žito, dok njeno stanovništvo upravo

gladuje bez hleba. Za istinitost ovih činjenica ja jamčim.

Da se povratimo našem seljaku i kolibaru. Staleška svest je i u jednom i u drugom izvanredno razvijena i predstavlja u istoj meri kao i u viničara izrazito razrednu svest. Sitni, kao i onaj imućni seljak zemljoradnik je bio u istoriji naše severne granice stub naše nacionalne političke akcije, i u svom konzervativizmu je u toj narodnoj političkoj akciji učestvovao do najnovijeg vremena. Ali pod uticajem privrednih prilika, jer ne može da unovči svoje vino, voće i stoku po primernoj ceni, počeo je naglo da opada pre svega kulturni nivo toga našeg starog nacionalnog političkog stuba. Naš seljak koji je u predratnom i poratnom vremenu pažljivo pratio našu časopisnu i stručnu poljoprivrednu literaturu, morao je usled privredne krize da se odrekne svoje duševne hrane, i malo ih je koji su se morali samo na minimum da ograniče. A posledica je svega toga, da se je počeo kolebati i slabiti njegov narodno-politički interes, i da je u njegovom unutrašnjem životu nastala praznina, koja se je počela i politički manifestovati. Taj naš stari narodni kadar, pod uplivom usled privredne krize nastale kulturne praznine, pada u apatiju, a to nam najbolje dokazuje činjenica, da seljak na našoj severnoj granici postaje iz dana u dan sve pasivniji prema aktuelnim političkim pitanjima, i da ga zahvata politički fatalizam. Ovaj novi politički fatalizam nalazi svoga izraza pre svega u bezbrižnosti i ravnodušnosti prema svakoj političkoj orijentaciji, u gubljenju vere u svaku političku akciju i u otuđivanju našeg seljaka od naših prosvetnih, kulturnih i stručnih organizacija.

Jedini stalež koji još održava aktivnu vezu sa razvitkom, jeste brojna iz sela proizašla inteligencija, koja pokušava politički usmeriti seljaka i „želarja“ — kolibara. Ali, postavlja se pitanje, šta će biti onda, kada bude u naša sela unosila nacionalne, političke i socijalne ideje inteligencija koja se, kako se to javno izrazio g. Ministar unutrašnjih poslova, orijentiše sve više na levo, odnosno ako se poslužim njegovim rečima, komunistički.

»Slovenec«, oficijelni organ slovenačkog dela JRZ, javlja u svome 34 broju od 11 februara 1937 godine na drugoj strani u četvrtom stupcu, da su među komunistima koji su otišli u Španiju, gde se bore na strani španjolskih komunista i socijalista, takode i student Univerziteta Rudolf Janhuba i elektrotehničar Gilbert Bastjančič, obojica iz Maribora.

A, ako je naša inteligencija, koja jeste i ostaje u buduće vođ našega naroda, već krenula na te puteve, onda će neizbežno da zavлада taj duh i u našim narodnim masama. S jedne strane krajnja beda koja dovodi narod do očajanja, a sa druge strane bezbrižno i nemilosrdno uterivanje poreza, kao i partizanstvo u državnoj upravi demoralizuje narodne mase, pa one menjaju svoja politička uverenja zajedno sa promenom Vlade. Danas je još najoduševljeniji pristalica i voda postojeće političke organizacije, a već drugi dan, čim je došla na vlast JRZ, postao je »stub njene stranke.« Kod takvog političkog morala kakvog vi, koji ste na vladi, negujete, ne treba da se čudite ako budu vaše »pristalice« već prekosutra, čim eventualno zaveje levičarski vetar, istupile protivu vas samih.

Šta je povod da se naša omladina, uključivo i ona sveštenička, usmerava sve više na levo? Pre svega nemanje ideala i uzora, jer ih ne vidi ni u svojim vođama i učiteljima u najširem značenju reči. Omla-

dina prati otvorenih očiju i budna duha sve događaje, pa ona vidi taj politički nemoral još u slabijem svetlu nego li je u istini i tako srlja u ekstrem. Naša omladina oskudjeva, gladuje, smrzava se, dok na drugoj strani vidi, da se nepotrebno rasipa narodni novac. Bezbrojne afere u raznim preduzećima, krivični procesi radi malverzacija i utaja državnog novca, što sve ide u desetine miliona i nehotice izaziva u mladoj duši razmišljanja o pravdi i pravednosti, pa neizbežno dolazi do zaključka, da nema pravde. Srušili su se ideali mlade duše, u duši nastaje praznina, koja se mora nečim ispuniti. Shvatićete i razumećete, da nije teško uveriti ovakve mlade duše, da je jedini spas u levom ekstremu, kojemu kažemo »komunizam«.

Gospodo, u stanju sam da vam navedem slučajeve, da student Univerziteta nije mogao ni od kud dobiti nikakve pomoći uprkos uplivnih lica obojega pola. Savetovalo mu je se, neka se upiše u JRZ pa će mu se da otvore sva vrata! Početkom on to otklanja, jer je protiv njegovog uverenja, i zato gladuje dalje, a kad je potpuno izgledneo, sa gnevom i prezirom prema samome sebi potpiše pristupnicu i dobije novac. Drugi, međutim, koji su otporniji, kreću u levo.

Sličan, ako ne i potpuno isti duševni proces možemo da utvrdimo i da ga posmatramo i kod našeg seljaka.

Napred pomenuta misao je delimično posledica propadanja našega kulturnog života, koji sve više gubi svoju načelnu sadržinu, a sve više dobija izrazito agitatorski i demagoški karakter. (*Vojslav Lazić: Gospodine Pretsedniče, nema Vlade u Skupštini!*)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine govorniče, izvolite nastaviti. Gospodine Laziću, nemojte činiti takve upadice. Gospodin Ministar je ovde, samo je sedeo u poslaničkoj klupi, da bi zadovoljio jednog našeg poslaničkog druga, sa kojim je imao neko obaveštenje.

Dr. Ivan Jančić (nastavlja): Razgraničenjem na osnovi Sen Žermenskog ugovora izgubila je naša severna granica svoja primarna središta, kao što je bila u prvom redu Radgona, Lipnica i Lučane. Time, što su ovi krajevi izgubili svoje primarne, gravitacione centre bili su upućeni jedino i isključivo na Maribor, koji je za seljačku detaljnu rasprodaju i opskrbu suviše udaljen i često bez pogodnih komunikacija s tim krajevima. Uz to su ovi krajevi izgubili svoje konzumne centre, kao što su Gradec (Grac), industrije u Pomurju i industrijsku aglomeraciju Beča, kuda su pre rata izvozili sve svoje vino, stoku, živinu itd.

Dok su ovi krajevi ostali bez svojih konzumnih centara, dotle je ostao s njima u stalnoj vezi inostrani posednik naših najboljih vinograda, voćnjaka i polja duž severne granice, a njegov dvovlasnički položaj dozvoljava mu, da tu situaciju i privredno iskorišćava. Dok ovi inozemci — stranci mogu da prodaju vino iz svojih vinograda sa našeg državnog područja i po 8 dinara po litru, dotle naš državljanin mora da prodaje vino iz susednog vinograda po 2 dinara po litru, i ako ima prema našoj državi mnogo više dužnosti i obaveza, nego li inostrani dvovlasnik. Uzmimo za primer slučaj rata! Naš državljanin će morati da žrtvuje za domovinu ne samo svoj imetak nego i svoje zdravlje, pa i svoj život, a stranac dvovlasnik biće oslobođen svega toga, a možda će se još i boriti protivu nas! Potpuno su nam

razumljive psihološke posledice tog zajedničkog života, koji našem domaćem čoveku ne omogućava tako ugodno unovčenje njegovih proizvoda, kao što taj isti položaj to omogućuje njegovom susedu, strancu dvovlasniku.

Seljak vidi u tom neuređenom privrednom položaju slabost naše državne uprave i privredne politike, pa usled toga gubi veru u svoju vlastitu narodnu državu. Pa ipak je kod našeg pograničnog življa njegova vera u našu narodnu državu još uvek visoka, i ako živi u privredno mnogo slabijem položaju nego li ranije.

Time naš pogranični živalj dokazuje da zaslužuje drukčiju pažnju i brigu no što su mu bile ukazivane do sad i od današnje Vlade.

Ova pažnja i briga su za nas i u nacionalnom pogledu od vrlo velike važnosti. Ne smemo zatvarati oči pred činjenicom, da su iz nemačkih ruku prešli u naše samo stari gradovi u Svečini i Gornjoj Radgoni, koje je otkupila naša Banovina za vreme banovanja g. dr. Marušića, a da je inače proćenat nemačkog zemljoposeda, podobnog za rentabilne poljoprivredne kulture, posle rata stalno rastao i još uvek raste, a osobito na području Sreskog suda u Gornjoj Radgoni, gde su Nemci do 1919 godine imali u svojim rukama samo 22% zemljišta, a danas već imaju 48% i to kvalitativno najbolje zemlje.

U Srezu Maribor — Levi Breg je od 1928 godine prešlo u inostrane nemačke ruke 23 zemljoposeda, a u sudskom srezu Marenberg 19 velikih zemljoposeda.

Ranije sam spomenuo inostrane propagandne časopise, brošure i zemljovide, koji reklamiraju naše Podravlje za Nemce, a sada evo vidimo, da naša pogranična zemlja u stvari prelazi, dođuše polako ali sistematski, u ruke tudinara. Produži li se ovako, stajaćemo jednoga dana pred svršenim činom, da naša zemlja duž severne granice nije više naša, već tudinska.

Ovaj val kupovine naše zemlje od strane tudinaca zaustavili smo donekle, kada smo u prošloj proračunskoj godini predložili amandman koji je Vlada prihvatila, a kojim je za strance otežan prenos nepokretnina u pograničnom pojasu od 50 km. Ipak taj proces nije potpuno zaustavljen tim amandmanom, jer se i ovaj, kao i svaki drugi zakon može izigravati. Naime, stranci kupuju i dalje zemljoposede duž naše granice, i to preko naših državljana, a svojih istomišljenika. Dođuše, kod naših sreskih sudova postoje i komisije za trgovinu sa nepokretninama, ali od njih nemamo mnogo pomoći, jer su partizanski obrazovane. Naime, u ovakvoj komisiji je pored starešine Sreskog suda još i sreski načelnik ili njegov zamenik, i predsednik opštine ili njegov zamenik. Poslednja dvojica su najčešće eksponenti trenutno vladajuće partije JRZ, pa se ravnaju i postupaju po instrukcijama svoje partije. Ako, dakle, jedan inostranac kupi u pograničnom pojasu kakove nepokretnine preko svog istomišljenika koji stalno živi u našoj državi, dovoljno je da se ovaj poslednji upiše u JRZ ili da dadne kakav novčani »prilog« za JRZ, pa da dobije njenu preporuku, koja je merodavna za obadva eksponenta u pomenutoj komisiji, i da tako bez poteškoća isposluje dozvolu za prenos vlasništva u gruntovnici. Za dokaz ovih mojih tvrdnji raspolazem s konkretnim slučajevima.

Ako hoćemo da ove komisije za trgovinu posedima zaista odgovore svojoj svrsi, tj. da posluže najvitalnijem državnom interesu, treba ih odmah reformirati i sastaviti od nepristrasnih, politički neodvisnih lica, jer ako se to u najskorijem vremenu ne učini, onda će naša pogranična zemlja da postane, kao što sam već naglasio, vlasništvo stranaca, koji će u tom slučaju sa još više revnosti i ustrajnosti zahtevati da se ona pripoji njihovoj matici.

Da mi se ne bi prebacilo, da preoštro sudim o našim prilikama, navešću za primer sličnu instituciju u susednoj nam austrijskoj republici. U onom delu Koruške, koji je pod Austrijom, ne može čak ni austrijski državljanin, ako nije nemačke narodnosti i nemačkog mišljenja, da postane vlasnik nekretnina. Austrijska komisija za trgovinu zemljoposediama ne vodi računa o zakonskim uslovima, nego odlučuje samo prema tome, da li je kupac »hajmatstroj« ili ne. A po shvatanju te komisije nijedan austrijski državljanin ne može biti »hajmatstroj«, ako je slovenačke narodnosti.

Kako je naš severni pogranični pojas bez industrije, to su inozemski zemljoposedi — i od njih odvisni mali zanatlije — čuvari nemačke misli. Zanatlija u našem štajerskom pograničnom pojasu ne može da započne sa malim sretstvima ništa, jer je u najoštrijoj konkurenciji sa zanatstvom s one strane granice: u Špilju, Cmureku, Radgoni itd. Dvovlasnici nalaze puta i načina da svoja imanja opremaju izradevinama inostranog zanatlije. Dvovlasnici su ujedno i najveći konsumenti lokalnih zanatskih izradovina, i zato mora naš domaći zanatlija, da u borbi za svoju egzistenciju, vodi najozbiljnijeg računa o tom velikom inostranom zemljoradniku. Time dolazi njegovo nacionalno osećanje u težak položaj, jer inostrani poslednik daje prvenstvo onom zanatliji, koji je obično samo lutka, za kojom se krije Nemač. Dok tako domaće zanatstvo ne može u nacionalnom pogledu da dode do izraza zbog privredne nadmoćnosti posednika inostranca, još je teži položaj seljaka i vinogradarskog radnika.

Javni radovi kod nas se uopšte ne izvode. Ne grade se ni ceste ni vodovodi, iako bi i jedni i drugi stvarno bili vrlo potrebni, jer čak nemamo ni stalne ni dobre pijaaće vode.

Što se tiče puteva, mi Slovenci imali smo po našem oslobodenju najbolje puteve u državi, a danas je baš obrnuto. Dok je državna uprava u drugim krajevima, pravilno shvatajući potrebe naroda naše države, raširila mrežu cesta, gradeći nove i temeljito popravljajući stare, dotle se za naše ceste nije baš niko brinuo niti se brine, pa one propadaju i danas su u takvom stanju, da je automobilski saobraćaj na njima gotovo nemoguć.

Na severu je Šent Ilj u Slov. Goricama nesumnjivo najvažnija granična tačka za ulaz stranaca u našu državu. Turisti iz Austrije, Čehoslovačke, Nemačke i delimično iz Poljske dolaze u naša lečilišta i letovališta baš preko Šent Ilja. Svako bi zato pomislio, da se samo po sebi razume, da državna uprava treba da modernizuje već postojeću cestu, koja vodi iz Austrije preko Šent Ilja, Maribora, Celja i Ljubljane na naše Jadransko more. Pa ipak se nikako ne može postići popravak te ceste od sadanje Vlade, iako je Ministarski savet već 21 marta 1935' god. odobrio popravak bar prvog dela ove ceste, i u tu svrhu odobrio 5 miliona dinara kredita, što je premalo, jer bi trebalo najmanje 15 miliona. Neverovatno je koliko smo imali truda dok smo osigurali

taj kredit, a sad opet Vlada neće da odobri već obavljenju licitaciju za popravak pomenute ceste, jer su se, tobož, pronašle neke formalne greške.

G. Ministar građevina je lično pregledao taj deo ceste i na vlastite oči se uverio o mizernom i očajnom stanju ceste, koja služi međunarodnom saobraćaju. G. Ministar je tom prilikom također video, kako izgleda taj isti put na austrijskoj strani. Video je da je ova cesta u Austriji besprekorno asfaltirana sve do naše granice, pa tako još jače pada u oči ogromna razlika između puteva u Austriji i u našoj državi. Usled slabog stanja ovog puta, često se događa, da strani turist već posle nekoliko kilometara vožnje na ovoj nemogućoj cesti okrene svoj auto i vrati se u Austriju, pa ode preko sjajno izgrađene i održavane »Pakštrase« u Italiju i na njene obale, i ako je imao nameru i želju da ostane u našoj državi i na našem moru.

Koliko mi je poznato, g. Ministar je bio obećao hitnu pomoć, ali se još ni do danas nije ništa dogodilo.

Imamo, dakle, dvostruko veliku štetu. S jedne strane što radi slabog puta gubimo baš one turiste koji su najbolje situirani i koji glatko plaćaju i obilno troše, s druge strane pak time uskraćujemo mogućnost tamošnjem siromašnom življu, da se tim javnim radovima zaposli i preživi. Kod današnjih naših prilika, ne preostaje našim ljudima ništa drugo nego da idu u Madarsku, Nemačku i Francusku, da zarade sebi i svojim hleb. Zato nemate prava čuditi se što ljudi govore, da je svuda bolje nego kod nas, i da državljanska svest sve više slabi.

U tom problemu je i izvor moralnoj šteti, koja je mnogo veća i važnija no ona materijalna, a koja mora neizbežno da nastane, ako se nekoji krajevi kao evo na primer naša severna granica, potpuno zanemaruje, što je baš tim opasnije, jer je ovde granica.

Tako su od sviju javnih radova po oslobodenju u našem kraju bile sagrađene samo dve ceste i još one dve iz sretstava banovine. Jedna od Šent Ilja do Velke, a druga od Svetog Benedikta do Gornje Radgone. Ali, obadve ove ceste ne dolaze bogzna koliko u obzir za neposrednu vezu graničnog područja. Cesta iz Šent Ilja do Velke spaja područja koja gravitiraju direktno ka Cmureku, a samo indirektno preko Šent Ilja na Maribor, koji je međutim tako udaljen, da za lokalni saobraćaj uopšte ne dolaze u obzir. Cesta Sveti Benedikt—Gornja Radgona je važna samo kao kratica u saobraćajnoj vezi Maribor sa Gornjom Radgonom, dok za pogranično područje ovaj put predstavlja samo sekundarnu saobraćajnu crtu.

Karakteristična je za sadašnji režim činjenica, da uprava Dravske banovine neće da isplati potrebnu svotu za rekonstrukciju ceste u opštini Jurovski Dol, koja veže dve banovinske ceste, a koju je već bio odobrio raniji ban g. dr. Dinko Puc. Radi se o nezatnoj svoti od 5.000 dinara. Opština je dala radove na tom putu u izradu, jer je u odluci tadašnjeg bana bilo naglašeno, da se radovi moraju odmah izvršiti, a sadašnja Banska uprava neće doznačiti već odobrenu svotu, kako bi se mogli isplatiti već izvršeni radovi. S obzirom na to da je ta svota tako nezatna, ljudi ne mogu da shvate, kako može partizanska zagriženost da ide tako daleko, pa da ometa isplatu poštenog truda radniku, koji je ovaj posao već davno izvršio, i koji baš u ovo doba besposlice — gladuje. Ovakvim postupcima neće režim osvojiti simpatije naroda, a niti se na taj način vaspitava narod u nacionalnom i državotvornom duhu.

Što se tiče naših željeznica, u našoj državi se izgradi svake godine oko 100 km. novih pruga. Do godine 1918 dobijala je Dravska banovina oko 20 km. novih pruga, a od oslobođenja naovamo samo oko 30 km. godišnje. Od oslobođenja dalje u celoj Slovenačkoj sagrađeno je svega 60 km. novih saobraćajnih pruga, dočim ih je na primer na području beogradske direkcije za isti period izgrađeno svega zajedno 1.104 km. A sve uprkos činjenici, da je na prugama Dravske banovine srazmerno najveći železnički saobraćaj, kako po poslu što ga izvrši svaki službenik, tako i po kilometrima, kao i po prihodima. Ipak se državna uprava ne brine za železničke pruge, koje su zato sve slabije i slabije, što nam dokazuje i činjenica, da je brzina vozova na području ljubljanske direkcije sve manja i manja.

Pogledajmo elektrifikaciju naših pograničnih krajeva! St. Ilj, Gor. Cmurek i Apaško polje, u koliko su elektrifikovani, dobijaju električnu struju iz Austrije. Dakle, ni ovaj fakat ne može kod naroda stvoriti uverenje, da se državna uprava brine za naše pogranične krajeve. Okolina Gor. Cmureka nema ni crkvene župe (parohije) a ni škole na pravom mestu, jer škola u Lokavcu ne odgovara geografskom položaju naseobine oko Gornjocmureškog mosta.

U oba navedena slučaja vidimo, na jednoj strani odvisnost našeg pograničnog područja od Austrije, a na drugoj strani činjenicu, da naša državna uprava ne uvažuje novih prilika, niti nastoji da ih uredi. Nužna posledica svega ovoga je fakat, da je naš granični živalj pod stalnim uplivom s one strane granice, a osobito radi toga, jer s nikakvim ekvivalentom ne može da utiče preko granice u Austriju.

Hoćemo li naš granični živalj da utvrdimo u narodnoj i državnoj misli, i da mu ulijemo neograničeno poverenje prema našoj državi, nužno je potrebno, da mu hitno pomognemo. To bi mogli učiniti poduzimanjem javnih radova kao: građenje drumova direktne ceste Sl. Jakob—Sladki vrh, i ceste Apaško Polje—Zg. Ščavnica, modernizovanje ceste St. Ilj—Gor. Cmurek—Radgona, regulacijom potoka Pésnica u njegovom srednjem toku, nadalje opskrbom stanovništva vodom, elektrifikacijom tamošnjih naselja, i najzad, industrijalizacijom.

Industrijalizaciju bi trebalo tako sprovesti, da ona uzmgone pomoći pre svega unapređenje zaostale poljoprivrede u centralnom području štajerskog sektora. Nipošto ne smemo da smetnemo sa uma, da naša severna granica potrebuje novi upravni, kulturni i politički centar, i to baš na samoj granici, na teritoriji Gornjeg Cmureka, koji moramo sistematski da formiramo u veću ljudsku aglomeraciju, da taj novi centar uzmgone nadoknaditi uplive austrijskih centara iz predratnog vremena. Na mestu između Slatkog Vrh, Apača i Sv. Lenarta i Sloven. Gor. imamo područje sa 40—50.000 stanovnika, koje je danas bez svog prirodnog gravitacionog centra, a koji mu mora narodna država stvoriti, kad smo već bili te sudbine, da su nam prilikom razgraničenja između Jugoslavije i Austrije otkinuli dosadašnje prirodne centre Cmurek i Radgonu.

Najzad, nije svejedno ni iz vojnih razloga, u kakvim prilikama živi stanovništvo duž državne granice. Dočim je naša granica zapadno od Maribora zaštićena Kobanskim pogorjem, štajerski je sektor

medutim prirodni put, kojim se mora usmeriti svaki vojnički napad iz graške-austrijske kotline u jugo-slovensko Podravlje. Ovde nas priroda mnogo manje štiti, nego li stanovništvo naše Koruške, pa je zato dužnost Vlade da zaštiti našu državnu granicu na ovom sektoru, i to produbljivanjem i jačanjem državne i nacionalne svesti među našim ovdašnjim stanovništvom, koje je danas prinudeno, da samo vodi direktnu borbu za goli opstanak, jer mu ovaj nije sa trajno padajućim standardom osiguran. A da mu ga osigura, država bi morala hitno priskočiti u pomoć s javnim radovima, a takode i sa forsiranjem turističkog prometa.

Fakat je, da je baš slovengoričko pogranično područje klasičan primer kraja u koine bi se mogao da razvije turistički promet, što bi bila prava Božja blagodet za tamošnje vinogradarstvo i vocarstvo. Drugi je pak fakat, da se ova grana prometa stranaca nije razvila, i da se neće moći razviti sve dok ne dobijemo solidne puteve kao i dobru pitku vodu, koje je inače u našim krajevima dovoljno. Električna je, po opštem mišljenju celoga sveta, neophodna privredna potreba, dok je za naše pojmove suvišni luksuz.

Treći je fakat da će morati naš seljak, a s njime i »željar« i »viničar« neizbežno da propadne, jer ne mogu da unovče svoje proizvode a pre svega ne vino i voće, dok javne dažbine mora da plaća jer ga država nemilosrdno pleni. Od mnogobrojnih slučajeva želim da navedem samo jedan primer koji mi je saopštio delovoda jedne velike selske opštine. Poreska uprava je jednom seljaku zaplenila poslednje dve svinje i dala ih transportovati u Maribor, gde ih je po svojim organima prodala na pijac za 350 dinara. Troškovi ove transforacije i finansiskih organa iznosili su 300 dinara, tako da je Poreska uprava dobila samo 50 dinara a postigla je to, da seljak nema više ni jedne svinje, nije platio porezu a ni Poreska uprava nije dobila poreze.

Takozvano razduženje seljaka neće nipošto spasiti našega seljaka, koji i sam naziva Uredbu o likvidaciji seljačkih dugova uredbom za „likvidaciju seljaka“. I zaista nam se čini, da ova Uredba u istini neće likvidirati seljačke dugove već našu poljoprivredu i naše kreditno zadrugarstvo. A kreditno zadrugarstvo nije nigde tako lepo razvijeno kao što je baš u našoj banovini. Naše kreditno zadrugarstvo je sastavni deo naše istorije u borbi za naše političko i gospodarsko oslobođenje. Već naši pradedovi i dedovi uverili su se, da je najvažniji preduslov za uspešnu borbu za političku slobodu, kao i za jačanje nacionalne svesti, privredna samostalnost i neodvisnost najširih narodnih slojeva. Seljak ili zanatlija koji je ovisan od nemačkog kreditnog zavoda, neće moći nikada slobodno da istupa, već uvek onako kako bude tražio njegov poverilac, jer će mu inače ovaj da oduzme kredit i time će da mu uništi i egzistenciju. Eto to su bili razlozi koji su rukovodili naše narodne budiocne i borce kada smo osnivali naše kreditne zadruge, koje su se uprkos najneugodnijih političkih prilika i koncentričnih neprijateljskih napadaja, lepo razvijale i privredno oslobodile našega seljaka, zanatliju i trgovca od nemačkih i nemškutarskih novčanih institucija. Uredbom o likvidaciji seljačkih dugova ovim našim kreditnim zavodima potpisana je smrtna presuda.

Kao što sam spomenuo, politički zbor JRZ koji je održan 17 januara 1937. godine u Ljubljani pod predsedništvom g. Ministra dr. Korošca i u prisustvu

g. Ministra dr. Kreka, doneo je rezoluciju čija šesta tačka traži, da se našim novčanim institucijama dade potreban kredit iz javnih sredstava, a u svrhu obnove njihove likvidnosti i za podizanje naše privrede. Ali, gospodo, treba da znate da su ovo tražili samo u Ljubljani a ovde u Beogradu nisu tražili!

Druga posledica ove iste uredbe tangira ulagače — štediša. Do ove uredbe su ulagači dobijali od svojih uloga bar po neki dinar — uloga već odavna ne mogu da podignu! — a od sada im novčani zavodi neće moći baš ništa da isplaćuju, što je i posve razumljivo, jer otsada novčani zavodi neće imati skoro nikakvog novčanog pritoka.

Najteža posledica Uredbe je njena moralna strana. Seljak, koji je uredno radio, štedio i uredno plaćao svoje obaveze, postao je sada predmetom ismejavanja sviju onih koji su lenarili, dobro i bezbrižno živeli, ne brinući se ni za svoj posao ni za svoje dugove. Istu sudbinu su doživeli i ulagači, koji su od usta uzimali, da bi uštedili koju paru za svoje stare dane. Na njihov račun se smeju rasipnici.

Mislite li, da će još ko da štedi i da ulaže svoj novac zato, da ga nikada više ne vidi i da od krvave zarade njegovih žuljeva uživaju drugi? Mislite li, da će još biti dužnika koji će uredno otplaćivati svoje dugove? Tražiće novu zaštitu, a ako je ne budu dobili, napadaće i državu i vladu, pa će najzad propasti na stotine seljačkih porodica, koje će biti na teret javnim ustanovama i državi. Trebaće mnogo truda i rada i mnogo žrtava, da se mognu popraviti te štetne i pogubne posledice spomenute uredbe.

Kazaćete, možda, da je lakše govoriti no učiniti što bolje! Nema ništa novo pod suncem, kaže se, pa ni prezadužen seljak nije ništa novo. I u predratno doba bavili su se rešavanjem istog problema. Za vreme svetskog rata skočile su cene zemljoradničkim proizvodima, skoro svi seljaci su poplatili svoje dugove.

Da su se sadašnja i prijašnje vlade brinule da sklope sa drugim državama povoljne trgovinske ugovore, koji bi našim proizvodima otvarali nova tržišta, ne bi bilo potrebno donositi ovakve Uredbe, kao što je ova o kojoj govorim, a koja je ponižavajuća za svakog poštenog dužnika i štetna za poverioce, novčane institucije i za ulagače.

Kad je država već preuzela na sebe 25% seljačkih dugova, zašto ih nije preuzela u zavodima, kojima seljak duguje? Vlada je trebala zakonitim putem, kao što je sada učinila, sniziti kamatnu stopu i dekretirati da novčani zavodi moraju da otpišu n.p.r. 10% seljačkih dugova na račun svojih rezervnih fondova, i uveren sam, da bi ulagači drage volje žrtvovali nešto svojih uloga, samo da se jednom reši to pitanje i da dođu do svog novca.

Na poslednjoj izložbi »Ošišanog ježa« bio je »politički i privredan pravac« naše Vlade označen starim kalupom. Bolje se to i ne bi moglo izraziti. Privredna politika se ne može voditi po istom kalupu za celu državu, budući je privredna struktura naše države vrlo raznolika, pa zato jedna uredba, koja je dobra za jednu ili više banovina, može da bude do krajnosti štetna za koju drugu banovinu.

Industrija i trgovina drvetom, još je i danas u potpunoj stagnaciji radi sankcija protiv Italije, koja je uvek bila naš stalni i dobar kupac. Teško je verovati, da ćemo s njom moći da obnovimo trgovinske veze, koje bi bile bar približnog obsega kao one ranije, naime pre sankcija.

Industrija i izvozna trgovina imaju velikih i ozbiljnih poteškoća radi platnih poteškoća sa inostranstvom i radi nesigurnosti plasiranja izradevina. Posledica je ovog, da nekoje tvornice rade samo onda kad imaju narudžbe. A ako ih nemaju, onda se rad obustavi, a radnici bez posla i zarade, gladuju. Danas smo u našoj banovini, izuzev nekoliko partizana, svi složni u tome, da je nelikvidnost naših novčanih ustanova, t.j. nestašica gotovine glavni uzrok našeg očajnog privrednog stanja. A ovu nelikvidnost naših novčanih ustanova, nesumnjivo je prouzrokovala Uredba o zaštiti seljačkih dugova.

Za svaki pogranični teritorij je od najveće važnosti dobro i zadovoljno činovništvo. Naše činovništvo pak preživljuje najgore časove, kako u materijalnom, tako i u moralnom pogledu. Već pre redukcije činovničkih plata u mesecu septembru 1935 godine, činovništvo je primalo tek onoliko za najnužnije potrebe, a kamoli za eventualne nepredviđene izdatke. U svim izuzetnim slučajevima, tj. prilikom bolovanja ili smrti, školovanja svoje dece i u svim ostalim slučajevima, naše činovništvo moralo se je zaduživati.

Posle ovog kratkog uvoda, gospodo poslanici, možete da sami proverite, kako živi činovnik po samoj redukciji meseca septembra 1935 godine. Ova redukcija bila je najteži udarac za državno i samoupravno činovništvo od samog našeg oslobođenja na ovamo, a i sama redukcija nije temeljila ni u čem, pošto mi svi dobro znamo, da je životni standard stalno u porastu i stalno poskupljava. Naše činovništvo sa sadašnjim platama, a naročito porodični hranitelji sa ženama i brojnom decom, ne mogu više da žive čoveku dostojan život, jer treba da znamo, da su bile nekojima umanjene plate do 35% i drugim još i na više. Zbog toga činovništvo, a naročito ono niže, kojega je najviše, pada i pada, kako materijalno tako i moralno.

Savezno tome ulazi još drugi, krupniji problem, drugo važno pitanje, sa kojim treba da se pozabavimo. Fakat je, da činovništvo ne može da živi, i ja mislim da to ne može niko da negira. Dakle, činovništvo mora samo potražiti novih prihoda, pa i ako škodi samom autoritetu činovnika, pa ne samo to već i samom uredu, a na drugoj strani što se ja najviše bojim, na ovaj način širi se korupcija. Ali ovoj korupciji nije krivo činovništvo, već Vlada, koja je na ovakav krupan i neutemeljen način snizila njegovu platu.

Gospodo narodni poslanici, ovo nije samo moje mišljenje, ovako misli i čitava javnost, svi staleži, jer treba da znamo, da usled redukcije plata državnim i samoupravnim činovnicima pate i ostali staželi našega naroda, kao seljaci, zanatlije i trgovci, usled toga što je kupovna moć činovništva pala.

Na zboru JRZ u Ljubljani 17 januara ove godine, pod predsedništvom Ministra unutrašnjih poslova g. dr. Antona Korošeca, bila je izglasana u pogledu državnog činovništva rezolucija, koja doslovce glasi ovako:

„Ad 2) Pošto u Ljubljani ima mnogo javnih nameštenika, koje je redukcija plata teško pogodila, a od toga trpi i sva naša privreda, pa zato tražimo poboljšanje materijalnog položaja državnih činovnika naročito u pogledu porodičnih dodataka.“

Gospodo od desnice, ako ste mislili da sa ovom rezolucijom otvoreno i iskreno tražite da se ostvari rezolucija, budite uvereni, da će vas sva opozicija do poslednjeg u tome podupirati, i onda i sam uspeh

ne može da izostane. Ali, ako ovo ne učinite, onda ćete dokazati, da su vaše rezolucije u Ljubljani bile samo pesak u oči bednom i gladnom činovniku. (Pljeskanje na levici).

Gospodo narodni poslanici, redukcija plata upliviše i na plate privatnih nameštenika, te je imala kobne posledice. Vode najrazličitijih preduzeća upotreбили su redukciju plata državnog činovništva kao veliku dobrodošlicu, te su na potstrek same države počeli da snižavaju plate svojim službenicima.

A mnogo teža stvar nego što je samo skraćivanje plata, jeste za državnog činovnika strah od raznih egzekucija. Kraljevska vlada navodeći, da „popravljaju krivicu” prijašnjih režima, premešta i penzionise činovnike. U Slovenačkoj je bilo samo po „službenoj potrebi” premešteno preko 80 učitelja i čitav jedan broj političkih činovnika, sudija itd. Mnogo školskih upravitelja bilo je razredeno, a na njihova mesta su došli kao starešine po godinama službe i starosti mnogo mladi ljudi. Zna se, da je ovo na štetu ne samo onome koji je premešten ili razrešen, nego pre svega samom uredu. Pored svega ostaloga ovi premeštaji koštaju državu veliku svotu novaca, sa kojim bi se novcem mogle podići nove školske zgrade ili uposliti mnogo besposlenih inteligentata. Samo u našoj Dravskoj banovini ima 719 besposlenih učitelja i učiteljica, a u čitavoj državi ide ovaj broj na hiljade i hiljade. A kao apsurdum sa ovim mogu vam, gospodo narodni poslanici, da nabrojim primere, da su nekoje seoske škole zatvorene jer nema učitelja, ili, na primer, da na jednoj samoj školi uči jedan jedini učitelj više od 100 dece. Mislim da ne trebam utemeljavati, da je ovo fizički nemoguće za jednog učitelja.

Ali premeštaji i penzionisanja u samoj Slovenačkoj imaju još jednu lošu stranu koju ne smemo da zaboravimo.

Među premeštenima ima mnogo dobrovoljaca, rezervnih oficira i vojnika. Treba da samo uzmemo u obzir šta znači za jednoga ovakvog premeštenoga u jedno zapušteno, zadnje gorsko selo, gde je daleko od svoje porodice, gde ne može da školuje svoju decu, i to je onaj činovnik — ratnik, koji se je borio za naše oslobođenje, bio je u redovima naših dobrovoljaca, — šta znači za ovakvog napuštenog javnog radnika ovakvo premeštanje, to sami sebi odgovorite. (Pljeskanje na levici).

O našem radništvu, gospodo, mnogo se govori, ali se dovoljno nikad ne vodi računa o njemu. Naše radništvo je živelo u vrlo slabim prilikama, tako da je moralo prošloga septembra ići u štrajk. Ovom prilikom mogle su naše vlasti ustanoviti, kakovo je pravo mišljenje i kakve su želje nekojih elemenata — agenata tuđega internacionalizma, i još važniju činjenicu, da radništvo mnogo sluša i ide po putu tih elemenata. Štrajkovi su se vršili u svemu po uzoru francuskih komunističkih štrajkova. A članovi Kraljevske vlade na javnim zborovima pričali su, da kod nas nema komunizma. Da, to jeste, ali samo za onoga, koji neće da ga vidi i za onoga, koji nema veze sa narodom. (Pljeskanje na levici).

Gospodo narodni poslanici, bez sumnje je, da je vrlo važna Uredba o minimalnim nadnicama. Stvar vlasti i Kraljevske vlade naposletku jeste, da ova Uredba i praktično bude izvedena.

Demoralizirajući utiče na naše radništvo i na našu besposlenu inteligenciju činjenica, da imamo baš mi u obadva mariborska sreza zaposlenih u službi ne-

srazmerno veliki broj nameštenika — inostranaca. Ja dobro razumem, da su nekoji stručnjaci potrebni, naročito za nova preduzeća, a potrebni svakako ne mogu biti kancelarijski službenici kao korespondenti, knjigovođe, zastupnici i obični radnici. Mogu da dam primere, da i naša država praktikuje, da članovi prijemne komisije bez razlike resora, govore sa zastupnicima raznih preduzeća u našoj državi, kojima upravljaju stranci, na nemačkom jeziku. Mogu da kažem primer, da su političke vlasti, koje gone naše nacionalne ljude i dobrovoljce, koje nam zabranjuju sastanke i zborove, mirno pustile na službi u našoj državi inostranca, koji je bio osuđen od strane suda zbog uvrede Njegovog Veličanstva.

U nekim preduzećima imamo sva bolja mesta zauzeta od inostranaca, koji imaju mnogo bolje plate od naših sunarodnika i naših ljudi. Mogu da vam dam primer, da je običan bravar »kao vrlo potreban stručnjak« sa 250% boljom platom od inžinjera, našega državljanina i to sve kod jednog te istog preduzeća.

Dalje vam mogu opet dati primer, da u jednom preduzeću inžinjer — inostranac zloupotrebljava naše devojkice nameštenice-radnice, koje se boje da svedoče pred vlašću, jer vlasnik koji štiti ovoga inostranca, bez milosrđa baca ih na ulicu.

Da sam ja u tom pogledu u pravu, evo vam primera, koji se je desio prošle godine u Mariboru. Jedno preduzeće ima uposlenu jednu knjigovodkinju, dobro situiranu inostrankinju, koja ne govori našeg jezika pa zato i treba da se svi poslovi vrše na tuđem jeziku. Ova inostrankinja ima mesečnu platu od 3300 dinara, a naši državljani, službenici istog preduzeća samo 800 dinara. Za naš jezik kaže da je kineski i priča »Kinesisch verstehe ich nicht«, to znači: »Kineski ne razumem«, misleći s tim na naš državni jezik. Sve ovo našim vlastima u Mariboru dobro je poznato, a unatoč tome, ova inostrankinja ostala je u službi a naši državljani, činovnici preduzeća, koji su ovu stvar kazali vlastima, otpušteni su iz službe.

Stojim pred pitanjem, kako mogu najrazličitiji pseudostručnjaci dobiti unatoč protivnim propisima zakona dozvolu za uposlenje u našoj državi. Kod nas u Mariboru javno se govori, da se ovakve dozvole dobijaju putem intervencija uplivnih političkih ličnosti itd. (Karlo Gajšek: To nije istina!) Jeste, gospodine kolega! Teško mi je, jer treba da kažem ovu stvar, a potrebno je, da javnost zna kakovo stanje je, i da se u poslednjem momentu preduzmu potrebni koraci u zaštitu naših državnih interesa na našoj granici i u interesu našeg radništva, te naše inteligencije.

Gospodo narodni poslanici, ako čovek sve to vidi, što sam ja kazao, kad vidi kako prelazi naša zemlja u ruke inostranaca, kako se nesmetano šire brošure i letci, koji su jasno i tačno upereni protiv severnih teritorija naše države, a Vlada ne čini ništa, kako se sa neumesnim, bezobzirnim i besplodnim egzekucijama uništuje naš seljak, kako se goni naše nevino činovništvo i krate im se već male plate, kako naše državne vlasti štite inostrane nameštenike i radnike na teret naše besposlene inteligencije i našeg besposlenog te bednog radništva, onda ćete našeg besposlenog te bednog radništva, onda ćete razumeti, da ne mogu dati poverenja ovoj Vladi i glasati za budžet, koji je pred nama u pretresu. (Živo i dugotrajno odobravanje na levici).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Živojin Popović.

Др. Живојин Поповић: Господо, Краљевска влада поднела нам је предлог буџета за 1937/38 годину, који је већи од садањег за 625 милиона динара. Када се овом јавно признатом вишку новог државног буџета додају скривени вишкови кроз финансијски закон и они донети путем амандмана, па онда вишкови нових бановинских и општинских буџета, онда видимо, да наш народ треба оптеретити за идућу буџетску годину са преко 2 милијарде динара више него ли прошле године.

Узмимо још у обзир само четврту тачку из извештаја мањине Финансијског одбора, које гласи: „Збир задужења одобрених Влади од 1935 године до данас кроз финансијске законе прелази 7 милијарди. Не зна се колико је она од ових одобрења искористила и на шта је утрошила. Оволико одобрених задужења нису скупа добиле владе од Уједињења до 1935 године. Влада стварно сама задужује државу и сама троши износе задужења без икакве контроле”.

Да су оптерећења заиста велика, и да то по мало брине и владину већину, види се и по томе, што чак и већина Финансијског одбора у своме извештају на другој страни упозорава Владу овим речима: „У вези са нашим привредним приликама, Финансијски одбор скреће пажњу Краљевској влади, да је још увек потребна велика опрезност у процени капацитета наше народне привреде”.

Па када нас овако упозорава и сама владина већина из Финансијског одбора, онда је у толико пре наша дужност, да добро промотримо ситуацију и стање наше привреде, па да видимо:

1) Да ли наш народ по својој привредној способности може да издржи овако велика оптерећења и 2) да ли нам ова Влада г. др. Стојадиновића досадањим својим радом улива поверење, да јој можемо и смењемо поверети овакав и оволики буџет, а тиме и даљу управу земље.

Господо народни посланици, истина је, да је после неколико мање плодних година, дошла ова нешто повољнија, али је исто тако математичка тачност, да је код нас агрикултура нерентабилна. Морамо увек и стално имати на уму, да је наша држава поглавито земљорадничка тј. да главни и велики део наше опште привреде чини пољопривреда, те због тога мора да обратимо главну пажњу на живот и мучан рад нашега сељака, јер он као најмногбројнији носи на својим изгрљеним плећима целу нашу пољопривреду, а тиме и највећи део наше опште привреде.

Имао сам прилике у Банату, који је наш најплоднији крај, управо наша житница, да калкулирам рентабилитет земљорадње, и могу вам рећи, да је чак и тамо обрада земље још увек нерентабилна. Није онда чудо, што су привредне прилике у другим покрајинама наше земље много горе. Ето нпр. привредне и социјалне прилике код нашега народа на територији предратне Србије су врло тешке. У Вел. Поморављу, које се сматрало скоро за најбогатији крај предратне Србије, земљорадник из дана у дан све више сиромаша. Код нас у Поморављу се не изражава више величина поседа хектарима, већ арима.

Из дана у дан све је већи број људи, који немају више од 30 до 60 ари, а већ имамо на селу

добар проценат људи, који је потпуно пролетеризован, који сем своје радне снаге нема ни педаљ земље. И што је најглавније, овај број пролетеризованих сељака нагло расте. А куда са њима? Најприродније је, на рад по индустријским предузећима. Али код нас је подизање индустрије потпуно паралисано, мада су услови за њен развој специјално у Поморављу више него одлични. Али, ваљда у знаку много алармиране неправде и неједнакости, пласирано је преко 4/5 после рата подигнуте индустрије све у Хрватској и Словенацкој. Заиста страшна неправда и неједнакост!

Али будимо свесни, да нам ово смишљено долази од страног непријатељског и то црно-жутог капитала, који се са пакленим и подмуклим плановима нарочито пласирао тамо око Загеба и у хрватским крајевима, да на једној страни блефира хрватски народ и чврсто држи у својим канџама економски поробљену сиротињу и радништво, ради спровођења својих лукавих планова у даном моменту; и да на другој страни код нас Србијанаца изазове завист и незадовољство. Тако зао дух, и ако покојне Аустро-Мађарске, несметано спроводи у слободној Југославији принцип своје политике: Дивиде ет импера! Ко је за то крив?

Док тако немамо где да запослимо потпуно пролетеризоване сељаке, дотле је са великим бројем осиромашелих земљорадника са 30—60 ари, па и са 3—5 хектара, који чине око 80% од целокупног становништва, стање скоро очајно тешко. У индустријске раднике иако би хтео да иде, нема где, а од свог земљишта не може да исхрани породицу. Ту би се могло много да помогне бар онима, који имају преко 4—5 хектара, паметним, планским и поштеним произвођачким задругарством. Овде мислим на организовање произвођачког задругарства апсолутно на свима пољима пољопривреде. Све чиме се наш ситан пољопривредник бави, треба организовати на бази задругарства. Само путем произвођачког задругарства ми ћемо моћи нашу пољопривреду да модернизujemo, а тиме олакшамо и учинимо лепшим живот нашем човеку на селу. Садање потрошачко задругарство, које је поглавито развијено код нас у Поморављу, није скоро ни од какве користи нашем сељаку. И оно мало робе, што могу да добију задругари код својих потрошачких задруга, скоро су исте цене, а често и скупље него у приватним трговинама. Садање земљорадничко задругарство, како се води код нас, у суштини својој је повлашћена велетрговина и то искључиво чланова управе Главног савеза. Али док приватне веле-трговине успешно конкуришу ситним трговинама н.пр. Та-Та, Митић, Бата, итд., дотле Главни савез земљорадничких задруга, и ако је повлашћен, не може да конкурише чак ни обичним сеоским трговинама. (*Александар Дачић:* То није тачно!) То је сасвим тачно! Тако су ми моји задругари казали. Кад нам је познато, да Главни савез ради на бази тако „чврстог рачуна” у корист своју, онда можемо замислити како огромне зараде има Главни савез земљорадничких задруга, специјално још као повлашћена велетрговина. А јасно је и где те зараде одлазе, кад по принципу „чврстог рачуна” задругари немају право на њих. Зато је неопходно потребно, да се што пре и код нас донесе правичан и добро смишљен Закон о задругарству, који би спречно с једне стране све злоупотребе од стране „водећих”, а на другој страни омогу-

ћио спровођење поштеног произвођачког, кредитног, потрошачког и здравственог задругарства на селу, и то, све у потпуну корист редовног, обичног члана задругара. Једино путем поштеног и овако свестраног задругарства ми можемо да извршимо тако преко потребан препород нашег народа. Изгледа ми чак, да и систем планске пољопривреде, који је нама тако хитно потребан, није могуће у целости спровести без добро организованог задругарства. Разумно и поштено спроведено произвођачко задругарство свих грана наше пољопривреде, допуњено кредитним, потрошачким и здравственим задругарством, ето то су уопште једино могуће реформе код нашег земљорадничког сталеза. Кажем једино могуће реформе, јер и сваки покушај комунизма или болшевизма на нашем селу потпуно је бесмислен и депласиран: (Александар Дачић: Тако је!) Путем општег задругарства, ми би пружили нашем земљораднику такву самосталност и праву економску демократију, какву данас немају пољопривредници нигде на свету. На тај начин ми би нашег земљорадника материјално осигурали; а познато је, да код материјално обезбеђених људи повољније цвета и духовна култура. (Александар Дачић: То ми радимо! Такција данас постоји!)

Али данашња Влада не само да нема ни тунке смисла за овакве реформе, него је она тако далеко и од помисли да у корист нашег земљорадника треба већ једном отпочети са селекцијом наших сопствених цераалија, говеда, коња; оваца, свиња итд. За сваког агронома и биолога је јасно, да треба све селекцирати и онда култивисати оно, што је ту поникло и рођено под нашим поднебљем, што је већ потпуно аклиматизовано, а не довлачити за велике паре стране примерке. Ми бацамо већ годинама грдне милионе годишње за куповину у иностранству приплодних грла крава, бикова, коња, оваца, свиња итд., то исто радимо и са цераалијама, а све је то, ни мање ни више, поред очигледног просипања тако великих количина народних пара, Сизифов посао на пољу пољопривреде. Код нас у Поморављу наступила је таква мешавина житног семена, стоке и воћа, да се чак и стручњаци не могу више да снађу. Сви ови земљораднички производи баш зато све се више дегенеришу. Разуме се, да онда допринос од њих стално опада, и да су приходи невероватно мали, јер се тако шарени, нетипизирани и неодабрани производи тешко пласирају и на домаћим пијацама, а нарочито тешко на страним тржиштима. Док на другој страни, да имамо одгајане путем селекције наше домаће цераалије и стоку, наша би пољопривреда давала сваке године на милијарде веће приходе.

У погледу просветног уздицања нашег земљорадника стојимо скоро свуда слабо, а специјално у Моравској бановини. Наша основна настава није довољна. Она је основ како кој и само име каже, али ако се на том темељу ништа даље не изгради њега коров зарасте. А сада је тако да од целе основне наставе у већини случајева остане толико, да се може једва потписати. Потребно је на првом месту спровести, да кроз основну наставу морају проћи апсолутно сва деца женска као и мушка дефектна, глува, без разлике сва што сада крај свих закона и уредаба није случај. Исто тако било би потребно завести обавезне продужне грађанске школе за мушку децу и домаћичке школе

за женску децу. Ми данас у Моравској бановини имамо цигло једну продужну грађанску школу и 2—3 домаћичке школе, док је по другим бановинама стање у том погледу знатно боље. Према статистичким подацима, једна грађанска школа долази у Дравској бановини на 28.605 становника, у Савској бановини на 55.166 становника, у Приморској на 19.945 становника, а код нас у Моравској бановини на 718.064 становника имамо свега једну продужену грађанску школу

Здравствене прилике у Поморављу су још горе. Код осиромашелог и пролетеризованог сељака у Поморављу, услед слабе и недовољне исхране, није чудо што разне опасне болести узимају све већег маха. Док туберкулоза коси преко 50% нашег становништва, дотле ми у целој Моравској бановини не само што немамо ниједан народни санаторијум за грудоболне, него, нажаљост, — и ако је г. Министар народног здравља баш из наше Бановине — немамо још ни један антитуберкулозни диспансер. Ово је скоро невероватно, али је потпуно тачно, а и појмљиво, јер је нашем Министру народног здравља, као и целој овој Влади, што се јасно види из целокупног њеног досадањег деловања, много преча њена партија Јереза, него ли народно здравље. Цео свет види, да је г. Министар народног здравља постао партијски агитатор, а да је потпуно занемарио и заборавио на позив и дужност за које га овај народ тако богато награђује.

Господо народни посланици, свакоме је добро познато, да су друмови главне артерије целокупне народне привреде и туризма. Код нас у Поморављу државни и бановински, а да и не помињем сеоске друмове, у тако су запуштеном стању, да је саобраћај, а тиме и размена добара, много отежана.

У интерпелацији, коју сам поднео заједно са својим друговима, народним посланицима из Поморавља — то је било од прилике пре годину дана, 12 фебруара 1936 године — на г. Претседника Владе и г. Министра унутрашњих послова, ја и моји другови јасно смо показали, да је народ у Поморављу сам устао да заштити своје угрожене интересе, јер се уверио да се ова Влада ни мало не стара о њему. На зар је то старање за сељачки сталез, када Влада г. др. Милана Стојадиновића на онако груб начин допушта да нашим земљорадницима из северног дела Поморавља пропадне шећерна репа у вредности од више десетина милиона динара. Јасно је свакоме, да је Влада не само могла, него и била дужна и морала да заштити поштену зараду нашег намученог сељака, коју је он привредио неуморним радом у зноју лица свога. Али овој Влади преча је, као што рекосмо, партија, преча Јереза, него ли заштита и обезбеђење свакидашње муком стечене коре хлеба нашег сељака. И зар је онда чудо када наши земљорадници у Поморављу тумаче Ј. Р. З. иронично!

Влада др. Милана Стојадиновића ревностно заштићује већином странце око картела фабрика шећера. Јер, господо, наши земљорадници предају шећерну репу фабрикама крајем септембра и у току октобра месеца, када им се исплаћује само један врло мали део, а већи део им још ни данас није исплаћен. Чека се на процену количине шећера, за коју треба да се умилостави Министар-

ство пољопривреде, па да је и обзнани. Зар је за просто одређивање процента шећера у репи потребно више од 6—7 месеци? Не, није, али је потребно да капиталисти — странци, сакупљени око наших фабрика шећера зараде за тих 6—7 месеци још милионе и милионе само на разним шпекулацијама са том очигледном својом наших сељака, док за то време — преко зиме — када је највећа оскудица, сирота раја и крај своје поштене зараде нема чак ни зеља да једе.

Ми видимо, господо, да је г. Министар финансија унео у буџет прихода суму од 32,775.000.— динара као приход од државне фабрике шећера на Чукарици, а на другој страни, као расход за то предузеће, унео је 28,552.900.— динара. Кад одбијемо једно од другога, видимо да је г. Министар финансија предвидео чист приход од државне фабрике шећера суму од 4,222.100.— динара. Господо народни посланици, мени није познато да је и једна од приватних фабрика шећера икада показала оволике суме као чист приход.

Да пређемо, господо народни посланици, сада на Уредбу о раздужењу земљорадника, којом се ова Влада толико хвали а која није по суштини својој од помоћи нашем земљораднику. Не само што му она у ствари не помаже много у погледу раздужења, него се нимало није постарала за обнову наше успаване пољопривреде. Овом Уредбом нису заштићени они грешни повериоци, који су као потписници земљорадничких меница већ исплатили исте. Поред тога, ова Влада не води на мало рачуна о заштити радника, занатлије, ситног трговца и чиновника, те на тај начин изазива и ствара класни антагонизам, који нам апсолутно не треба, крај осталих наших иначе тешких унутрашњих проблема.

Ова се Влада размеће, како је смањила порез на земљиште, мада то смањење које је било и у прошлим годинама, није њено дело. Али сада не разумем, како ће то смањење бити у току идуће буџетске године, када видимо, да је Министар финансија у предлогу буџета прихода повећао приходе од порезе на земљиште тј. од земљарине за 10 милиона динара, док приходе од порезе на ренте није увећао ни за динар. По овој логици садашње Владе ренте банкара страних капиталиста у нашој земљи неће се ни за длаку увећати, али ће се зато сељачке њиве неким волшебним начином саме од себе издужити и проширити. Но, пошто се таква чуда не могу да дешавају, онда је јасно, да ће Влада просто да нареди да се повећа порез на земљиште.

Са ово неколико речи изнео сам у grubим тезима стање код нашег народа, нарочито како оно изгледа у Поморављу. Очигледно је, да су привредне способности нашег народа мале, а јасно је, да су то последице крајње небрижљивости ове Владе према привредном, здравственом и просветном уздизању нашег народа.

Према томе јасно је и то, да наш народ не може да поднесе тако огромна нова оптерећења по предложеном буџету, која достижу суму од 10 милијарди динара.

Да видимо сада вредност ове Владе на другим пољима рада за народ и отаџбину.

Господо народни посланици, свима је добро познато да је убрзо после страшне трагедије у Марсељу, док је сав наш народ још болно уздисао и ридео, дошла на управу земље влада г. Богољуба Јев-

тића. Ова влада је била цела прожета Александровском политиком. И у том духу била је цела обузета вољом да изврши привредни и уопште културни препород нашег народа. Као што је познато, она је у смислу Устава обавезна, да убрзо после свог стварања спроведе изборе и за сенаторе и за посланике. На чувеним петوماјским изборима влада г. Богољуба Јевтића добива импозантну већину као претставник недељивог народног и државног јединства — насупрот федералиста па чак и сепаратиста. На тај начин спасава земљу од расула и очигледне пропасти, јер је ваљда сада тек сваком јасно, после двогодишњег узалудног и празног погањања и споразумевања, да би ова земља била бачена у пропаст, да је листа др. Мачека победила на петوماјским изборима. Данас у ово не сумња ваљда ни сам г. Давидовић. Али зато је ипак влада г. Богољуба Јевтића само после 15-дневног рада у Парламенту пала са целом својом апсолутном већином. Сећате се, како смо се онда сви у чуду питали од куда је ово и зашто.

Јасно је, дакле да је на један скроз недемократски начин дошла радна Влада г. др. Милана Стојадиновића са задатком, да спасе и да заведе политичке слободе и демократизам. Каква контрадикција ин објекто и то аб ово. Од свог креирања па све до данас и стално под маском лажне демократије Влада др. Милана Стојадиновића прогања нарочито нас југословенске националисте. Нама се намеће фашизам, хитлеризам итд. док су они са свима осталима заштитници политичких слобода и демократије. У осталом треба истини погледати у очи. Је ли фашизам ругло или понос Италије? Зар није фашизам спасио Италију од очигледне пропасти? И зар то исто није урадио национални социјализам у Немачкој? На другој страни не може нико да оспори, да је демократија свуда у свима државама у кризи. Пре две године на интернационалном конгресу филозофа свију држава, који је одржан у Прагу, поред осталих била је на дневном реду и тема: О кризи демократије. Зар само истицање овакве једне теме на конгресу најјачих интелектуалаца свију земаља не сведочи, да је демократија свуда — у свим државама у кризи? Зар није пре 2—3 месеца претседник владе у Енглеској изјавио, да су демократски режими за 2—3 године у задоцнењу према ауторитативним?

Политички либерализам, који је захватио скоро целу Европу после Француске револуције ослободио је народе феудализма и апсолутизма, али их је бацио у загрљај капитализму. Оне три лепе богиње француске либералне демократије — чеда француске револуције: *liberté, égalité, fraternité*, оковане су златним обручима капитализма и постале су његове обичне служавке. Али, и ако би успели да ослободимо демократију од капитализма, ми би ипак увидели, да она у суштини својој има нечег лажног и неправичног. На првом месту „слобода“, зар може и да се замисли бар без оног ограничења још Христове науке: „Не чини другоме оно што ниси рад да други теби уради“ Ово основно начело етике је признао и скоро само парафразирао велики ум човечанства, немачки филозоф Кант својим категоричким императивом. Замислите слободу само без овог основног ограничења, зар не би она водила свако друштво у страشان неред и хаос. Па онда „једнакост“, зар сме и да се помишља на општу једнакост свих способности — где би тек то одвело? И у најбоље

уређеном друштву могло би, и треба да се говори о општој једнакости услова за наше органе за варење, за људска благоутробија т. ј. о једнакости услова за биолошки живот. Али се не сме и не може ни да помишља на општу једнакост способности, како интелектуалних тако и телесних. Обрнуто за сва времена и увек ће морати сваки добар друштвени реформатор да тежи, да путем разних наградних такмичења потстрекне даровите људе, да што више развију и истакну своје способности. Без наградних утркивања — без такмичења не би било чак ни тренинга. Без жеље за истицањем и освајањем првенства — овде мислим на поља свију способности — неби било ни друштвеног прогреса.

Поред овако дефектног склопа ових богиња: слободе, братства и једнакости, демократији очигледно недостаје и велико божанство правде. Јер, демократија не само што нигде није истакла правду као своје начело, него ју није ни заштитила. Зар је правда то, кад демократија признаје и заводи, да један н.пр. професор универзитета или један ректор универзитета има исто право тј. један глас — што значи исту свест и исту моћ одабирања свога претставника за Парламенат или општину — као и један корпар-циганин или чистач улица. Зар је на другој стране правда то, када се данас под режимом те вајне демократије — узмимо такав пример: за исто кривично дело подједнако суди професору универзитета и једном незапосленом мануелном раднику? Очигледно је то неправда, као што је и то, када се данас — у осталом са пуно права — тражи од онога ко ће само да нам изради обућу или одело да има потребне квалификације за тај рад, али зато од кандидата за претседника општине или народног посланика, па чак и за Министра не траже се никакве претходне квалификације.

Ето, због тих тако грубих недостатака поред још много других, демократија заједно са капитализмом се данас у целом свету из темеља љуља. Ми југословенски националисти то јасно увиђамо, и зато је нама пречи један стваран, економски демократизам од ефермног и лажног политичког демократизма. Ми у погледу друштвеног уређења и у погледу заштите нашег асиромашелог сељака, нашег умног и телесног радника, занатлије и ситног трговца идемо у лево ако хоћете све до праведних захтева комунизма па и даље. А у погледу национализма ми смо свесни, да ту влада једна непобитна логика биолошке љубави. Сваки човек воли на првом месту себе, па онда своју породицу, па свој родни крај, своје племе, па онда своју отаџбину, па тек после тога може да се воли и заступа интернационала. Сваки онај који каже да му је преча и милија интернационала од своје отаџбине, или да више воли отаџбину од своје породице, говори нелогичност. Зато ми интегрални југословенски националисти у погледу национализма истичемо један крајњи југословенски хиперационализам, нон плус ултра.

Сада да се вратимо и да видимо, шта је све починила у духу спаса демократије радна Влада г. др. М. Стојадиновића. Ова радна Влада после непуних два месеца претворила се у чисто политичку партијску Владу. Она оснива своју партију ЈРЗ на челу са радикалима из тако званог Главног одбора, чији је дисидент био г. др. М. Стојадиновић, — јер као што је познато — он је као

дисидент тих радикала око Главног одбора постао чланом владе г. Богољуба Јевтића. Али само после непуних 3—4 месеца quae mutatio regum, радикали Главног одбора постају дисиденти свог бившег дисидента. Југословенску радикалну заједницу напушта, дакле, њен главни политички ослонац и фактор — радикали око Главног одбора — али то ништа не мари, ту је власт појачана др. Корошцем и др. Спахом. А када отпадне власт остаће само тај сићушни клерикализам г. г. Корошца и Спахе, али ће у исто време остати и проширен и појачан Мачеков фашизам. Господо народни посланици, цела Влада, тј. сви ресорни Министри, сва управна власт са целокупним државним апаратом ангажује се на најбезобзирнији начин само да по сваку цену организована ЈРЗ успе или бар да се претстави како успева. И онда само после неколико месеци чујете, како се бије на сва велика звона, да је ЈРЗ — у суштини без радикала — постала већа радикалска партија него што је ова икада била, и да је г. др. Стојадиновић plus grand Пашић que lui même.

Па разуме се, да је г. др. Стојадиновић већи Пашић и од овога самог. Али све је то тако природно и могуће за Пастера Југославије г. др. М. Стојадиновића. Ту додуше, у овом тако „умешном и духовито“ употребљеном поређењу, постоји мала разлика у томе, што је заиста славни Пастер пронашао лек противу једне болести иако изазивача и узрок те болести не само да он није познавао, него га ни ми данас још не знамо. Док овај наш југословенски Пастер зна врло добро узрок па чак и извор болести и грешник одлази чак тамо на врело самога вируса болести — чак у Брежице — не би ли ма по коју цену дошао до лека, па ипак се враћа без лека. Али то се десило само због тога, што је кумче ваљда случајно заборавило, да је кум изјавио 4 маја 1936 године на збору у Бос. Петровцу: „Ми Срби нећемо ићи у Купинец, те тако ко жели да се споразумемо нека дође у Београд“.

Оно, истина, не смемо заборавити, да је тај исти г. Министар на неколико месеци пре овога збора говорио: Да Хрвате треба пустити да се нахрватују као што су се Срби насрбвали; после неколико месеци од збора у Бос. Петровцу тј. на збору ЈРЗ у Зајечару 16 септембра 1936 године говори: „Све што смета Хрватима мора да буде отклоњено“. Оваква доследност заиста и доликује само човеку, који је могао да дође на помисао да упореди једног Пастера са г. др. Стојадиновићем. (Граја. — Објашњења између народних посланика (Ђуре Чејовића и Анте Ковача и Ристе Грђића).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine Čejo-
viću, Molim Vas, da ne upadate u reč i da ne preki-
date govornika. Vi ste tražili reč i kad se popnete
na ovu govornicu izvolite odgovoriti i izneti Vaše
gledište.

Др. Живојин Поповић (наставља): Ја знам да вас са деснице боли истина, али ја ћу без обзира на ваше упадице да наставим. Зар није, господо, обмана када г. Претседник Владе пред свима нама у Скупштини изјави у својој првој декларацији као што се сећате ово: „Основни правац унутрашње политике дат нам је основним законом земаљским — Уставом од 1931 године. Краљевска влада је верна свима начелима тога Устава, истичући на-

рочито принцип државног и народног јединства". „Краљевска влада жели, да на овај начин омогући (тј. путем доношења изборног закона, закона о штампи, зборовима и удружењима) истинско учешће најширим слојевима народа у управи државној, бановинској или општинској". — „Аманет, који је оставио пок. Витешки Краљ Александар I Ујединитељ — велики је Аманет. Краљевска влада сматра, да ће тај свети Аманет најбоље очувати, ако буде ишла путем смиравања и стишавања политичких заоштрених итд."

Данас ми видимо, после скоро 2 године рада ове Владе, да је ова њена наступна декларација била само фикција од почетка до краја. Г. др. М. Стојадиновић одмах на идућим седницама Скупштине, после своје декларације, тражи скроз противуствано, да поред управне власти задобије и законодавну власт; док забрањује чак и онај говор г. Претседника Скупштине, који је одржао у цркви на Опленцу приликом првог годишњег помена Блаженопочившем Краљу Витезу, у коме се само констатују Његова велика дела и заслуге за Отаџбину и народ. Грех је, па је чак и забрањено сада уопште говорити, а још мање писати, о значају 6 јануара и шестојануарског режима, али нападати га, то је не само дозвољено, него је чак и похвално. Проглас наше Ј.Н.С. забрањен је, а толерира се и допушта да се у целој једној нашој покрајини несметано вређају наше највеће националне светиње,

Зар није недопуштено оно, што је учињено са радикалима око Главног одбора? Зар није недопуштено присвајање чисто радикалског листа „Самоуправе" за лист Ј. Р. З.?! Зар није недопуштено присвајање и мал те не уписивање покојног Пашића у чланство Ј. Р. З.

Какав је тек случај са друштвом „Феникс"?! Ни мање ни више коштаће наше грађане скоро једну милијарду динара; и док су чланови управе филијала друштва „Феникс" по другим државама отерани у апс, дотле код нас они (Граја и протести на десници. — Гласови са левице: Каква је то опструкција!)

Potpretsednik Franjo Markić: Molim vas, gospodo, za mir (Graja i protesti na desnici).

Др. Живојин Поповић (наставља): Молим Вас, господине Претседниче, за тишину. Нисам ја, господине Претседниче, биров, па да се надвикујем са већином. (Граја).

Potpretsednik Franjo Markić: Molim vas, gospodo, umirite se. Izvolite, gospodine poslaniče, postaviti.

Др. Живојин Поповић (наставља): А каква је тек фатаморганa, кад један Претседник Владе уде си ствар тако — као наш г. др. Стојадиновић — да истовремено постаје и претседник Берзе? Оваква фатаморганa заиста је незапажена до сада у свету. А за свакога ко само зна дефиниције положаја Претседника Владе и претседника Берзе — ствар је потпуно јасна.

Па онда онај одвратни тобож атентат у Скупштини од прошле године, када буде једанпут објективно расветљен, ко зна неће ли и то бити велика обмана. У сваком случају, сада је већ сигурно, да је страховита неправда учињена нашим најбољим националним борцима, народним посланицима: Василију Трбићу војводи Велешком, Драгиши Стојадиновићу и Драгољубу Миловановићу. Изгле-

да као да се у овој земљи заборавило, да је iustitia fundamentum regnorum. А страхан је то знак, што се вера у правосуђе почела нагло да губи код нашег народа. Али како да се не губи, кад се чак и органи правосуђа — гдегод се може — употребљују од стране организације ЈРЗ у политичке сврхе. Оно што је од увек било тако лепо код нашега народа и што га је увек чинило великим — национални морал и родољубље — болно су агакирани овом грозном неправдом, која је нанесена нашим најбољим националним херојима, као што су један Василије Трбић и Драгиша Стојадиновић.

Ако бацимо поглед на општинске изборе видимо, да су они од припремања па до објаве псеудо-резултата заогрнути црним велом апсолутних нетачности. Поред изјаве г. Претседника Владе, чули смо и званичну изјаву у Сенату надлежног Министра унутрашњих послова г. др. Корошца, да ће општински избори бити обављени путем тајног гласања, док су остали чланови Владе, а нарочито г. Драгиша Цветковић и г. Ђура Јанковић све до саме обзване општинских избора свуда, на свима зборовима своје партије неуморно уверавали народ, како ће за општинске изборе гласање бити тајно. У целом свету реч обавезује сваког обичног поштеног човека, само код нас чак и обавезе такве врсте непознате су члановима садање Владе. Г. др. Стојадиновић дао је прошлим општинским изборима познати специјални политички значај и онда се безобзирно бацио са свима органима државног апарата на рад. Сви државни послови били су укочени и напуштени због политичке агитације. Разуме се, да су у томе предњачили г.г. Министри који су се за све време општинских избора били претворили у обичне политичке агитаторе. Органи пореских управа, финансиских контрола, па чак и органи правосуђа све је било упрегнуто утицајем страховитих претњи, да врше нечувен притисак на бираче у корист макар и привидног успеха ЈРЗ.

Премештани су и најгрубље малтретирани учитељи, професори, лекари, инжењери, једном речи сви државни и бановински службеници, који нису хтели да се упишу у ЈРЗ., па су чак прогањани и они службеници, који су се држали неутрално. А где ни све то није помогло, није се презало ни од фалсификовања резултата или од анулирања избора. У мом изборном срезу, без икакве државне потребе, премештени су: шеф Пореске управе, два лекара, директор гимназије, више учитеља, разјурени болнички чиновници и службеници итд. а школског надзорника, чиновника 6 групе, са положеним испитом за школског надзорника смењују и бацају у разред, а за школског надзорника доводе члана ЈРЗ, учитеља млађег по струци, без испита за надзорника, човека који је кажњаван и одговара дисциплински. Ишло се толико далеко, да су отпуштани чак и радници и дневничари којима сам ја у своје време нашао посао, на пример дневничар-служитељ Сретен Миладиновић у Среском суду, који је својом платом хранио жену, четворо деце и старог оца и мајку и ако му је г. претседник суда издао уверење, да је највреднији служитељ, ипак је био отпуштен и са својима избачен на улицу.

Познато је, да је г. др. Корошец био издао строго поверљива наређења свима среским начелницима, одмах у почетку расписа избора, да мо-

рају изнудити било каквим начином писмену изјаву од сваког претседничког кандидата, који иоле има изгледа на успех, да је припадник ЈРЗ. (Одобравање на левици.) Ниједан претседнички кандидат није могао да потврди своју листу, док није била претходно аминована од надлежног среског начелника. (Један глас из већине: То није истина). Али то ништа не смета др. теологије г. Корошцу, да на дан 1 јануара ове године говори преко радија овако: „Издали смо расписе и захтевали од власти писмено и усмено, да се апсолутно респектују закони итд.” — па онда: „Избори су се вршили савршено слободно”, и онда као са неким буновним чуђењем додаје: „Значајно је, да је опозиција одмах након расписа општинских избора издала летке у коме констатују фалсификате, подмићивања и насиља већ тада, када за сва ова дела апсолутно још није било ни могућности”. Ако овај говор г. Министра доведемо у везу са суштином оних његових поверљивих наређења, онда је заиста тешко, господо, уздржати се, а да човек не узвикне: *O tempora, o mores!* Али изгледа ми да г. Министар сам пружа објашњење даље у свом говору од 1 јануара ове године, кад вели: „Криминалитет код нас расте услед опште кризе морала”. Да, г. Министре, тако је и тако идс све услед „опште кризе морала”.

Званично се признаје, да комунизам и криминалитет расту код нас, а познато је да они специјално напредују тамо где ауторитет државних власти опада, а за то највише је крив лично г. Министар унутрашњих послова, јер је познато, да је г. др. Корошец наредио, још одмах кад је овога пута дошао на власт, да жандарми на територији Савске бановине не смеју ни у ком случају да интервенишу, док код нас премлатише људе ни криве ни дужне. Навешћу само случај који се одиграо 27 јула прошле године у моме Срезу раваничком са сељацима из села Стубице. Ево ове људе: Михаила Михаиловића, старог 50 година, Милоја Милошевића, старог 38 година, Милосава Михајловића, старог 35 година и жену му Живку, Милана Атанацковића, старог 32 године, Тому Михајловића, старог 54 године, Добривоја Петровића, старог 50 година, Радована Петровића, старог 54 године, Боривоја Миленковића, Живана Савића итд., око њих 15 похватили су жандарми и одвели их у жандармеријску станицу оближњег села Сења, где су их толико тукли, да сам се ја као лекар дан доцније зачудио и грозио. Њихова тела и лица била су сва у модрицама и отоку. И њих су жандарми тукли тако дивљачки под изговором, да су осумњичени као јатаци двојице одметника, који су се већ дан раније били предали властима.

Док у свом реферату жандарми наводе да су ови људи правили неки неред испред општинске суднице, у ствари они су их сакупљали и дотеривали из кућа и са њива, где су били на раду. У суштини цео овај случај је политичке природе, јер у том селу Стубици грађани нису хтели да чвју за Јерезу, па их је требало „опаметити”, како се изразио један претставник Јерезе. Ето овакви и оворе слични примери врло су чести на територији предратне Србије, а сасвим су супротни на другој страни, као што је био случај приликом годишњице Анте Старчевића, сахране осуђеника Јавора, приликом прославе рођендана др. Мачека. па онда онај грозан случај у Керестинцу итд. Доте-

рало се дотле, да су тамо људи у једној варошици стрпали живог среског начелника у мртвачки сандук, па га тако носили кроз целу варош, да би симболично показали сахрану ауторитета управних власти.

Јасно је, да не ваља ни једно ни друго. Нити су жандарми за то, да неправедно туку мирно и исправно грађанство, нити су за то, да узалудно и без одбране гину од разузданих маса. Али је сигурно да се и у једном и у другом случају потпуно уништава углед управних власти. Па да није ауторитет државних власти срозан, зар би смело овако штогод да се деси, као што је на пример случај који је ево публиковала „Политика” од 10 септембра пр. год., а што се ваља неким чудом провукло испод цензуре. Ту се каже да су искасапили ножевима сељаке Луку Хабијанца и Стјепу Микуличића, сељаке из истог села, Ђуро Хабијанец и Стево Дргач у селу Ђурђић, недалеко од Крижеваца. Пошто су ране веома тешке природе, не зна се да ли ће озлеђени сељаци остати у животу. До туче је дошло зато, што су Стјепан Микуличић и Лука Хабијанец на петوماјским изборима гласали за листу Богољуба Јевтића.

Кад се овако нешто случајно промакне цензури, онда можете мислити шта све она скрива. Али г. др. Корошец изгледа да не зна за границе. Он у једном свом распису од прошлога лета, који је упутио г. бану Дравске бановине, напада наше соколство и сумњичи га да одржава везу са комунистима, па је тобож из тих разлога пренео обавезно физичко васпитање омладине из соколских удружења на своја чисто клерикална гимнастичка удружења. Господо народни посланици, један активан Министар, сумњичи Соколство коме на челу стоји Њ. В. наш млади Краљ, да одржава везе са комунистима.

Док наш г. Министар унутрашњих послова тако руководи унутрашњу политику, да видимо за часак како се стара о спољној политици њен Министар. У погледу вођења наше спољне политике, дочекали смо и то, да добијамо прекоре и од наших најбољих пријатеља. Дозволите ми само да вас потсетим на укорје које је упутио вођењу наше спољне политике уважени г. професор Јорга, сенатор и бивши претседник владе пријатељске нам Краљевине Румуније. То доноси „Политика” од 11 фебруара ове године. Лепо је то задобијати нове пријатеље, али за љубав нових пријатеља никада не треба жртвовати старе и већ добро осведочене. А надочито онда не, када се међународни односи све више и више запетљавају и тако заостравају, да стално и озбиљно угрожавају одржање мира.

Међународни односи су много магловити и мрачни. Залутати се не може, само ако се чврсто држимо руку под руку са старим и већ опробаним, оданим пријатељима и ако тако повезани опрезно корачамо и то попут већ добро познатих стаза. Треба признати да је Пакт о пријатељству са браћом Бугарима епохално дело Блаженопочившег Краља Ујединитеља. Финале тог великог, скоро окончаног дела Краља Ујединитеља јесте пало сада — али како ружно изгледа кићење туђим перјем. Очигледно, наша спољна политика још живи од великог капитала, који нам је и на том пољу стекла и оставила разумно вођена спољна политика под директивама и у духу смерница Великог Краља Ујединитеља.

Да видимо сада, gospodo, kakve se pogreske cine sa zlokoбnim verskim питањем. Уместо да се донесе један по државу целисходан интерконфесионални закон, ми видимо да се води читава политичка трговина са појединим конфесијама. На првом месту са Муслиманима, за љубав једног ништавног политичког ћара срушило се све оно што је мудра политика стварала за пет-шест година. На силу Бога ствара се муслиманско питање, које у овој држави по свему не сме и не може да постоји. (Одобравање на левици). То се већ и политички почело горко да свети и самом његовом творцу г. др. М. Стојадиновићу. За ближа обавештења упитати г. Шушића, народног посланика. Између православаца и католика убацио је г. др. Милан Стојадиновић већ добро познати Конкордат са Ватиканом, који у ствари дејствује као тешка разорна граната дискордије. Императивна је дужност сваке југословенске Владе; да ствара и учвршћује међуверски мир, док је у том погледу Влада г. др. Милана Стојадиновића довела до тога, да данас у нашој земљи скоро већ пламти клерикализам свију вероисповести. Уместо да отстрани утицај сваког клерикализма на државну управу, Влада г. др. Милана Стојадиновића је оживела и снажно ојачала дејство муслиманског клерикализма, разбуктала је страховито дејства католичког клерикализма, а тиме, разуме се, изазвала је, рекао бих, већ и православни клерикализам. А куда све ово може да одведе, страшно је и помислити.

Зар не би могао зато да нам послужи као пример садањи по страховима својим незапамћен грађански рат у Шпанији. Како избезумљеност може да сурва један народ и да га учини свачијом прђијом. Док као са неким правом поједине државе шаљу своје војске да се боре једна на једној страни а друге на другој, дотле друге силе додуше не шаљу још своје војске али зато заповеднички изјављују, да како да се заврши рат у Шпанији, да не могу дозволити да дође до екстремних облика владавине. У сваком случају тешко теби Шпанијо! Рекосмо да су неке државе већ послале своје војске у Шпанију. Зашто господо? Једни ради задобивања колонија, други ради превласти, или бар сигурне моћи у Средоземном мору, а зашто ли су тамо, бар како се прича, наша браћа Руси? — Ради победе идеје! Руска, словенска душа! Само да победи идеја!

Али такви су сви Словени, умеју да гину до истребљена за победу својих идеја.

Зар нису Срби пошли на Голготу и претворили своју целу државу у гробље, само да победи идеја ослобођења и уједињења све браће. (Одобравање и плескање на левици). Зар нису Хрвати, Словенци и Срби у границама бивше Аустро-мађарске робовали вековима, па ипак и поред тог грозног вековног угњетавања потпуно сачували све особине Југословена? И та велика мученичка истрајност била је храњена и одржавана једино вером у победу идеје, идеје господо, која је по својој генези чедо хрватских великана. А када је идеја ослобођења и уједињења победила и постала стварност; када ево већ 19 година имамо остварену нашу моћну отаџбину — Југославију, што беше вековима сан најбољих синова нашег народа, ми се сада губимо у вечитом решавању, неких, рекао бих чисто формалних, проблема. То

ће несумњиво некада у објективној историји бити забележено бар као неразумно лутање.

Несумњиво је, да ми у том погледу лутамо, што писмо умели и не умемо да разумно користимо овај период мира. А историјски је утврђено и добро познато, да је будућност увек припадала оним народима, који су умели паметно да искористе периоде мира. Ми пак ево већ 19 година овог златног доба мира стално тапкамо све у истом месту, све само око облика, око форме државног уређења! Зар је то толико важно, да због тога треба рискирати самосталност и опстанак свију нас? Зар то може и сме да буде препрека нашег привредног и културног напредовања и препорода? Док други народи, иначе и већ раније много напреднији од нас, корачају гигантским корацима све даље и даље напред, дотле се ми губимо у вечитом празном договарању и споразумевању, и то нажалост о томе, како да се одвоји брат од брата, како да се разједине и створе себи своје сићушне државице, — своју неку сувереност из ината и ђефа; своју самосталност, да би их баш она неминуовно одвела поново у ропство. Говорити сада о некој посебној народној индивидуалности, било Срба или Хрвата или Словенаца, ако није израз проданих душа, онда је сигурно продукт политичких микроцефалона. Наше национално и државно јединство не само да не искључује слободу Хрвата или Словенаца него је, напротив, потпуно осигурава. Али зато слободна Србија или слободна Хрватска значиле би неминуовну пропаст нашег државног и националног јединства — управо пропаст свих нас Јужних Словена.

Хрвати, мислим на оне око др. Мачека, неће да схвате: да Београд није Беч и да Југославија није Аустрија. Они као да би хтели да се одрекну уопште и свог словенског порекла, па за инат макар и пропади. Хрватско питање је у суштини својој једна опасна болест у организму наше државе. То је тако јасно, јер све оно што изазива хрватско питање, све је то нешто патогено, нешто ненормално, нешто што је већ само по себи болесно. Знате, господо, ми лекари при лечењу болести знамо, да је најсигурнија метода лечења свих болести такозвана каузална терапија. Дубоко сам уверен, да иста метода потпуно важи и за лечење социолошких болести.

На другој страни треба уочити, да се у последње доба појављују брошуре и књиге у којима се доказује, на основу званичних статистичких података, да су Срби сада у Југославији у сваком погледу запостављени. То се утврђује како на пољу просвете, тако и на пољу индустрије, у погледу уређења и одржавања друмова, електрификације и т. д. Па се онда све гласније говори, како су Срби жртвовали за љубав јединства своје славом овенчане заставе, своје име, како би Хрвати и Словенци, да нису у Југославији, морали да плаћају Србима ратну оштету а не да је обилато искоришћавају итд. Све то дејствује тако, да се већ осећа неко мало комешање. Додајте овоме и злокобно дејство заиста неприхватљивог Конкордата са Ватиканом. Ми смо даље дужни да добро уочимо болан узвик: Quo usque tandem... поглавара Српске цркве, Његове Светости Варнаве. То је човек, који и по својим заслугама и по својим способностима и раду достојно заслужује положај, који заузима. Он је Поглавар Српске православне цркве, која је најмногобројнија у овој држави.

Несумњиво, дакле, један моћан фактор у животу наше отаџбине. И Његовим речима, да се код Срба широкогрудост и трпељивост приближују крају, треба поклонити највећу пажњу. Стање је озбиљно и тешко. Јесу ли тога свесни сви, који треба и мора да буду свесни?!

Ето, докле нас је за ове две непуне године довела политика триумвирата: Стојадиновић, Кошош и Спахо.

И управо за тако једно очајно тешко стање присталице ЈРЗ, као са неким поносом, неуморно нам понављају ону њихову већ уобичајену фразу: како је сада много боља политичка атмосфера него у доба када су нам праштале бомбе с времена на време у престоници. Не, господо, много је било боље, и то несравњено боље, оно доба славног Александровског режима, када су нам наши национални непријатељи и одвратне продане душе из срдите немоћи слали бомбе, које гада нису могле ништа ни да окрзну, а које су нас само опомињале да имамо и тако бедне непријатеље. Али су сада страшне бомбе Владе др. Стојадиновића, бомбе које праште у разбукталих верским и племенским борбама. (Живо одобравање и плескање на левици) А то је оно драго камење узвишене душе нашега народа која нам је дала све, и племениту народну династију и моћну Отаџбину Југославију и слободу и све, све што имамо и што смо! (Живо одобравање и плескање на левици).

А она Света Душа целога нашега народа даде нам јасне смернице, како да живимо на свом дому, како и с ким да бранимо своје огњиште; даде нам онај зајста велики аманет: Чувајте Југославију! (Живо одобравање и плескање на левици).

Пресудите сада, господо, смемо ли оставити да се све то и даље тако руши. А то зависи само од нашег одобрења или неодобрења предложенога буџета.

Како ми цело моје биће недољиво налаже да останем заувек сав веран и одан оном Великом Аманету — узвикујем: Не, не одобравам! (Бурно одобравање и плескање на левици).

Председник Стеван Ћирић: Господо народни посланици, ја примећујем да господа говорници говоре дуже него што је Законом о пословном реду прописано. Ја бих опет молио господо говорнике, да се придржавају Закона о пословном реду, тим више што већина говорника своје говоре, и то насупрот прописима Закона о пословном реду, читају.

Рећ има народни посланик г. Ристо Грдић.

Ристо Грдић: Господо народни посланици, пре него што бих прешао на критику буџета, ја ћу бити слободан, а осећам да ми је то дужност, да са овога места приговорим поступку Председништва, који је мислим беспримеран у аналима нашег парламентаризма. Говори појединих народних посланика, у билтенима које ми добијамо, цензуришу се толико, да је, на пример, говор народног посланика проте Милана Божића искасапљен на неких 20 места и скраћен у билтену за скоро једну трећину или четвртину. Код говора г. Веље Поповића ишло се тако далеко, да су се мењале поједине речи и смисао речи тако, да су неке реченице изашле на тај начин у штампи како их он никада не би изрекао.

По § 130 Пословника Председник је властан чинити само коректуре оних израза који вређају достојанство Народне скупштине, или садрже лич-

не увреде и клевете било грађана Краљевине било страних јавних органа или претставника.

Дакле, Председништво је овлашћено да само оне изразе, који садрже у себи увреде и клевете, — а ми знамо из Кривичног законика дефиниције увреде и клевете, — да може само такве изразе да брише.

Ми међутим видимо да се Председништво, коме се ми обраћамо и од кога очекујемо да заштити наша прав, поставило у став државног тужиоца или цензора.

Улазећи у критику самога буџета...

Председник Стеван Ћирић: Ви сте завршили ту своју примедбу. (Приговори са левице: *Nije još svršio govor!*) Ја нећу да водим полемiku са г. говорником о ономе што ће он о буџету говорити. О tome може да говори што жели, али кад је рећ о Пословнику, не само да ми је право него и дужност да одговорим, да Народна скупштина буде добро обавештена а не jednostrano. (Одобравање).

Сам је господин посланик citирао § 130 Закона о пословном реду, који говори не само о увреди и клевети, него и о достојанству Народне скупштине. Уз то изволите прочитати и § 45 и § 102. Закона о пословном реду па ћете видети шта Председник мора да забрани господо говорницима што не смеју говорити.

Господо, кад бих ја строго применjивао Пословник, свака два минута морали би многи говорници бити опоменути, јер би Председништво морало интервенисати. (Плjesканje на десници).

Ј, господо народни посланици, ја остajem при оним својим речима, које сам и данас ponовио, да је заиста потребна слобода штампе и да цензuru треба уkinути. А спреман сам да дам оригиналне beleške, onako kako су господа говорници изговорили, ил, таčнije reчeno, прочитали своје говоре, . . . (Плjesканje код већине) . . . да uporedимо са мојим исправкама, и onda ћемо видети, да се ја nisам не само ogрешио о Пословник, него naprotiv, да сам вршио своју дужност koju § 130 Пословника налаже, а то је да čувам достојанство Народне скупштине и да čувам, што можда у tome параграфу nije изreчeno, а то је сигурност наше државе, т.ј. да у овоме Дому не падају такве изјаве којима би могли компромитовати njenu снагу pred inostranstvom. (Бурно плjesканje и одобравање).

Ристо Грдић (наставља): Мени је врло жао што се не могу задовољити одговором г. Председника Г. Председник је виртуоз речи. Али често пута виртуози речи, нарочито правници, способни су да натезу поједине параграфе тако да им испадне дроб.

Господо, ми можемо натезати ове параграфе како год хоћемо, али једно наше елементарно право повређено је и погажено, кад се наши говори цензуришу уопште, а камоли у оволикој мери као што је сада случај.

Господо народни посланици, улазећи у критику овог буџета, ја одмах констатујем, да је неискрен и нејасан. Да ударимо одмах на главну капију. Шта може за једног човека који се интересује за државне финансије бити од већег интереса него питање државних дугова. Из овог буџета ми видимо колико износе ануитети дугова који се плаћају, и фондинг, али не видимо колико стварно износе наши дугови. Из буџета то не мора да се види, али из експозеа Министра фи-

нансија, ми би морали да сазнамо њихов износ, јер је то за нас од првокласног значаја. Ја сам узео последње завршне рачуне за 1933/34 годину, хтијући да се тамо информисем о стању државних дугова, јер ми некако изгледа незгодно, да као народни посланик гласам за буџет, незнајући најглавније ствари државног газдинства, али ни тамо нисам нашао тражене податке.

Врло је важно за нас, господо народни посланици, да знамо колико износе државни дугови и како изгледа биланс наше државне имовине. Од куд ми можемо одређивати буџет једној економској јединици, ако незнамо њен капацитет. Нарочито нас интересује колико износе предратни, послератни, фондинг а специјално летећи дугови. То је потребно ради нас самих и ради наше савести, а још више ради државе. Док 90% народних посланика гласа за буџет, а да не зна ни у десетину милијарди колико наша држава дугује, дотле се по земљи шири шапат о милијардама летећих дугова и огромним задужењима које чини ова Влада. Кад бисмо имали тачан преглед државних дугова, ми бисмо знали оценити колико се ова Влада задужила и да ли је овај економ. просперитет, који се нешто осећа а добро рекламира, реалан, или само привидан и лажан. Ми би могли тада са много више поуздања испоредити рад ове Владе са радом пређашњих Влада, па евентуални плус спремно квитирати и хонорисати својим поверењем. Ја стога молим, ја захтевам у име Народне скупштине од г. Министра финансија, да нам изнесе верну слику финансијског стања наше земље. Неморал и корупција се највише шире у мутним временима и лажним ситуацијама. Иако смо политички противници ове Владе, нас боли, као добре патриоте, све оно што слушамо кал дођемо у народ. Неписмени сељак нас стане запиткивати о стварима које не знамо, а о којима се шири дебела гојазна фама. Пита нас о милијардама, крајама, о провизијама, о аферама а ми ко мутави не знамо да им дамо одговор ни на једно од тих питања. А онда долазе срески начелници да известе шта све причају и са чим трују народни посланици масе у које залазе.

Господо народни посланици, нема ништа горе од лажне, од псеудо-демократије. То је ваљда најгора врста владавине. Прелазно и постепено давање слободе, највећа је лаж. Ми видимо да је сваки дан тих слобода мање. На почетку владавине др. Стојадиновића било је још и некако, а сад је сваки дан више притегнутих шарафа и више ошишаних слобода. Ономогућавајући здраву критику неко можда заглашује своју савест, али не може да заглаши онај шапат, који се стихијски шири и ствара много веће потешкоће. Зато тражимо истину и искреност и у најважнијем државном послу, државним финансијама.

Ја нећу да улазим у детаљну анализу предложеног буџета, него ћу се зауставити на неколико интересантнијих ствари које су за критику. Он је за 625 милиона већи од ланскога. Министар финансија есконтује економски просперитет, који се у прошлој години мало осетио са тако огромном цифром. А ја мислим да се г. Министар вара. Побољшање, у колико га је било, а било га је нешто, није дошло као последица рада ове Владе, па да њим она може дириговати. Оно је последица предратне психозе која влада у целом свету, а свак зна да се у очи ратних опасности пуне

магацини, изводе радови и товари складишта. Побољшање је, даље, дошло као последица већих радова које држава изводи на кредит, и то на скупи и краткорочни кредит. Ја се питам, шта ће бити кад стану доспевати ти кратки рокови, а већ доспевају. Г. др. Стојадиновић је познат као добар финансијер али је познат још по једној ствари: да је вазда стењао онај који је иза њега сео на његову столицу. Ја се, дакле, бојим да је рачун г. Летице погрешан и не верујем да су нам у стању дати непосредни порези вишак од 180 милиона, трошарина 30 милиона, таксе 80 милиона, царине чак 278 милиона итд.

Има једно зло у нашој земљи које се зове претерани фискализам. Ја ћу бити лојалан па признати да је он постојао и пре доласка г. др. Стојадиновића на власт, и да му је бив. Министар др. Ђорђевић нарочио поговарао. Наш много рекламирани финансијер г. др. Стојадиновић не само да није стао на пут томе злу, него помаже да се што више развије. Фискализам је средњевјековни начин вођења државних финансија, који је ишао само за тим, да утера што више прихода државној каси, не водећи рачуна о томе што тиме оставља иза себе привредне лешине и гробља.

Превodeћи на обичан језик, то је цеђење лимуна до изнемоглости, цеђење са сваке стране, и на сваки могући начин. То вам је један компликовани систем, коме редовно следује шикана грађана. То вам је трошарина на пиву, коју плаћате бановини, па кад га превозите у другу бановину, оној првој одјављујете да је врати, а другој пријављујете да јој платите, и ако то случајно не учините, плаћате казне, глобе и таксе. То вам је незаконито опорезивање сељака, који је себи направно кола или саонице, као обртника, а кад он из незнања пропусти рок за жалбу, онда мора да плати порез. То вам је ударање разних такса у висини од 40% на приредбе хуманих друштава, која својим радом растерећују државу. То је кад вас пореска управа задужи рентовним порезом за тражбине, од којих немате никакве приходе, и које нећете никад наплатити. То вам је систем оличен у оној причи о магарцу, који је бежао из Југославије кад су козе забрањене, па кад су га питали што бежи, та није он коза, а он им је одговорио: док ја Југославији докажем да нисам коза мене нестаде.

Финансијска политика једне земље мора да буде инструменат привредне политике а не обратно. Нема на свету случаја, да се један капиталан националан интерес подводи под фискалне интересе на овакав начин, како се десило код нас са редукцијом плата државних службеника.

Све земље на свету подупиру популацију и воде о њој рачуна а ми смо чиновницима одузели доплатке на фамилију. Је ли онда чудо, што је злочиничко одстрањивање плода међу нашом интелегенцијом постало добар обичај. Док се наши ближи и даљи суседи Талијани, Французи, Немци, Чехословаци итд. заузимају најопсежније да повећају множење свога становништва, како би се припремили за све евентуалности што чекају Европу, у ближој и даљој будућности, дотле ми не само да у томе правцу остајемо тотално скрштених руку, него дајемо фискусу сва могућа овлашћења за стварање свих могућих отежица младим паровима, који још имају куражи да у овоме несталном времену заснују здраву породицу. Примери: укидање доплатака на жену, смањивање доплатака на децу,

растављање брачних парова државних чиновника без икакве потребе, а често и из чисто политичких разлога итд. Са овом убиственом политиком фи-скус удара на темеље на којима почива наше друштво, наша држава. Кад би неко у другим земљама подузео ма какву меру која иде на онемогућавање или отежавање стварања нових поколења, он не би само носио жиг дефетисте, него би био изложен строгим државним казнама. Код нас је, госпо-до, међутим, сама држава носилац те политике. Никога не сме да обмањује чињеница, да наша држава стоји међу земљама чије се становништво најбрже размножава у Европи. Примери осталих земаља показују како тај извор може за кратко време да пресуши. Код нас се већ образује једна нездрава психоза, која данас обухвата само интелектуалце, а сутра може да уђе и у најшире сељачке редове, и може довести здравље и будућност наше земље у питање. Нека нам само послужи пример прошлогодишњег лекарског конгреса, који је у својој резолуцији јавно и пред лицем целога све-та тражио, да се законом одобри побачај из социјалних разлога. Господо, ја сам свестан тежине си-ромашних слојева нашега народа, кад су још опте-рећени многобројном децом, чију судбину држава својим мерама само отежава, али сам свестан и ка-тастрофалнога дејства овако слободнога законо-давства, којим би се свак могао изигравати. Зар данас, када је Совјетска Русија до скоро земља слободне љубави, једночасовних бракова и слобод-них побачаја, увела најдраконскије законодавство у овом погледу, драконскије него икоја буржоаска држава, да ми слушамо мудре савете Лекарске ко-море и да испуњавамо и њене захтеве. Ово је, го-сподо, само један детаљ, мала опомена свима опи-ма који мисле, да смеју занемарити ова животна питања нашег народа. Тај детаљ показује опасне странпутице којима је пошло не само јавно мњење него, на нашу велику жалост, којим иде, свесно или несвесно, и наша финансијска политика, имајући у виду само интересе фискауса.

У каквој мизерији данас живе државни чинов-ници и намештеници не треба да вам говорим. Срео сам неки дан заменика шефа једне железнич-ке станице који има 750 динара месечне плате, а ожењен је. Путовао сам са једним железничким чиновником, који има жену и дете одрасло за гимназију, а мора да живи са 900 динара, и то у најскупљем месту наше државе, у Дубровнику. Господо, са оваквим фискализмом, са оваквим на-тезањем струне не може се напред. Да Влада г. др. Стојадиновића није учинила ни једно зло, ни једну грешку према овој земљи, она је познатом редуцијом чиновничких плата, и то оним најни-жим и најситнијим, правој чиновничкој сиротињи, обележила своје место у историји као једна рђава влада.

Мене чуди да у овом буџету, у коме се је нашло 625 нових милиона за разне сврхе, није предвиђено враћање сиромашним чиновницима ре-дуцираних им принадлежности, или бар снижава-ње оним који имају превише, а давање оним који имају премало.

Господо, ми смо земља са сировом културом. Наша су богатства мала према другим великим на-родима. Али луксуз наших великих чиновника и функционера ништа не заостаје за луксузом маг-ната великих земаља. Ми овако неправедним ра-сподељивањем националног дохотка стварамо нај-

већи јаз између појединих класа, стварамо најпо-годније тло за комунизам и сваку другу друштве-ну болест. Мали чиновник и службеник данас ска-павају од глади, држава се не стиди да плаћа рад-нике на својим радовима по 14 динара бруто, а велика се господа тове, зидају палате и проводе бесове. Критериј за дизање и успон појединаца није више ни способност ни поштење, него везе, протекционизам и партизанство.

Мене чуди да у овом буџету није предвиђено ни за инвалиде ништа више него што је било предвиђено лањске, па чак и преклањске године. Лањске године донесена је уредба, којом се пред-виђа побољшање инвалидских пензија, и којом се снижава цензус за могућност стицања права на инвалидску пензију, а уз то је један огроман број нерешених инвалидских предмета, за које морамо претпоставити да ће се током године решавати, па им треба резервисати кредите.

Кад смо већ код инвалида, ја ову прилику искоришћавам, да најенергичније протестујем против рада неких инвалидских судова. Инвалид-ска сиротиња и њихова сирочад чекају по 5, 6 и 7 година док добију решење на ону мизерну по-моћ, а све ради нерада или слабе организације рада код појединих инвалидских судова. Мени уопште не иде у главу оваква небрига за ту нај-већу нашу сиротињу, и ја сам запрепашћен како се већ томе не нађе лека. Највећа је државна сра-мота, да се након скоро 19 година од свршетка Светског рата још налази код Инвалидског суда на Цетињу више хиљада нерешених инвалидских предмета.

Прелазећи даље по цифарском делу буџета, ја са задовољством и признањем констатујем јед-ну ствар. Док је укупна сума буџета повећана око 6%, буџет Министарства пољопривреде повећан је преко 14%. На први мах ова утешљива појава губи сву важност кад буџет овог Министарства испоредимо са укупним државним буџетом, према коме се он односи као један напрама стотину. Већ су промукле све патриоте и сви стручњаци Југо-славије доказујући, како смо чисто сељачка зем-ља, у којој има да се води сељачка политика, од-носно политика 90% становништва, али ипак буџет Министарства пољопривреде износи 110 ми-лиона динара према буџету Министарства тргови-не и индустрије од 45 милиона динара. Сељака имамо 13 милиона а привредника 400.000. Цифре саме најбоље говоре.

Господин Министар финансија предвиђа већу продају дувана за 66 милиона, а исто тако доста веће приходе од соли, петролеја и цигар-папира. Ја мислим да би рачун био исправан, кад би г. Ми-нистар бар најгорим врстама ових монополских артикала, нарочито соли и дувана, снизио цену на износ који одговара куповној снази сеоских потрошачких маса:

У том случају могли би се осетно снизити и буџетски кредити за финансијску контролу. Овако, како је данас, бадава је да поставите милионе финансија, да на сваког човека поставите по једног финансија, свет ће пушити шверцовани дукан, јер је неразумно у ценама огроман. (Одобравање на левици). Кад би држава снизила цену бар тој нај-горој врсти, сигурно је, да се више нико не би бавио шверцом. Овакве цене дувана за сиротог сељака, који у диму хоће да дочара себи визију сретнијих дана, права су прохибиција, са после-

дицама које је прохибиција имала и у Америци, а то је: стварање гангстера и разбојника, спремних на свако зло. Најздравија, најраснија наша омладина оде у шверцере и разбојнике због нетрговачке и нееластичне политике Управе државних монопола. Језивих последица ће бити у нашој националној будућности ради овакве политике, као што је и досад било језивих историја. На стотине изгинулих у борби са финансима, смрзнутих, утопљених, а што је најтрагичније, на стотине нових злочинаца у разним казаматима. Но политика кру-, тог фискализма, не ђивтинска политика, него национална политика нама треба у државним монополама!

Злогласни параграф 101 тач. 3 Финансиског закона за прошлу годину и ове се године провучао у виду § 61 тач. 3. Дакле, и опет се неће моћи вршити никаква постављења на звање званичника и служитеља.

Господо народни посланици, ово је један највећи скандал. У државној служби је око 30.000 дневничара, који чекају као озебао сунце своју сталност, чија незбринута деца и сироте породице труну по ђумезима и влажним и мрачним уцерицама, с надом да ће једног дана и они бити обезбеђени. Сиротиња је то, господо, која поштено служи и с правом чека мршаву награду, а ми већ ево трећу годину узастопце уносимо једну исту наказну установу, којој сигурно нема примера ни у једној европској држави. Шта се може од овог сталежа очекивати, већ да сви оду у комунисте, дефетисте и незадовољнике.

Ова устаиова, с дрвге стране, кочи појавитио функционисање државне администрације. У Босни и Херцеговини је код судова 30 празних званичничких места, која се не могу попунити ради овог прописа. Сулови ће једног дана престати функционисати. Тако је, наравно, и код других надлештава.

Ја молим Господина Министра, да овај параграф брише, а вас, господо народни посланици, да једнодушно захтевате брисање, јер иначе ми носимо одговорност према оној сиротињи, пошто смо озаконење дотичне установе могли спречити. (Повици: То је тачно!)

Прелазећи на политички део свога говора, ја ћу се на општим приликама задржати доста кратко, па прећи на специјалне прилике у Босни и Херцеговини.

Ја мислим да се никад до ослобођења није водила неискренија унутарња политика, него што се води од доласка др. Корошца на чело Министарства унутрашњих дела. Чланови Владе стално причају о демократији и слободама, нарочито истичући разлику садашњег режима од 6 јануара.

Ја нисам позван да браним шестојануарски режим. Нити сам био какав функционер у њему, нити могу да носим какву одговорност за њ, а вероватно да ће се у вашим редовима, господо народни посланици Јерезе, наћи много њих, који за се ово не могу рећи. Бацивши поглед од најузвишенијег и најчаснијег седишта овога Дома, седишта Претседништва, па прелазећи преко министарских клупа, и заустављајући свој поглед на десници, ја свуда само видим све саме шестојануарце, видим људе који су се закљинали на верност идеји те политике, до гроба и преко гроба, видим људе који су се мували и око г. Јевтића, и у његовој политици гледали спас државе.

Они, који су у шестојануарском режиму стицали министарске столице, ордене и масне пензије, скоро сви су дезертирала. ЈНС, као чедо тога режима, остала је без својих некадашњих првобораца и заточника. По залећу које је изгубила, по духу, који сада у њој влада, по епилемији, која јој је прошарала редове, по новом вођству и новим статутима, ЈНС је сасвим нова креација, у којој су се нашли људи којој нису пре припадали, а из које су испали људи, који су јој припадали, па могу слободно рећи, да ни сама данашња ЈНС, а камо ли њени поједини чланови, не може да носи одговорност за евентуалне грешке шестојануарског режима.

Па ипак, ја ћу имати толико смелости, да у времену, кад се људи одричу и самих себе, овде јавно подвучем: да је за време т.зв. диктатуре било много више слобода него што их има данас. (Пљескање на левици).

Сетите се, господо народни посланици, само говора Хођериних народних посланика у прошлом Парламенту, и њихове најоштрије критике рада тадањих влада. Те је говоре читава земља читала у најопширнијем изводу, у свим нашим новинама, и успоредите то с данашњим стањем, кад мени најобичнију и најневинију једну изјаву, у којој браним свој образ и политичку доследност, плене и касапе; и кад се о појединим говорима појединих опозиционих посланика не сме ни речи донети у новинама. То је н.пр. био слушај г. Паштровића.

Сетите се, господо народни посланици, Станић—Радивојевић дуела, сетите се оних стубаца, страница, читавих листова, испуњених чланцима и говорима о тој сензационалној афери, па испоредите то са коментарима штампе о касационој пресуди нашичке, Фениксовој афери и другим аферама у нашој земљи, насталим за време ове Владе.

Ако је за време такозване диктатуре био притегнут неки шараф, то је било отворено и поштено. Тај се режим није ни разметао слободама, али данас причати о слободама, а пленити говор једног Претседника Народне скупштине, зар не значи обмањивати јавност? (Одобравање на левици. — Приговори и повици: То није тачно).

Господо народни посланици, у историју ће ући, и наша ће деца учити, како је био један црни и несретни период у повести Краљевине Југославије, када је Министар унутрашњих дела пленити говори главе српске цркве Његове Светости Патријарха Варнаве. (Одобравање на левици и узвици: Жалосно!)

И то се зову слободе!

Да би се профуртимашио и кришом протурио један од најнезгоднијих међународних уговора, откада је света и века, наша јавност, па чак и ми народни претставници, за годину и по дана од његова потписивања, не сазнајемо за садржај Конкордата.

И то се зову слободе!

Господо народни посланици, нема погрде, које нису бачене на политику 6 јануара. Ми знамо и ко је творац те политике и ко је издавач шестојануарског манифеста. И сад се ми питамо, јесу ли то слободе?

Ако се слободе састоје у томе, да они који проповедају и траже промену државног поретка, могу несметано и некажњено да пале куће, режу

лозу, узимају животе и хуле све светиње, онима који су за чување постојећег поретка и државног ауторитета, онда тих слобода има у изобиљу. Ако је пак слобода у праву сваког грађанина да буде заштићен у свом добру, чуван од провокатора и разбојника, онда је слободе нестало за националисте у многим крајевима наше Отаџбине с даном доласка ове Владе. (Одобравање на левици).

У разним крајевима наше државе слобода је у режиму Владе др. Стојадиновића подељена овако: у Хрватској и Далмацији апсолутна и неодговорна слобода за мачековце и франковце, а тама и опасност за живот за југословенске националисте. Тамо готово нема ни државе, ни њена ауторитета. У Словенији слобода за клерикалце, а за југословенске либералне елементе црна неправда. У Босни и Херцеговини Спахина специјална муслиманска политичка олигархија са потпуном слободом за Хрвате, док за Србе без разлике 1914 година. У осталим крајевима, домени српског дела ЈРЗ, слободе уопште нема.

Прелазећи сада, господо, на прилике у Босни и Херцеговини, ја ћу се задржати мало опширније на њима. Ја сам у задњој верификационој дебати о тим приликама говорио колико ми је време допустило. Али, о њима би требало говорити свугде и на сваком месту. Трбало би имати трубу јерихонску па трубити све дотле, док се успавана савест овога Београда и садашњице не пробуди.

Као што сам већ рекао, политика у Босни, то је политика др. Спахе и др. Бехмена, јер су они њени апсолутни господари. Та се политика претставља и оправдава у Београду као политика српско-муслиманске сарадње. Моја је жеља, да овде јавно протестујем против таквог фалсификовања чињеница, и да докажем, да је то политика уништавања не само свих трагова српско-муслиманске сарадње у прошлости, него уопште сваког националног рада међу муслиманима Босне и Херцеговине, звао се тај рад српски или хрватски. Овде бих хтео да констатујем један карактеристикум. Ми чујемо на сваком кораку реч: српско-муслиманска сарадња. Ту сам реч чуо из уста самог дра. Бехмена на једном збору. Та је реч постала неки службени израз, нека службена парола, па нити је ко демантује, нити се ко тога стиди. А шта стварно та реч значи? Српство је, уколико знамо, национални појам, а муслиманство верски. Теоријом о српско-муслиманској сарадњи мени се чини да се хтела муслиманима признати нека националност, нека сепаратност, која није ни српска, ни хрватска, ни југословенска. Муслимани, дакле, нису ни Срби, ни Хрвати, ни Југословени, него неко племе са којим би Срби имали да направе сарадњу. Према томе, изјавама о српско-муслиманској сарадњи отворена је негација сваког муслиманског национализма, што је сасвим у складу са радом г. др. Спахе и др. Бехмена, јер стварно, нигде се у муслиманским масама и не проповеда идеја те сарадње, него се политика др. Спахе држи оних истих средстава и оснива на оним истим елементима, на којима се политика и политичка организација г. др. Спахе основала и на којима се једино може и одржати. Г. др. Спахо не живи политички ни од какве ни политичке, ни социјалне, ни економске концепције. Он живи од подржавања у муслиманским масама оне подвојености, која је настала услед посебног верског

развијања муслимана и њиховог економског и социјалног положаја у прошлости, услед чега су они постали неки посебан елемент у нашој међуплеменској средини. Он ту подвојеност подржава и снажи ширењем и јачањем ничим неоправданог осећања угрожености. Г. др. Спахо јача то осећање преко својих политичких сарадника верзијама о опасности за веру и дин. Он у ту сврху подржава и нездраве и реакционарне верске обичаје, за које су највећи капацитети и учитељи Ислама, и код нас и на страни, рекли да немају никакве везе с Исламом. Фес — грчка капа — симбол је те нездраве психозе угрожености и сепарисања; то је симбол тог фанатизма верских предрасуда и нездравих и назадних обичаја које подгријава др. Спахо у својим масама. Након доласка режима г. др. Спахе, под моралним терором оваквог фанатизма, готово сви наши муслимани интелектуалци натукли су фесове и данас се шешшири на муслиманским главама у Босни могу избројати на прсте.

Тај се фанатизам верских предрасуда, противних Исламу, који је сав полетан и прогресиван, што хоћу да нагласим, тера до најнекултурнијих форма. У Сарајеву се подижу први пут од окупације, у центру града уз муслиманске куће и авлије, зидови високи по 7 до 8 метара да заклоне куће од ђаурских погледа а муслимани-сељаци прете учитељима: „Нема више ћеце у школу, сада влада Спахо“. Наиб г. Фехим Спахо, брат г. др. Мехмеда Спахе, разрешава дужности једног хоџу из Брдо џамије у Сарајеву, што је допустио да се жене клањају у џамији, а полицију позива у 20 веку да хапси девојке и жене које би се уз Рамазан затекле по кафанама и гостионама, па чак и на шетњи, одређујући нарочити корзо, куда муслиманке смеју шетати. Разуме се, да господи Спахиновци политичари, сами у свом приватном животу не узимају озбиљно те предрасуде, они их требају за своју политику.

Они који говоре и мисле, да ће др. Спахо ући или да је већ ушао у ЈРЗ, да је своје масе привео српству или хрватству, или су наивни или бестидни. Никад др. Спахо неће привући своје масе ни српству ни хрватству, а његово југословенство је само једна формула, којом он масе неутралише од српства и хрватства, и држи их одвојено од српских и хрватских маса, од српског и хрватског друштвеног и културног живота, од српског и хрватског културног и политичког идеала. (Одобравање на левици).

Јер, то треба знати: животни садржај и битни услов егзистенције читаве Спахине политике је у томе, да се његове масе и осећају и сматрају је у томе, да се његове масе и осећају и сматрају да нечим четвртим од Срба, Хрвата и Словенаца, да нечим осећају да им је та подвојеност услов за њихову егзистенцију и чување вере. То осећање г. Спахо и његов политички штаб подржава вештачким ширењем осећаја угрожености и конзервирањем и јачањем свих оних елемената који деле муслимане и остале националне масе. Најјачи инструменат у тој акцији су: верски обичаји и верске предрасуде.

Стога, веровати да ће г. др. Спахо за љубав демократске или радикалске заједнице пустити муслиманске масе да изађу из тога оквира значи апсурдно веровати да ће он починити својевољно политичко самоубиство. (Одобравање на левици).

Босанско-херцеговачки муслимани нису Турци, како се то у неким необавештеним крајевима ове земље, нажалост, мисли. Они су наш најчистији славенски елемент Али, др. Спахо хоће да своје масе држи у уверењу и осећању да су они Турци, не у смислу Кемалових Турака, не у националном турском смислу него налазећи у тој речи ознаку за све оно, сепаратно, ретроградно, што чини муслимана посебним елементом у нашој заједници.

Стога у Босни и Херцеговини и не постоји ЈРЗ. Постоји једино ЈМО који носи име ЈРЗ, (Одобравање на левици), јер су Срби у њој без икаквог утицаја и служе само као штафажа и као потребан политички гарнирунг. Где не може да се ЈРЗ спроведе на овај начин, оснивају се по два одбора. Један муслимански, други српски. А где постоје заједнички одбори, они се ретко, или готово никад не састају. Политика се стварно и практично води далеко од званичних одбора ЈРЗ. Њу воде совјети у којима воде главну реч поједини загрижењаци из бивше ЈМО. Да др. Спахо у свима важним питањима конзултује се одвојено са својим старим политичким штабом из ЈМО, а ЈРЗ одобре или примају готове закључке, или често пута са изненађењем сазнају како је извесна ствар проведена противу њихове воље и без њиховог знања. Ово се нарочито често понавља када се прогоне поједини истакнути националисти, где је овај српско-православни део ЈРЗ зграњен кад види шта је било.

Господо, за илустрацију овога ја ћу вам навести један пример. У Поповопољској општини Среза љубињског, има 1000 православних а 1000 католичких бирача и око 50—60 муслимана. Биле су две листе на прошлим изборима: ЈРЗ и Мачекова. Др Бехмен је у очи избора прошао кроз Попово Поље. Шта је он својим људима говорио, шта им је саветовао, ја не знам, али знам једно да им је рекао: „Ми смо се, браћо, борили и са већом силом него што су жандарми, па смо их победили. Само сложено, браћо, победићемо и жандарме“. Дакле, подизао је државни ауторитет. Какве је савете давао муслиманима у погледу гласања, не знам, али знам само једно, а то је, да су сви муслимани ове општине гласали за листу г. Мачека а они су били језичац на ваги. Дакле, онде где су одлучивали присташе г. др. Бехмена нису гласали за ЈРЗ, него за Мачека.

Сви они који са пажњом и са бригом прате прилике у Босни и Херцеговини виде јасно и несумњиво, да у Босни и Херцеговини постоји и делује ничим неокрњена и нетакнута бивша ЈМО, која овога пута у Босни води своју политику, покривајући се чак и српским именом, на штету и срамоту наших националних елемената и имена, а на још већу штету и срамоту културног и духовног живота и развоја и Срба и Хрвата у Босни и Херцеговини, а и на штету самих муслимана. Ако би се десило, што др. Спахо интимно никако не искључује, да Мачек сутра образује неку владавину комбинацију и да му зато буде потребан др. Спахо, он ће му моћи да понуди услугу читаве и комплетне ЈМО, појачане огромним финансијским сретствима, са људима на најодлучнијим и најважнијим позицијама националног и државног живота у Босни и Херцеговини. Изгледа да у Загребу рачунају на такву евентуалност. „Обзор“ је неколико пута поновио, да Спахо није противник Мачека и Хрвата, него посредник. А онда, господо, након тога може се наћи и неки хрватски Љубомир

Пантић, који ће исконструисати неке историјске заслуге г. др. Спахе за Хрвате и хрватство. Када се зна ово супстанцијелно, овај основни постулат политике др. Спахе, онда је потпуно разумљиво и јасно, зашто је др. Спахо против национализовања муслимана. Јер, национализовање значи разбијање онога оквира који нас дели, а Спахо политички живи и дише од тога да се тај оквир сачува и не разбије.

Отуда је потпуно природно и логично, да је његов први посао у Босни и Херцеговини, када се дочепало никад неслушене власти и државних сретстава, био, да раскрсти са националистима муслиманима, да уклони све националисте са водећих положаја у држави и у друштву.

Требало је троје: Прво, уклонити националисте са свих водећих положаја у држави и друштву, друго, показати муслиманима тиме своју политичку снагу, а треће, утврдити пред свима муслиманима један драстичан пример, како пролазе они који се огреше о муслиманску слогу, тј. који изађу из оквира. Карактеристичан је случај са господином Фехимом Мусакадићем, којера сам споменуо и у верификационој дебати. То је добровољац са Добруце који је својим јунашвом задивљавао све и крваво заслужио велико одликовање Карађорђевог звезде са мачевима. Био је шеф полиције у Сарајеву у оно предизборно време, када смо ми сви, који овде седимо, изабрани за посланике на листи г. Богољуба Јевтића. Не би сматрали за ненормално то што је Мусакадић одмах након доласка др. Спахе на власт збачен са положаја и додељен Банској управи у Сарајеву. Тога је дана био триумф улице у Сарајеву. Групе демонстраната, и по држању и по осећањима идентичних са оним из демонстрација 1914 године, урлали су улицама: „Доле Мусакадић“ и клицали др. Спахи, др. Мачеку и слободној Хрватској! Али требало је тада поћи и даље, требало је показати сву снагу и силу широким масама др. Спаха, требало је показати од прилике ово: „Ето му сада Карађорђевог звезде, ето му сада Срба, нека му они помогну, како су то уосталом тих дана и говорили истакнутији Спахини кортеши. Управника полиције бацају са оделења на оделење Банске управе, док најзад не доспе на пољопривредно оделење! Али јунак са Добруце иде кроз чаршију усправно и испред њега се уклања фанатизована улица. Стога треба ићи даље. Треба га уклонити из Сарајева. И њега премештају на Цетиње, а за њим стиже иста судбина читаву једну легију националиста-муслимана. Ту се не бирају сретства. Хафис Ибрахим Маглајлић свргнут је са положаја Реис-Улема против свих прописа Ислама, а после тога је и умро без регулисане пензије. Мржња на све што је сарађивало некада искрено с Београдом и српством иде дотле, да на пример Министар г. Бехмен, који се је налазио у Бањој Луци за време сахране бившег Реиса, чак не устаје ни на ноге, да ода најобичнији акт пијетета при пролазу ценазе Рахметли Реиса.

А знате ли, господо, ко је био рахметли Маглајлић? То је био човек који је с пушком у руци дочекао Аустрију приликом окупације. То је онај Маглајлић који је још 1925 године увидио да је и за нацију, а специјално за муслимане врло опасан пут посебног политичког организовања и да им је спас у слози и братству са православним,

па се са пок. Пашићем споразумео као претседник Ј.М.О., и заједнички с њим иступио на изборе 1925 г. Г. Спахо је тада повео против Маглајлића једну акцију иступивши против Маглајлића на изборе посебном листом.

Честити националиста Мухамед Курт, муфтија из Бање Луке, свргнут је са свога положаја. За њим иде и муфтија Џабић, из Мостара. А онда се разбацују по целој земљи, растављају од породица, бацају из службе, редом сви националисти муслимани. Тешко страдају нарочито шеријатске судије који су се признавали Србима и националистима. Са свих положаја у Вакуфу дижу се муслимани националисти. Шукрији Куртовићу, добровољцу са Добруце, одузимају хлеб у „Шипаду“. А у том истом Шипаду др. Махмуд Бехмен примио је баш ових дана 60.000 динара за једно правно заступање, управо толико колико су били приходи г. Куртовића за целу годину. А др. Махмуд Бехмен био је аустриски лајтнант у Бери, док је Куртовић са двојицом браће српских официра добровољаца лио крв по Добруци, од којих је један погинуо код Г. Милановца са покликом: Не жалим што врем, кад видим Велику Србију. Из Надзорног одбора Шипада избацује се предатни националиста Никшић Хамдија. Из Вакувске дирекције први дан доласка Наиба Фехима Спахе избацује се Саричић Сулејман и Делић Мехмед, обојица чланови Главног одбора „Гајрета“. Садиковић Ахмет, ветеринар из Бугојна, одличан соколски и Гајретов радник, баца се у Ариље; Крвавац Салих, учитељ у Олову, премештен је брзојавно у Санцак. Хускић Мехмед неуморан соколски радник, два пута је премештен на интервенцију Спахиних кортеша и тд. итд.

Из сарајевске градске општине отпушта се први дан 6 службеника са четири до седам година службе, све истакнутих националиста, а на њихова места доводе се неписмени и неквалификовани Спахини кортеши. Ко би набројао и све оне друге наше националисте муслимане који су доживели не само тежак материјални него и морални ударац, доживевши у слободи, коју су чекали и за коју су се борили, да их слободна држава прогласи недостојним да једу поштено њен хлеб. Руши се читаво оно дело национализовања муслимана, које је отпочето пре 30 година и коме је и предатна Србија и Блаженопочивши Краљ Александар, као регент и Краљ, посвећивао толико љубави. Једно је јасно, да је данашњи политички Београд дао свесно или несвесно г. др. Спахи у руке неограничену државну моћ и власт да је употреби против оне дивне муслиманске генерације, која је с нама страдала, са нама се надала, са нама патила под аустриским казаматима и дила јуначки крв на Добруци и на Солунском фронту. Са највећим огорчењем и узбуђењем ја изражавам тврду веру, да ће једног дана та политика садашњег владајућег Београда бити названа својим правим именом! За шаку бедне власти продато је једно муком и крвљу стечено национално дело, једна цијела генерација борбе бачена је под ноге фанатизованим противницима.

Продато али није срушено! Изгубљена је најжалост само једна илузија, једна велика вера и нада националиста у данашњи Београд, у коме није остало трага од онога, што је била наша нада и извор наших заноса.

Али борбеност и одлука да се победи, као што се је и пре побеђивало, остала је, и прекаљена је код наших националиста муслимана још више у овој борби, пуној части за њих и пуној срамоте за службени Београд. Сматрам за дужност да данас с овога места, поздравим наше националне муслимане, наше борце, добровољце, (Пљескање на левици) делећи са њима тврду веру, да ће ова наша Шумадија, у коју смо веровали, једног дана, изрећи страшну казну политичком Београду за ову издају. (Пљескање на левици).

Извршујући овај нечувени атак на националне муслимане, г. др. Спахо је окупио око себе само оне, јавне и политичке раднике муслиманске, који су се од своје младости називали Хрватима, а стварно били само анти-Срби. То су два брата Бехмена, вође анти-српске акције међу школском омладином пре рата. Главни орган ове жалосне политике српско-муслиманске сарадње дао је др. Спахо у руке познатом противнику те сарадње г. др. М. Бехмену; орган исламске верске заједнице дао је у руке другом анти-Србину, хрватском књижевнику Алији Наметку. На треће важно место, за дописника Централног пресбирора у Сарајеву поставио је Максима Свару, сина фамозног државног тужиоца Сваре из познатих политичких процеса за време рата.

Господо народни посланици, ја имам у Сарајеву брата, он је главни уредник једног листа. За време рата седео је на оптуженичкој клупи као издајник аустријске државе. Са катедре државног тужиоштва оптуживао га је државни тужилац Свара. Данас је г. др. Спахо поставио Свариног сина Максима, да пази и чува од мог брата, као новинара, интересе државе! (Смех на левици). Шемсудин Сарајлић је писао за време рата злогласне брошуре против Србије, а после смрти Краља Александра понио се је врло ружно. Сад он жари и пали по неким државним и општинским установама. Државни суд за заштиту државе суди младога Махмуда Храсницу на робију, што се је 10 октобра 1934. године тешко огрешио о сен Краља Мученика. Прва брига др. Спахе је била да младом Храсници испослужује специјалну амнестију. Не само то, он иде даље: поставља га за шефа шесторици муслимана националиста у Градској штедионици, који су у процесу, по дужности и грађанској и патриотској, сведочили против њега. Чујте и даље: Овој шесторици одузимају се декрети и одређује се да полагају испит пред комисијом. А тој комисији одређује се за претседника отац амнестираног деликвента, Абдулсалам Храсница. Свим сретствима помаже се анти-српска „Народна узданица“. За једну обичну забаву Народне узданице у Мостару даје др. Спахо повластицу од 75% на железницама, управо толику, колику је дао за велику националну свећаност освећења спомен-турбета великом националном борцу Осману Ђикићу, и то само зато да та забава, која се држала у исто време, могне паралисати утисак ове националне манифестације.

Господо народни посланици, зашто ми кажемо за ове Хрвате и муслимане, који чине главни кадар Спахиног политичког штаба, да су антисрби? Зато, јер они нису националисти, и Хрвати су само у једном свом посебном смислу, уколико руже све што је српско. Али, ако би њима пало на памет да хрватују у националном смислу, ако би они по-

вукли логичне конзеквенције из овог хрватског националног осведочења и политички се хтели уклопити у једну политичку организацију са Хрватима, они би врло брзо свршили своју каријеру у ЈМО. Они би се нашли у друштву професора Хакије Хаџића и његових политичких пријатеља, који су своју политичку акцију потпуно ускладили са својим националним уверењем, а ти се налазе поштено и директно у Мачековом хрватском покрету. И Народна узданица неће бити хрватска, и узалуд је г. професору Лукасу љутити се и огорчавати због њеног неодређеног држања. Кад на њу врши главни утицај др. Спахо, она може бити само хрватска уколико се то зове антисрпским, и никада она неће бити хрватска у правом хрватском смислу. Онако, како смо рекли у почетку, др. Спахо неће ни с ким да помеша, ни политички ни друштвено, своје масе, он хоће да их држи и политички и друштвено одвојено од остале браће по крви и да над њима влада.

И његово србовање у Београду, и његово хрватовање у Сарајеву је једна политичка трговина.

На основу тога што сам рекао, политика др. Спахе може се свести на ово: 1) у масама је она турска у специфичном значају те речи; 2) у политичком штабу и у Сарајеву је хрватска у смислу антисрпском; 3) у Београду и само у свом вањском, службеном и декоративном делу она је лажно српска.

Др. Спахо није Хрват. Он само са врха ове нове политичке српско-муслиманске сарадње намигива Хрватима. Он има сараднике васпитане у Загребу, преко којих одржава сталне везе са претставницима Хрвата у Сарајеву. Нека су два гвожђа у ватри. Кад би га неко од вас хтео да уверава да ће ЈРЗ трајно живети, он би се у себи слатко насмејао. Он зна да је то само пролазна ствар, (Један глас из већине: Ко Вам је то казао?) и да је за њега главни капитал двоје: његова ЈМО и наивност и неинформисаност српских и хрватских политичких људи. Стога он стално држи отворена двоја врата (Одобравање на левици).

Према Хрватима у Босни држи отворена врата, погодујући им свагдје где није у питању његов човек и његов лични партијски интерес. Међутим, ако је у питању Србин и српски интереси или који општи национални и државни интерес, др. Спахо чини уступке да не мрдне ни длаком.

У Зеници, на бегству из Загреба, после атентата на Краља Александра, зауставио се је познати терориста Томо Трговић. Он борави у Зеници и у Сарајеву неколико месеци. Прикривају га неки католички свештеници, железничари и неки угледни грађани. Они организују и његов бијег из Зенице преко Дубровника за Италију. Са писмом једног великодостојника католичке цркве он одлази са лажним исправама које су му пријатељи прибавили у свећеничко опоравилиште на Лопуду и одатле бјежи на Ластово. Ствар је откривена. На суду је процес повјерен једном од најсавеснијих наших судија. Одједном читава ствар се окреће. Др. Спахо долази и хоће да на овом питању задужи др. Шутеја. Сенат се мења. Поред толиких судија у Сарајеву за претседника суда доводи се један судија из провинције. Нећу да улазим у суђење. Главно је епилог: сви су оптужени решени кривње, а да читавој ствари даде посебни украс, др. Спахо повраћа све оптужене железничаре, који су признали да су спровели атентатора

до Дубровника, натраг у службу, да би касније стотине и стотине честитих националних железничара, добровољаца и бораца, разбацао по цијелој земљи.

На том процесу нарочито се провокаторски држао један адвокат арнаутског поријекла др. Топали. Тај Топали злогласан је по многим дјелима за време рата, а и после рата, као чиновник сарајевске полиције. Он је ради малверзације отпуштен из службе. Али долази доба и за њега. Неколико месеци након тога процеса израђује се специјална амнестија и за њега. Мало затим он бива постављен за заменика шефа полиције, и данас је тај човек стварни господар јавне безбедности у Сарајеву.

На полицију у Сарајеву долази још један злогласни тип, који је данас страшило и мучитељ свих националиста у полицији. То је поднадзорник Шеремет, поузданик и пријатељ др. Спахе. Он је у полицији тиранин. Он несметано врши бјесомучне прогоне Срба полицајаца, денунцирајући их, вређајући их и прогонећи их постављањем на најтеже и непрекидне службе.

Кад је у Сарајеву долазио Богољуб Јевтић, он је на станици вршио службу. Тада су се чули поклицы: Живео Јевтић, он је јавно псовао мајку Јевтићу. Пред вратима хотела Централ, у коме је отсео Јевтић, он је поставио као стражу једног Србина стражара и рекао му: Ето тебе, ето Јевтића, па се даље не могу да кажем. Он учествује нарочито у оној тучи сељака која ће остати највећа срамота наше државне управе у Босни и Сарајеву од ослобођења до данас. У тој тучи, у којој су голоруки старци и добровољци тучени, млађени, Шеремет је имао главну реч. Ви знате да су тада тројици људи — сељака пребијене кости, а једном кључна кост. Министар г. Корошец сматрао је, да је та срамна туча згодна прилика да он направи једну духовитост рекавши о томе, како је само једном сељаку огребено уво. Шеремет је ишао и даље: Одмах после туче денунцирао је тројицу националних радника из Сарајева, да су они предводили и бушкали сељаке пред Банском управом. Доказало се да је то прљава денунцијација и лаж. Шеремет је то признао и сам. Међутим, није га зато заболела глава, и он је наставио и даље са денунцијацијама и прогонима Срба у полицији. Ристо Аћимовић пребијен је 1914 године у Потоцима код Мостара од Шуцкора. Боловао је од тога и пљувао крв. Узет је у војску и одмах пребјегао и нашао се међу добровољцима. За храброст одликован је сребрном и златном медаљом. Али, нарушио је здравље. После рата он је 15 година у жандармеријској и полицијској служби. Увек је оцењиван од својих старешина као добар службеник. С обзиром на његово здравље давале су му увек лакше службе, и то у близини Новог Сарајева, где је његова кућа. Када долази Шеремет, за нашег јунака Аћимовића настаје пакао. Он га прогони, пребацује га на службу у противни крај Сарајева, — Вратник. Не да му да почине ни 24 часа. И овако болесном Ристи почињу отицати његове ноге. Свакодневне лажне пријаве и денунцијације од стране Шеремета загорчавају му живот. Једног дана пре три месеца, кад је уморан и озлојеђен дошао на службу, он је потегао револвер и убио се. Оно што ни аустријска, ни немачка, ни бугарска та-

нета нису могла учинити, учинила је ова нова политика српско-муслиманске сарадње.

У Мостару је међуверска мржња таква, каква се у историји не памти. У Мостару Џабића и Османа Ђикића, где сада влада Ждерић, о коме сам говорио у верификационој дебати, створена је таква психоза против једног исправног службеника инжењера Стојановића, директора фабрике дувана, само зато што је Србијанац, да га је пре неколико дана један радник муслиманин Рагиб Тасламан творно напао. Срби радници били су спремни да крв пролију поводом овог гнусног нападаја. Тасламан и даље ради у фабрици, али Тасламан није ни крив него они који већ две године, чак и митинзима, систематски руше углед Стојановића, приказујући га као зликовца и садисту само зато, што хоће да уведе ред у једну државну установу. Инспиратори овог срамног нападаја нису далеко од главних фактора мостарске југословенске радикалне заједнице.

Дух који је унесен у нашу политику доласком на власт г. др. Спахе у Босни и Херцеговини носи печат осиности, силе, беса. Осим најужем кругу акребе и родбине не полаже он рачуна ни о чем. Аустрија је била непријатељска земља, па је водила рачуна о расположењу народа, а нарочито појединаца и група. Задовољавала је често и оне, који би се указивали као најогорченији њезини противници, и тражила увек прилику, да неки јаз попуни и поравња.

Политика данашње Владе бије равно у главу. Прочитаћу вам преставку коју је упутило 130 најугледнијих домаћина и претставника Бања Луке, без разлике на веру, из ње ћете видети каквог је човека донела на чело Бање Луке ова влада: „Господине Бане, прошло је већ скоро година дана како је именован претсједником Општине Хамдија Афган, чиме је нанесена тешка штета граду Бањој Луци, чији су се грађани одмах од тога оградиле и уложили протест, изнијевши том приликом неколико маркантнијих чињеница из његова живота, које га чине потпуно недостојним за тај положај.

За све вријеме свога претсједниковања он је доказао да је остао онакав какав је и дотле био; самовоља, освета и нетрпељивост карактеришу његов рад.

Општинска се имовина троши немилице. Дају се новци куда не треба, одбија се помоћ културним и хуманим друштвима, чија је акција корисна и благотворна по наш град, али се за то стварају нова и непотребна места, а на њих постављају неспособни људи и његови интереси града и општине су угрожени, а верски раздор, кога у нашем месту није било, данас се нагло шири.

Врхунац су били најновији догађаји. Стрпљење грађана који сносе све терете и држе бањалучку општину већ је исцрпљено.

Протестујемо против тога да човек, над којим вјеровници нису могли да отворе стечај само стога што нема изгледа да би се из његове имовине могли подмирити стечајни трошкови, који дакле није био у стању да управља својом имовином, управља нашом заједничком; да човек који сам дугује општини и држави преко стотину хиљада динара пореза, приреза и других даћа, опомиње грађане на њихове дужности према држави и општини; да човек који је кривичном пресудом осуђен ради злоупотребе власти поновно врши

исту власт, и ако ни данас није општини накнадио штету нанесену ранијом злоупотребом.

Протестујемо да тај човек упркос свега тога и данас седи на положају на коме треба да седи први и најчеститији грађанин нашега места и тражимо да се одмах скине, и распишу општински избори чим пре, јер постоји Закон о градским општинама, да би тако град већ једном добио своју закониту управу и заступство.

Кад вам откријем тајну, да је Хамдија Афган зет г. Мехмеда Спахе, биће вам јасна и упорност, са којом се тај човек држи на положају противу воље целокупног грађанства. Чему све то? Са јасно одређеним планом и рачуном: да се упамти шта може г. Спахо кад хоће, да се покаже политичка сила његова пред којом треба ницице падати а пред којом су већ досада пали многи напредни муслимани интелектуалци. Ради тога је избачен из службе Хамза Хумо, богодани песник и културни радник, који се никада није бавио политиком, нити уопште има смисла за њу. Хамза Хумо, по случајности није спадао у ужу околину г. др Мехмеда Спахе и данас са женом и дететом скоро скапава од глади. Ради тога је и Омер Кајмаковић, народни посланик из прошлог периода, новинар и наш берлински аташе за штампу, мимо све узусе и прописе културне финоће, још увек са својом фамилијом на улици и продајући бабовину чува свој понос.

Господо, далеко би ме одвело, кад би вам ређао све случајеве који су мени лично познати и кад би вам читао писма која свакодневно добијам из Босне и Херцеговине о бесомучном терору г. др. Спахиних људи.

Господо, када смо синоћ слушали излагања нашег многопоштованог друга г. Милана Петковића, човека који је преживео тешке муке, једног од највећих мученика међу националним људима Босне, човека који је од Аустрије осуђен на смрт, а можете да верујете да тај човек не би никада говорио злонамерно са овога места неистину, — па кад сте дакле слушали, господо, његова излагања, морала вам се је крв ледити. И ви сте ми сами неки од вас причали да сте се ужасавали над оним страхотама које је г. Петковић у своме говору изнео. А да бих вам доказао да то нису ствари онакве, како му је синоћ добацио наш посланички друг г. Херцеговац: „што нам причате ствари које су се догодиле пре две године“, — ја ћу вам прочитати једну депешу коју смо пре два сата добили из Сарајева а која гласи:

„Ноћас у 12 сати погинула су у једној сарајевској кафани два угледна домаћина: Васо Кубура са Требевића, добровољац и соколски радник и Перо Курсула, члан општинског већа са Пала.

Обојица су старији људи од преко 50 година. Њих је напала и премлатила тољагама банда познатог терористе и шверцера, иначе десна рука Мехмеда Спахе — Шефкије Комадића.

Ова банда терорише град већ читаве две године.

Поменути сељаци пошли су својим кућама синоћ на Требевић, али како је пао велики снег морали су да заноће у Сарајеву. Ушли су у кафану где их је поменута банда одмах почела да изазива.

Зликовац Комадић изашао је напоље и за час се вратио са неколико типова из своје банде, па су напали на голоруке сељаке тојагама и на лицу

места убили Васу Кубуру и Перу Курсулу, а теже ранили Остоју Дивчића, трећег сељака који се ту случајно затекао.

Ово дивљачко убиство, последица је политичке атмосфере која влада у Сарајеву”.

Ту атмосферу, господо, писмо ми створили, створили су је они који имају власт у рукама, и који нас провоцирају на сваком кораку и од којих поштени људи не могу мирно да прођу улицом. Данас смо чули од нашег посланичког друга г. Курилића, који је у своме месту доживео да му је један од главних стубова ЈРЗ казао: Тебе треба протерати из Стоца!

Остављам за другу прилику, да ове ствари детаљније изнесем. Данас бих хтео да вам изнесем само још један пример из ресора саобраћаја, који држи г. Спахо. Нећу дирати у прогоне и премештаје за обичан ђеф неког његовог присташе, коме се дотично место допало, саблажљив и упадљив начин на који се то ради и простоту, са којом се то изводи. Желим само да одговорим г. Чвркићу, који је моју причу о бесплатном возању на државним жељезницама босанских дембела, разних хохштаплера и партизанских креатура изврнуо као да сам ја противу тога да се беспосленој сиротињи дају повластице. Овај ће вам случај објаснити и систем који тамо влада и мотив, ради кога сам ја и устао да вам тај систем опишем.

Петар Пржљјевић, трговац из Ужица, члан Трговачко-обртничке коморе у Сарајеву, пошао је у месецу новембру 1936 године на седницу Коморе и извадио карту II класе. Број воза у који је ушао био је 312, а број кола 2423. Кондуктер Боривоје Смиљанић. Кад је човек ушао у кола видео је да су сва места заузета, само је у једном вагону на два седишта лежао један човек. Позвао је тога господина да устане, али он није хтео. Позвао је у помоћ кондуктера, коме се господин са два седишта легитимисао као шофер др. Спахе и показао две легитимације на две фотеле. Пржљјевићу није преостало ништа друго него да стоји све до Сарајева.

Износећи све ове случајеве, ја сам далеко од тога да стварам у овоме Дому неку антиспаховску или, не дај Боже, антимуслиманску психозу. Наглашујем опет оно исто, што сам рекао у задњој верификационој дебати: да су муслимани наша браћа с којима нас везују вековне заједничке муке и патње и да ово садашње скретање њихова вођства са пута искрене братске сарадње сматрамо пролазном болешћу. Оно што је вечно у Исламу, а то је прогрес којим он сав одише; надживеће и г. Спаху и г. Бехмена а, вероватно, да се и они сами, у Њорсокаку, у који су упливали својим нападним методама рада и политичке борбе, освесте...

Наша борба није борба против њих као вођа муслиманскога народа, него против једног осветничког, нападног, интригантског и мрачњачког духа, који је унесен у наш јавни живот. Наша борба је само једна очајна самоодбрана. Ми смо притиснути и пригњечени како никад писмо били у прошлости, осим за време разних ратова. Данас нема у Босни Југословена, било православне, било муслиманске вере, који је задовољан. Па и сами посланици ЈРЗ у интимном кругу хучу и квкају а свој став образлажу оним Његошевим: „Зло се трпи од стра зла горега!”. На све стране, дакле, видите потиштеност и чекање. На све стране вас питају: „Докле ће овако, по Богу људи?”

Будите уверени, да смисао наше борбе није у томе, да комбинацију т.зв. сарадње Срба и Муслимана срушимо. Ми ту сарадњу желимо за вечна времена, па ма ко јој на челу био, али ми желимо да та сарадња буде искрена, поштена и лојална.

Колико год смо спремни да лојално признамо све оно што добро учините, колико год смо спремни да вашу евентуалну преоријентацију признамо, па чак и подупremo, а дај Боже, да изјаве др. Бехмена, дате у специјалном штимунгу у очи његове „православне” нове године у Ауто-клубу, буду позитиван знак те преоријентације, — ми смо исто толико спремни да прихватимо најогорченију борбу, ако ствари и даље буду ишле овим путем. И то, упамтите, борбу, која доликује часном и поштеном борцу, коме су оскрнавили Отаџбину.

Једно нека буде јасно и нека се упамти. Босна и Херцеговина је имала свој вековни идеал: уједињење са Србијом. Од Вишњића који је певао: „Дрино водо, племенита међо”, па до коначног ослобођења и уједињења никад није поклекнуло наше колено, нити клонула наша мишица кад је требало газити у опасности ради остварења тога идеала. Милионске жртве смо дали, нечувене патње смо поднели, заглашне вриске и јауке смо чули.

Ко год покуша да у смислу г. Спахове Бајрамске резолуције потражи решење смисла свих тих јавка из наше прошлости у „уређењу државе на широко заснованој федеративној бази, од којих би безусловно једна федеративна јединица имала да буде Босна и Херцеговина у границама 1918 године са властитом унутарњом аутономијом, војном управом”, и т. д. тај се руга историјском разлогу уласка Србије у светски рат, тај се крваво руга милијонским жртвама Србијиним датим за ослобођење Босне, тај ради против наших вековних идеала и наш је непријатељ. Рестаурацију Босне и Херцеговине као федеративне јединице, по историјским границама из 1918, сматрамо повампирењем аустријске Босне, враћањем у живот оне „Ка унд Ка Бе Ха”, против које смо увек били, против које смо данас и против које ћемо бити и у будућности.

Нека се г. др. Спахо изјасни да ли и данас стоји при захтевима израженим у Бајрамској резолуцији или се исте одроче. Нека то учини јавно и отворено пред лицем целог нашег народа. Тада ће нестати разлога да ико сумња у његову политику, његове намере и његову истину. Све дотле, ми ћемо с пуно права веровати да је његова политика т.зв. српско-муслиманске сарадње обична политичка игра, у којој ће онај да буде надигран који не буде способан да схвати партнерове намере. Била би, господо, свирепа иронија, да у једној игри прокоцкате судбину најважније југословенске покрајине. Босна и Херцеговина по свом централном положају у нашој држави, по најјачој измешаности свих елемената југословенскога народа, по историјској везаности и за српство и за хрватство, и за Србију и за Хрватску, јесте сама по себи најјачи аргумент наше југословенске унитаристичке идеологије. Највећи доказ да је Србе и Хрвате немогуће разделити треба, дакле, оградити кијеским зидом и маћи ис- пред очију југословенске савести, па је ствар свршена. Босна и Херцеговина је Југославија у ма-

лом. Све оне недаће које тару Југославију, ради компликованости нашег националног проблема, ту су најјаче изражене. Поред Срба и Хрвата ту имате и Муслимане, као, бар за сад, засебан политички фактор. Решењем хрватског питања и споразумом Срба и Хрвата ми у Босни и Херцеговини, као федеративној јединици, опет остајемо измешани. Зар такво решење не изгледа као да само говори: Главно је да се Београд и Загреб споразумеју, а ви тамо у Босни кољите се како знате. (Жагор.) Не, господо, Југословени Босне и Херцеговине никад неће пристати на то решење, јер би оно значило ликвидацију свих дивовских прегнућа наше славне прошлости и свих великих надања у нашу светлу националну будућност. (Чује се из већине: Шта се цепаш кад ми нисмо за федерацију! — Један глас са левице: То је потребно да се чује!)

Господо, ја ћу да вас поштедим, јер видим да сте нервозни, а и гладни, те ћу оставити нешто и за специјалну дебату, а сад ми дозволите да завршим.

Завршујући изјављујем, да овој Влади, која прича о слободама, а угушила јој је и задње трагове, која прича о демократији, а увела је по речима Министра Јанковића „владу Три Јерарха“, која прича о стишавању страсти и верској хармонији, а политичке је страсти партизанство развила до пароксизма и довела скоро до верског рата, која прича о економском просперитету, а земљу је задужила до грла и у црно завела, која прича о раздужењу сељака, а сељака је упропастила и заробила, не могу дати поверење и гласају против буџета. (Бурно плескање на левици).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Ćira Cujan.

Ćiro Cujan: Gospodo narodni poslanici, najpre vas molim da mi oprostite na ovo par reči koje nisu ni profesorske ni advokatske. — Ja sam u ovaj Dom došao jednim nesretnim slučajem, posle smrti moga prijatelja narodnog poslanika pok. Petra Vlatkovića, kojega sam ja bio zamenik.

Ja smatram za svoju dužnost nakon tolikih govora ovde o hrvatskom pitanju da i ja, kao Hrvat, kažem ono šta mislim, da se treba znati i čuti kako su se u Hrvatskoj političke prilike razvijale i kako je stvarano hrvatsko pitanje, u čemu je ono, i zašto je nastalo to hrvatsko pitanje.

Ali pre nego što budem razlagao kako je nastalo hrvatsko pitanje dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, da odgovorim sa par reči poštovanom gospodinu narodnom poslaniku Dušanu Ivančeviću. On je izvoleo reći, ima li koji narodni poslanik u ovoj Skupštini, koji nije bio član Jugoslovenske nacionalne stranke, i da nije saradivao u šestojanuarskom režimu. Gospodo, narodni poslanici, ja i pok. Petar Vlatković ne samio da nismo bili članovi Jugoslovenske nacionalne stranke. (Dušan Ivančević: Ja sam izdvojio 40 poslanika, 20 koji se nisu u opšte bavili politikom i 20 nepolitičara). Mi smo kao kandidati bili protiv Jugoslovenske nacionalne stranke i kandidovali smo se kao slobodni građani... (Dušan Ivančević: A na kakvom programu ste birani?) Bez programa. (Dušan Ivančević: Lepo, evo jednoga i bez programa u Skupštini!)

Ja i pok. moj prijatelj Vlatković ne samo da nismo bili članovi JNS, već, gospodo narodni posla-

nici, mi dva smo znali praviti razliku još u 1930 godini, između režima generala Petra Živkovića i ideje šestojanuarskog režima, i videli smo da nemaju ništa zajedničkog. (Dušan Ivančević: Vidite ga kako čita. — Glasovi sa desnice: Pa i Vi ste čitali!)

Ja i pok. Pera Vlatković smatrali smo za svoju dužnost da dodemo do Petra Živkovića, i da pokušamo da ga obavestimo o onome što se radilo kod nas, da o tome obavestimo one koji su bili nosioci šestojanuarskog manifesta, i koji su nosili punu odgovornost za tu vladu. Odlučili smo da ja kao slobodan čovek odem do g. Bana Šilovića da ga o tome obavestim. Gospodo poslanici, kad sam došao kod bana Šilovića video sam po njegovim rečima da je on nemoćan u toj stvari nešto učiniti. Pok. Petar Vlatković i ja preduzeli smo dalje korake. Ja sam se uputio u Beograd kod g. Petra Živkovića da mu otkrijem da se u Hrvatskoj ne radi opet dobro, jer da se kupe oko 6 januara ljudi, oni isti koji su provalili teror i zlo u Hrvatskoj za vreme onog silnika iz vlade samostalnih demokrata — Svetozara Pribičevića.

Gospodo poslanici, kad sam došao u Beograd kod g. Petra Živkovića isti me nije primio nego su me uputili u Ministarstvo unutrašnjih dela. Bio sam primljen od zamenika Ministra unutrašnjih dela, kome sam obrazložio kakva opasnost preti onom potpisniku šestojanuarskog manifesta i obrazložio šta se u Hrvatskoj radi i kakvi se ljudi oko toga kupe. I kako ovde nisam našao na dobar prijem, na razumevanje, odmah sam se okrenuo i otišao sam neobavljena posla.

Posle toga 60 najboljih i najuglednijih seljaka iz 4 sreza došli su sa mnom kod g. Petra Živkovića da ga obaveste šta se kod nas opet radi. Ali to nismo uspeli jer je ondašnji njegov čovek Josip Stažić, gradonačelnik u Petrinji, brzojavio Petru Živkoviću tako da ja i tih 60 ljudi nismo bili primljeni.

Gospodo, nešto ću vam reći za Josipa Stažića da znate ko je on. Josip Stažić je hapsio poštene i najuglednije građane u gradu Petrinji; Josip Stažić je suspendirao i premeštao i svaka čuda i zla radio u našem srezu, a za to je na izborima, koje je sproveo g. Petar Živković, nagrađen kad je postavljen za narodnog poslanika.

Drugi čovek ondašnjeg režima, intimus Josipa Stažića, bio je Edo Marković, po profesiji ništa, koga je Stjepan Radić izbacio iz svoje stranke. On je bio postavljen za banskog većnika. On se najpre pobrinuo da Banskoj upravi u Zagrebu proda svoju kuću, da Banska uprava u Zagrebu otkupi njegovu kuću, što je i učinjeno, za svotu od 280.000 dinara, a ta kuća vredela je, po proceni, oko 40.000 dinara. I što je najlepše, Edo Marković još i danas, makar da je pare primio odmah, tu kuću uživa još i sad, i Banska uprava još i danas muku muči šta će sa tom kućom napraviti.

Daleko bi me, gospodo narodni poslanici odvelo, da sve iznosim, što se radilo za vreme režima Petra Živkovića.

Gospodo poslanici, ja i Petar Vlatković nismo si dali mira, jer smo videli, da preti opasnost potpisniku 6 januara, pa smo išli dalje.

Ja sam Njega takvim rečima pozdravio, kako i dolikuje da se pozdravi svoj Kralj, a onda dalje nadovezujem i kažem ove reči: »Ali Veličanstvo, u našem srezu 6 januar ne ide dobro, jer se oko njega

kupe ljudi sa crnom prošlosti. Ovo nisu pretstav-
stavnici.....«

Ja sam moj govor u Mošćenici nastavio u pi-
smu i rekao u tome pismu među inim, da se badava
trude da okupe Hrvate, jer da to nikada neće biti
da se okupe Hrvati oko Karla Kovačevića i sličnih
ljudi. Pretstavnici Hrvata jesu i ostaće samo dr.
Maček, Krnjević i Košutić.

Ja sam se doduše kasnije od toga režima dobro
proveo, ali i ja sam njima dalje spremao ugodne
stvari.

Eto vidite, gospodo narodni poslanici, Petar
Vlatković i ja bili smo onda proroci; ali to nije bilo
teško, jer je tu istinu svako mogao videti, pa i re-
žimnije šestojanuarske.

A sada, gospodo, dozvolite da predem na ono
glavno o čemu sam mislio govoriti a to je hrvatsko
pitanje.

Gospodo, već u Narodnom veću 1918 godine
učinjena je najveća greška u tome, jer je pok. Sve-
tozaru Pribičević u Narodnom veću zapostavio pok.
Stjepana Radića. Tako je postao pok. Radić već
onda nezadovoljan i nepoverljiv naspram onoga što
je radio Svetozar Pribičević.

Da je pok. Stjepan Radić bio iskreni Jugoslo-
ven i da je voleo dinastiju Karadorđevića, svedoče
mnoge činjenice, kao npr. kada je Stjepan Radić
1903 g. prilikom dolaska na presto Kralja Petra I
pozdravio Kralja Petra kao prvog Jugoslovenskog
Kralja. Može li taj čovek da odmah kod Ujedinjenja
postane republikanac? Ne može! Njega su napravili
republikancem Pribičevići, Vilderi, Krizmani i Luki-
nići. Stjepan Radić postao je onda republikanac od
inata. Može li biti republikanac Stjepan Radić, koji
je u Hrvatskom saboru održao za vreme rata govo-
re o tome, šta su austrijska i nemačka vojska radile
u Srbiji od srpskog naroda. Može li republikanac
Stjepan Radić, koji je u najvećem jeku prikupljanja
Hrvata u republikansku stranku pozdravio Blago-
upokojenog Kralja Aleksandra po g. dr. Dušanu Pe-
lešu i poručio Mu, da će doći u Beograd onda, kad
okupi sve Hrvate.

Gospodo narodni poslanici, svi se još danas se-
ćamo one sreće, kada je taj veliki Hrvat, taj veliki
Jugosloven, bez ikakvih uslova i pogadanja, došao
u Narodnu skupštinu, pa čak i priznao Vidovdanski
Ustav, koji je donešen bez Hrvata. Gospodo narodni
poslanici, bila je velika greška kako i na koji način
je donešen Vidovdanski Ustav bez Hrvata, pa čak da
je to bila i velika nesreća, svedoči i to da jedan
veliki um i drugi šef radikalne partije, onda nije
glasao za njega.

Gospodo narodni poslanici, velike greške činjene
su da su godinama u Beogradu slušali i radili po
receptima t.zv. specijalista za hrvatske poslove i da
je Samostalna demokratska stranka činila čuda
nad Hrvatima, koji nisu bili pristaše Demokratske
stranke.

Gospodo narodni poslanici, ta je stranka spro-
vodila u Hrvatskoj teror svake vrste. Delile su se
batine od strane žandarmerije. Hrvati su ostali bez
ikakve zaštite, oni Hrvati koji nisu bili pripadnici
Demokratske stranke, a u Beogradu je sprovedena
gruba centralizacija.

Sve vlade od 1918 godine, dok Radić nije došao
u Beograd nazvane su među Hrvatima kao batina-
ške vlade.

Vidite, gospodo narodni poslanici, kakve su
greške činjene u Beogradu, da se je pustilo Samo-

stalnoj demokratskoj stranci i Svetozaru Pribičeviću
da čine ovake katastrofalne greške u Hrvatskoj.

Gospodo narodni poslanici, mene uvek čudi,
kako se je mogla u Beogradu voditi ovaka slaba po-
litika, da oni to sve nisu mogli uvideti, kako je je-
danput trebalo učiniti kraj tim velikim greškama.

A sad dolazi, gospodo narodni poslanici, po
mome sudu, još najveća greška, što su u Beogradu
pustili Stjepana Radića da pravi sa Svetozarom Pri-
bičevićem pakt, tj. seljačku koaliciju. I tako je uspe-
lo Svetozaru Pribičeviću, da svu onu mržnju i neza-
dovoljstvo, koje je on posejao prema Beogradu bi-
tisanjem na vlasti tako dugo, prebaci na radikale,
koji su ostali na vlasti, a on uzima front i strašnu
opoziciju protiv Beograda.

Gospodo narodni poslanici, kakva je greška uč-
njena da se nije sa pok. Stjepanom Radićem, kad
je došao u Beograd, znalo da se njega, s obzirom
na pogreške i nepravde koje su činjene njemu i
hrvatskom narodu, prigrlilo, da se je prigrlilo onu
dobru dušu Stjepana Radića, i da su se počele u Hr-
vatskoj ispravljati greške. A što su radikali do danas
u Hrvatskoj zla napravili? Ja tvrdim ništa, nego to,
da su pustili Svetozaru Pribičeviću i da su mu vero-
vali tako, da je on u Hrvatskoj sa svojim specijali-
stima za hrvatske stvari gospodario i vladao. On je
radikale toliko obmanuo da su mu verovali i da su
žrtvovali svoj najbolji i najveći um koji je u ono
doba najbolje video i shvatio put kojim treba ići,
a to je blagopokojni Stojan Protić.

Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da sam
dovoljno dokazao greške učinjene od ujedinjenja pa
do onog dana kada je pok. Stjepan Radić došao u
Narodnu skupštinu. Pitam, da li su mogli biti pod
takvim okolnostima Hrvati zadovoljni? A sada do-
lazi ono najglavnije. Da se dadé kruna tome neza-
dovoljstvu, rodi se nesrećna misao u glavi Puniše
Račića. Vi znate dalje šta se je odigralo, gospodo
narodni poslanici. I opet se dogodi najveće zlo. Po-
godiše u srce cijeli hrvatski narod. A Stjepan Radić,
boreći se sa smrću, ostavlja reči koje su se opet
duboko usekle u narod hrvatski. On kaže: „Sada
ostaju samo Kralj i narod“. Vidite, gospodo, da li
je Stjepan Radić, kao učitelj hrvatskog seljačkog
naroda, bio veliki Hrvat, Jugosloven, pa čak i Sve-
slaven. A, gospodo, ima li razloga ovde da Hrvati
žele drugi uređaj u ovoj državi? A ko se boji drugog
uredaja? Ja mislim da se drugog uredaja držav-
noga, po kojemu bi bili Hrvati takođe u ovoj državi za-
dovoljni, ne bi smeo niko bojati. Hrvatima se nakon
ovih 18 godina u ovoj državi, uvek činjenih nepravdi
mora ići u susret u interesu države, — jer ova dr-
žava se ne da srediti bez Hrvata, — da se hrvatski
narod jedanput oseća u svojoj državi, Kraljevini
Jugoslaviji, slobodan i zadovoljan. Jer samo slobod-
ni i zadovoljni Srbi, Hrvati i Slovenci biće srećan
narod, a jaka Jugoslavija. Ima li iko ko bi mogao
reći da posle smrti Stjepana Radića nije bio voda
hrvatskog naroda dr. Maček? Nema. Pa ipak, nakon
ovakvih velikih zala koja su išla na teret našeg jedin-
stva, kada je već svako video da se sa tim eksperim-
entima centralističkim ne da dalje, ono se ipak
pokušava još nešto, i u šestojanuarskom režimu
hapsi se dr. Maček i sudi na robiju. Ja ovde tvrdim
da je politika šestog januara sprovedena u Hrvatskoj
sa odmetnicima Samostalne demokratske stranke,
koji su tačno nastavili samostalnu politiku, forsira-
jući Jugoslovenstvo, koje su provodali u Hrvatskoj
još okrutnije sa žandarmerijom. Dok je ovo sve

zlo činjeno na narodu od odmetnika Samostalne demokratske stranke, dotle je od strane njihovih bivših voda činjeno isto tako veliko zlo, da su trovali narod sa podzemnom lažnom štampom. I kad uzmemo k toj podzemnoj štampi još i štampu komunističku, koja je izrabila nezadovoljstvo Hrvata, onda možete videti potpunu sliku tko imade na duši ispade koji se tu i tamo u Hrvatskoj čine. I dr. Maček i naše sveštenstvo i Vlada Stojadinovića danas se bore protiv onoga zla koje je učinjeno 6-januarskim režimom. Dr. Maček i sveštenstvo sa Ministrom unutrašnjih dela bore se sa komunistima a dr. Milan Stojadinović koji ima punu legitimaciju od Srba, Slovenaca i Muslimana želi i, vidi se po njegovom radu da želi, da sa pretstavnikom Hrvata dr. Mačekom dođe do smirenja i zadovoljstva i hrvatskog dela naroda.

Zato ja apeliram na sve, a osobito na vas, braćo poslanici iz srbijanskih krajeva, da pravite raspoloženje u srpskom delu naroda za istinski sporazum i da kažete da su Hrvati bili uvređeni i poniženi do danas i da ovih grešaka ne sme više biti. Treba govoriti kao što je govorio g. narodni poslanik Kosić da se povrati osećaj povjerenja i bratske sloge i ljubavi među braćom.

Gospodo narodni poslanici, još par riječi dozvolite mi da kažem o gospodinu Ministru unutrašnjih dela g. Korošcu. Ja sam ovde čuo žučne napadaje na g. Ministra unutrašnjih dela. Ja ću da kažem poznavajući dobro prilike i raspoloženje i uzev-

ši u obzir sve ovo, što sam ja naveo u svojim rečima da nikako nije mogao drukčije politiku unutrašnju da vodi, i da svi ispadi koji su činjeni po hrvatskim mestima nisu činjeni po znanju vodstva Hrvatske seljačke stranke nego su uvek činjeni po ljudima sumnjivim po svojim opredeljenjima. Za dokaz daću vam sebe. I meni su u oči 5 maja posekli voćar. Vidite, gospodo, u mojoj opštini isključivo imaju prevlast pripadnici Hrvatske seljačke stranke: 28 zastupnika naspram dva iz JRZ. I u prvom zasjedanju toga zastupstva stvaraju zaključak: da sresko načelstvo izda nalog žandarmeriji, da se povede istraga ko je moj voćar posekao. Dakle, vidite, gospodo, da sva ta čuda ne idu od vodstva Hrvatske seljačke stranke, već su to vešta podmetanja od strane komunisti. Ali, hvala Bogu, i to sve prestaje i prilike se, hvala Bogu i ovome režimu, od dana i dan popravljaju.

Gospodo narodni poslanici, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Pljeskanje i odobravanje kod većine).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, kako je vreme već poodmaklo, to ću ja, sa vašim pristankom, ovu sednicu zaključiti, a narednu sednicu određujem za sutra u 8 časova pre podne sa produženjem istog dnevnog reda. Zaključujem današnju sednicu.

Sednica je zaključena u 22 časa.

PRILOZI

INTERPELACIJA

Rajka Turka in tovarišev, narodnih poslancev, na Ministra saobraćaja radi razmer na ljubljanskem tovornem kolodvoru.

GOSPOD MINISTER!

Pred 90 leti je še bivša Avstrija izgradila ljubljanski kolodvor. Nekako v tem stanju, kakor se je nahajal takrat, se nahaja tudi danes, tako da so težke razmere na ljubljanskem glavnem potniškem kolodvoru, na tovornem so pa naravnost nevzdržne. Posebo obupne so na jesen in spomlad, ko se vozovi vdirajo v blato in brozgo, ki na debelo leži na vseh razkladalnih prostih tirih. Leta in leta ljubljanski trgovci in spediterji in sploh vsi, ki imajo opravka na ljubljanskem kolodvoru zahtevajo in prosijo, da se že enkrat uredi dovoz k ljubljanskemu tovornemu kolodvoru in da se ves nakladalni prostor med prostimi tiri tlakuje in kanalizira. Do danes se v tem pogledu vkljub neštetim prošnjem ni ničesar storilo, da bi se te obumpne razmere popravile. Vložene so bile že neštete prošnje na direkcijo državnih železnic v Ljubljani, da se že enkrat napravi konec tem neznošnim rezmeram na tovornem kolodvoru. Ker pa smatramo za nujno potrebno, da se to čim preje izvrši, si Vas dovoljujem, gospod Minister opozoriti,

da je položaj na razkladalnih prostih tirih ljubljanskega kolodvora v resnici obupen. Ves ta razsežni in zelo prometni prostor, ki ga dnevno pasira na stotine teško naloženih avtomobilov in voz je slabše vzdrževan, kakor podeželska cesta III reda. Razkladalni prostori so tako slabo vzdrževani, da bodo moralni trgovci, če ne nastopi zboljšanje, odkloniti prevzem blaga na takšnih prostorih. Povprečni mesečni promet na ljubljanskem tovornem kolodvoru znaša mnogo nad 1000 vagonov, v jesenski dobi pa se dvigne promet še za nekaj sto vagonov. Vse to blago se razklada in odvaža na prostorih, katerih vzdrževanje je samo v tem, da se dvakrat na leto površno postrga blato in potem posuje s slabim gramozom. Izvedena ni niti najprimitivnejša kanalizacija. Tako žalostnih dostopov k prostim tirim ne najdemo niti v mnogih manjših mestih, pa je več kot jasno, da so nevzdržne za prestolico Slovenije, ki naj bi bila tudi turistični center države.

Ljubljanski poslovni krogi z vso pravico smejo zahtevati odpravo sedanjega nevzdržnega stanja na

tovornem kolodvoru, ker dobiva železnica svoj glavni dohodek od tovrnega prometa in je zato tudi v njenem lastnem interesu da promet pospešuje.

Da se tem razmeram že vendar enkrat odpomore, je nujno, da se prostor na tovrnem kolodvoru uredi, kanalizira in tlakuje. Obračamo se zato na Vas gospod Minister, da Vi kot resorni minister v prvi redni seji Narodne skupščine odgovorite na sledeća vprašanja:

Ali so vam, gospod Minister, znane razmere na ljubljanskem tovrnem kolodvoru in kaj mislite ukreniti, da se te nevzdržne razmere čim preje odpravijo.

Sprejmite, gospod Minister, tudi ob tej priliki izraze našega odličnega spoštovanja.

Ljubljana, dne 23-II-1937.

Narodni poslanci:

Rajko Turk, l. r., Dr. Riko Fuks, l. r., Milan Mravljje, l. r., Dr. Josip Režek, l. r., Stanko Lenarčič, l. r., Stanko Hočevlar, l. r., Rudolf Pleskovič, l. r., Ivan Mohorič, l. r., Ivan Prekoršek, l. r.

